

P O Ł S K A   A K A D E M I A   N A U K
I N S T Y T U T   G E O G R A F I I

DOKUMENTACJA   GEOGRAFICZNA

ZESZYT 1

WSTĘPNE WYNIKI BADAŃ NAD UŻYTKOWANIEM ZIEMI

W A R S Z A W A
1 9 6 0

**WYKAZ ZESZYTÓW
PRZEGLĄDU ZAGRANICZNEJ LITERATURY GEOGRAFICZNEJ**

za ostatnie lata *)

1957

1. **Teoretyczne zagadnienia geografii. Geografia regionalna: część I,** zbiór artykułów, s. 132, zł 7.—
2. **J. KOSTROWICKI — XVIII Międzynarodowy Kongres Geografów w Rio de Janeiro,** s. 228, zł 10,—
- 3 4. **Teoretyczne zagadnienia geografii. Geografia regionalna: część II,** zbiór 5 artykułów, s. 224, zł 10,—

1958

1. **Zagadnienia geografii zaludnienia i osadnictwa,** 5 artykułów, s. 156, zł 10,—
2. **Teoretyczne zagadnienia z geografii ekonomicznej —** 5 artykułów, s. 180, zł 10,—
3. **Zagadnienia geografii gleb —** 6 artykułów, s. 133, zł 10,—
4. **Nowsze poglądy na istotę krajobrazu geograficznego —** 3 artykuły, s. 127, zł 10,—

1959

1. **Geografia transportu —** 4 artykuły, s. 130, zł 10,—
2. **Geografia za granicą. Sprawozdania z pobytu w Chinach, Rumunii, Węgrzech, NRF, Czechosłowacji i ZSRR —** 6 artykułów, s. 208, zł 10,—
3. **Zagadnienia klimatologii —** 9 artykułów, s. 195, zł 10,—
4. **Historia geografii, cz. I —** 3 artykuły, s. 177, zł 10.—

WYDAWNICTWA BIBLIOGRAFICZNE IG PAN **)

- S. LESZCZYCKI, B. WINID — **Bibliografia Geografii Polski 1945—1951,** 1956, s. 219, zł 29.—
- S. LESZCZYCKI, J. PIASECKA, H. TUSZYŃSKA-REKAWKOWA, B. WINID — **Bibliografia Geografii Polski 1952—1953,** 1957, s. 99, zł 24.—
- S. LESZCZYCKI, H. TUSZYŃSKA-REKAWKOWA, B. WINID — **Bibliografia Geografii Polski 1954,** 1957, s. 67, zł 15.—
- Red. J. KOBENDZINA — **Polska Bibliografia Analityczna. Geografia.** Poz. 1—168, 1956, s. 88, zł 13,50
- Red. J. KOBENDZINA — **Polska Bibliografia Analityczna. Geografia.** Poz. 169—468, 1956, s. 105, zł 16.—
- Red. J. KOBENDZINA — **Polska Bibliografia Analityczna. Geografia.** Poz. 469—876, s. 127, zł 24.—
- Z. KACZOROWSKA — **Zestaw zagranicznych czasopism i wydawnictw seryjnych z zakresu nauk o Ziemi, znajdujących się w bibliotekach polskich,** 1957, s. 400, zł 100.—
- J. LESZCZYCKI, J. PIASECKA, B. WINID — **Bibliografia Geografii Polskiej, 1936—1944,** 1959, s. 315, zł 78.—
- Red. J. KOBENDZINA — **Polska Bibliografia Analityczna. Geografia.** Poz. 877—1209, s. 94, zł 20.—

---

*) do nabycia w Dziale Wydawnictw Instytutu Geografii PAN, Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30, pokój 12.

**) do nabycia w księgarniach Domu Książki.

P O L S K A   A K A D E M I A   N A U K
I N S T Y T U T   G E O G R A F I I

DOKUMENTACJA GEOGRAFICZNA

ZESZYT 1

WSTĘPNE WYNIKI BADAŃ NAD UŻYTKOWANIEM ZIEMI

W A R S Z A W A

<http://960.org.pl>

K O M I T E T R E D A K C J I:

Redaktor Naczelny: K. Dziewoński
Członkowie Redakcji: J. Kobendzina, L. Ratajski, Fr. Uhorczak,
Sekretarz Redakcji: A. Werwicki
Rada Redakcyjna: J. Barbag, J. Czyżewski, K. Dziewoński, J. Dylik, R. Galon, M. Klimaszewski, M. Kiełczewska - Zaleska, S. Leszczycki, A. Malicki, B. Olszewicz, J. Wąsowicz, A. Zierhoffer

---

S P I S T R E Ś C I:

	str.
W. BIEGAJŁO — Użytkowanie ziemi w powiecie gdańskim	1—59
R. SZCZĘŚNY — Użytkowanie ziemi w powiecie myszkowskim	60—101

Adres Redakcji: Instytut Geografii PAN, Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30.

UŻYTKOWANIE ZIEMI W POWIECIE GDAŃSKIM
/PRUSZCZ GDAŃSKI/

W 1958 roku w miesiącu sierpniu Pracownia Geografii Rolnictwa IG PAN prowadziła badania terenowe nad użytkowaniem ziemi na obszarze powiatu gdańskiego /Pruszcz Gdański/. Celem badań było poznanie gospodarki rolnej na Żuławach i porównanie jej z sąsiednimi terenami wysoczyznowymi. Obszar powiatu Pruszcz Gdański obejmuje częściowo swoim zasięgiem dwie różniące się jednostki fizjograficzne:

1. obszar wysoczyzny polodowcowej - część Pojezierza Kaszubskiego,
2. obszar delty Wisły - Żuławy Gdańskie.

Ze względu na występujące wyraźne granice, szczególnie w zakresie rzeźby terenu, warunków glebowych i stosunków wodnych, wyróżniono dodatkowo w obrębie wysoczyzny oddzielną jednostkę - strefę przejściową między Żuławami a wysoczyzną.

Wyróżniające się jednostki fizjograficzne w obrębie powiatu przedstawia ryc. 1. W dalszym opracowaniu jednostki te przyjęto nazywać strefami /Żuławy Gdańskie - I strefa, obszar przejściowy - II strefa i wysoczyzna - III strefa.

Wykonane zdjęcie użytkowanie ziemi /348 km²/ obejmuje przede wszystkim strefę pierwszą i drugą.

1. Środowisko geograficzne

Różnice w zakresie warunków środowiska geograficznego sąsiadujących ze sobą 2 stref są bardzo znaczne. Z uwagi na to, że badania terenowe skoncentrowały się na stanie i sposobach gospodarowania w rolnictwie, niniejsza

charakterystyka ogranicza się tylko do przedstawienia tych elementów środowiska geograficznego, które mają większe znaczenie dla rolnictwa. Dotyczy to głównie rzeźby terenu, warunków glebowych i stosunków wodnych.

W zakresie rzeźby terenu strefa pierwsza /Żuławy/ przedstawia niemal idealną równinę. Występujące deniwelacje sięgają zaledwie kilku metrów. Pozornie, jest to rzeźba pozwalająca stosować na większą skalę mechaniczną uprawę roli i sprzęt zbóż przy użyciu dużych wydajnych maszyn. Jednak zbyt niskie położenie npm /0 - 10 m/ i występujące depresje /do -1,8 m/, a co się z tym łączy wysoki poziom wód gruntowych i potrzeba ich odprowadzenia, zmusiły człowieka do przekopania gęstej sieci rowów melioracyjnych, które stanowią obecnie poważną przeszkodę w mechanizacji prac rolnych.

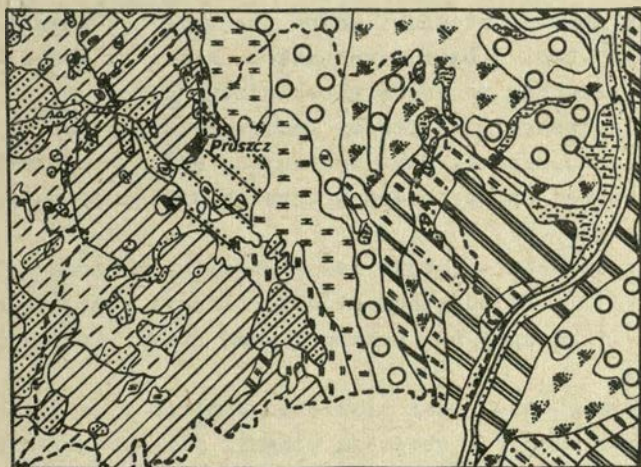
Odmienne uклада się rzeźba terenu w strefie drugiej /przejsiowej/. Obserwuje się tu w części południowej, lekko falisty skłon wznoszący się w kierunku zachodnim. Występujące deniwelacje osiągają niekiedy wielkość 40 m, głównie na obszarze gromad Sobowidz i Kłodawa.

W części północnej, na obszarze gromad Straszyn i Łostowice, rzeźba jest jeszcze bardziej urozmaicona. Występują tu wzniesienia o formie pagórkowatej, dochodzące do 100 m npm. W związku z tym uprawa roli w strefie drugiej szczególnie na terenie gromad Sobowidz, Kłodawa, Straszyn i Łostowice musi uwzględniać istniejącą rzeźbę; w przeciwnym przypadku procesy erozyjne, które obecnie przebiegają na ogół łagodnie, przybiorą na sile, straty zaś jakie ponosi rolnictwo w wyniku rozwiniętej erozji gleb dobrze są znane.

Potwierdzeniem różnic środowiska geograficznego między strefą pierwszą a drugą są również warunki glebowe /patrz ryc.2/. W strefie pierwszej /Żuławy/ dominują zdecydowanie mady wytworzone z materiałów aluwialnych delty Wisły i gleby torfowe. Wykazują one duże urozmaicenie

Mapa gleb badanego obszaru powiatu Pruszcz Gdański

w/9 T. Mieczynskiego „Gleby B. Terytorium Gdańska”

Ryc. 2

Gleby takowe zatorfione

1		gleby torfowe
2		" przytorfowe
3		" torfowe węglanowe
4		" takowe gliniaste w kompleksie z torfiastymi
5		" mokre takowe piaszczyste w kompleksie z torfiastymi

Mady wąskie uprawne

6		mady próchniczne gliniakowe
7		mady niskie odwodnione
8		mady wadliwe z orszynami
9		mady na żwirach tarasowych
10		mady niskie na piaskach

Gleby brunatne

11		13	
12		14	
- 11 mocne szczyrki ciężkie gliny próchniczne na glinie marglanej.
12 szczyrki i gliny piaszczyste na glinie odwapnionej.

Gleby bielcowe

13		14	
- 13 bielice spiaszczone na glinie żwątowej.
14 granica obszaru objętego badaniami

morfologii terenu, budowy profilu glebowego oraz właściwości fizyczno-chemicznych gleb.

Na zróżnicowanie budowy profilu glebowego, obok niejednorodnego materiału osadów rzecznych oraz zalegania ich na różnych podłożach /piasku, torfie, glinie/ duży wpływ wywarły zmienne stosunki wodne, warunkujące rozwój roślinności trawiastej bądź drzewiastej, która wpływała na odmienny przebieg procesów glebotwórczych.

W zależności od rzeźby terenu /która miała tu raczej charakter pośredni, gdyż decydujący wpływ wywierały stosunki wodne/ na opracowanym terenie występują następujące rodzaje gleb^x:

1. mady ciężkie - łąkowo leśne /mady próchniczne glinkowate/^{xx} - zajmują one głównie obszary wyżej położone /2 - 10 m npm/ na terenie gromad Krzywe Koło i Suchy Dąb;
2. mady bagienne /mady niskie odwodnione i mady wadliwe z orsztykami/ - obejmują głównie tereny wzniesione 0,5 do 1,5 m npm na obszarze wspomnianych gromad oraz w gromadzie Wocławy;
3. mady ztorfiałe /gleby przytorfowe, gleby łąkowe glińaste w kompleksie z torfiastymi / - występują przeważnie na obszarach depresyjnych. Cechą charakterystyczną tych gleb jest niejednorodny ich profil glebowy. Występują w nim warstwy przemienne o przewodze materiału mineralnego i organicznego /torfu/ powstałe pod wpływem różnych procesów glebotwórczych w wyniku zmiennych stosunków wodnych;
4. gleby torfowe /gleby torfowe/ - obejmują obszar obniżek ciągnący się pasem w niewielkiej odległości od strefy drugiej;

^x Gleby Żuław Gdańskich opracowano na podstawie pracy S. Laskowskiego: "Żuławy w świetle rolniczych badań naukowych", Roczniki Nauk Rolniczych, t.66D, 1952.

^{xx} W nawiasach podano nazwy gleb według mapy opracowanej przez T. Mieczyskiego zamieszczonej w pracy "Gleby Byłego Terytorium Gdańska", 1956.

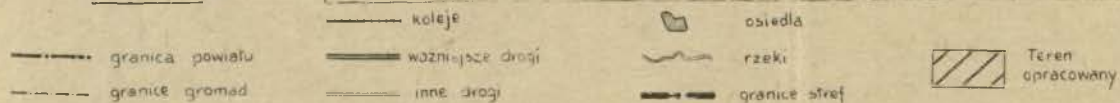
MAPA ADMINISTRACYJNA POW. PRUSZCZ GDAŃSKI

PRUSZCZ GDAŃSKI

Mapa administracyjna

0 1 2 3km

5. gleby mułowo-błotne /gleby torfowe węglanowe/ - zajmują pas obniżień w bezpośrednim sąsiedztwie krawędzi wysoczyzny. Gleby te, ze względu na różnice występujące w składzie mechanicznym i dużą zmienność stosunków wodnych, różnią się znacznie jakością i użytecznością dla produkcji rolnej.

Do gleb żyzniejszych nadających się do uprawy roli należą gleby mineralne - mady ciężkie i mady bagienne. Jednak ze względu na dużą zawartość części spławialnych niekiedy ponad 50%/ wykazują one znaczną skłonność do zeskalania się w okresie suszy. Obróbka ich zatem wymaga dużej terminowości, co nie jest łatwe przy zmiennych warunkach pogodowych Żuław. Na wiosnę gleby te są początkowo silnie wilgotne a gdy podsychają tworzą się z nich duże bryły, które utrudniają uprawę. Poza tym uprawa wiosenna powoduje nadmierne przesuszanie wierzchniej warstwy roli /do 10 cm/. Ziarno zasiane w taką rolę, długo nie wschodzi. Bujnie natomiast rozwijają się chwasty bardziej odporne i dostosowane do miejscowych warunków środowiska, przytłumiając rozwój roślin uprawnych. Okresem sprzyjającym uprawie tych gleb jest jesień, chociaż w przypadku dżdżystej jesieni, rozmiękczają się one dość szybko, co poważnie utrudnia uprawę traktorową.

Pozostałe rodzaje gleb: mady zatorfiałe, gleby torfowe i mułowo-błotne z dużą zawartością próchnicy należą do gleb żyznych. Ale zajmując najczęściej obszary obniżień terenu, posiadają wysoki poziom wód gruntowych, a zatem uprawa rolna tych gleb bez odpowiedniego odwodnienia jest połączona z pewnym ryzykiem. Gleby te bez należytego uregulowania stosunków wodnych są bardzo podatne na zachwaszczenie, a walka z chwastami ze względu na trudności stosowania pełnej uprawy roli /3 orek w ciągu roku/ jest bardzo trudna. Obszary tych gleb o zbyt wysokim poziomie wód gruntowych dla upraw polowych, należałoby raczej przeznaczyć na użytki zielone, ponieważ roślinność trawiasta znajduje tam wyjątkowo korzystne warunki rozwoju.

Odmienne kształtują się warunki glebowe w strefie drugiej. Występują tu gleby wytworzone z materiału zwałowego, pochodzenia polodowcowego. W zależności od składu mechanicznego podłoża, występują tu różne typy gleb. Na obszarach gliny zwałowej, które obejmują większość terenu gromad: Łostowice, Łęgowo, Kłodawa i Pszocółki przeważają gleby brunatne /mocne szczyrki i ciężkie gliny próchniczne na glinie marglowej - szczyrki i gliny piaszczyste na glinie odwapnionej/. W pozostałych gromadach badanego obszaru przeważają gleby bielice /bielice spiaszczone na glinie zwałowej/ bielice średnie i lekkie. Natomiast na niektórych wzniesieniach terenu, zbudowanych z piasków zwałowych, występują gleby piaszczyste /piaski słabo gliniaste/ a wyspowo nawet gleby żwirowe. Ta grupa gleb zajmuje niewielkie obszary i występuje głównie w północnej części gromady Straszyn i wyspowo w pozostałych gromadach całej strefy drugiej. Ogólnie biorąc /poza niewielkimi obszarami gleb piaszczystych/ gleby strefy przejściowej są dobre, lekkie do uprawy /poza marami na ciężkich glinach/ i przy odpowiedniej ich obróbce i nawożeniu dają wysokie plony.

Opracowany teren powiatu Pruszcz Gdański stanowi zbyt mały obszar aby mówić o różnicach klimatycznych występujących na jego obszarze. Różnice te występują niewątpliwie w odniesieniu do klimatu lokalnego. Jednak brak stałych badań i obserwacji meteorologicznych nie pozwala na szczegółowe jego omówienie.

Zaobserwowane różnice dotyczące pory rozpoczęcia żniw pomiędzy strefą Żuław a przejściową /o 6 - 7 dni wcześniej/ należy tłumaczyć raczej stosunkami wodnymi. Gleby Żuław silnie uwilgotnione na wiosnę wolniej się ogrzewają od suchszych gleb strefy drugiej, co powoduje opóźnienie wegetacji roślin na obszarze Żuław o 7 - 10 dni w stosunku do strefy przejściowej.

Ogólnie natomiast można stwierdzić, że Żuławy jako całość mają korzystniejszy bilans ciepła w stosunku do otaczających wysoczyzn pojeziernych.

Wyraźne różnice międzystrefowe występują tu w zakresie stosunków wodnych. Wprawdzie i one z klimatem mają tylko związek pośredni, gdyż są uwarunkowane przede wszystkim rzeźbą terenu. Ale pominięcie omówienia opadów atmosferycznych byłoby niesłuszne, bowiem ich rozkład w ciągu roku przysparza wiele kłopotu w prowadzeniu prac rolnych. Roczna suma opadów waha się w granicach 500-600 mm co w połączeniu z dużą wilgotnością powietrza i silnym uwilgotnieniem gleb w strefie Żuław, całkowicie zaspokaja potrzeby roślin uprawnych. Niekorzystny jest rozkład ich w ciągu roku, co w swoisty sposób działa na vegetację roślin i rozkład pracy w rolnictwie. Okres wiosny jest przeważnie okresem suszy, która trwa przez cały maj i pierwszą dekadę czerwca. Okres ten o małej wilgoci odbija się niekorzystnie na vegetacji roślin, szczególnie zbóż jarych /pszenicy, owsa/, które w tym czasie znajdują się w fazie krzewienia i strzelania w źdźbło. Natomiast okopowe, które rozwijają się później /ziemniaki, buraki cukrowe/ mają tu warunki wilgotnościowe niemal optymalne. Maksimum opadów przypada na okres żniw /lipiec - sierpień/ co jest zjawiskiem niekorzystnym, hamuje w poważnym stopniu sprzęt zbóż i drugiego pokosu siana oraz mieszanek strączkowych. Poza tym opóźnia lub wręcz uniemożliwia prowadzenie późniejszej uprawy roli co w poważnym stopniu utrudnia utrzymanie gleb w odpowiedniej strukturze. Jak już wspomniano niskie położenie Żuław nad poziomem morza, występowanie depresji, wpływa na wysoki poziom wód gruntowych na tym obszarze. Zagospodarowanie rolnicze tego terenu wymagało podjęcia szeregu przedsięwzięć, mających na celu uregulowanie, bardzo zmiennych na tym obszarze, stosunków wodnych. Prowadzone od kilku stuleci melioracje i osuszanie obszarów depresyjnych, doprowadziły do powstania swoistego sposobu gospodarowania wodą zwanego "systemem polderowym", który polega na odprowadzeniu nadmiaru wód gruntowych. W tym celu obszar możliwie jednolity pod

względem hipsometrycznym jest sztucznie obwałowany a teren wewnątrz tego obwałowania, jest pocięty gęstą siecią rowów odwadniających. System rowów jest opracowany tak, aby zbierały wodę i prowadziły do kanału zbiorczego - "doprowadzalnika". Następnie gromadząca się w nim woda, przy pomocy pomp zostaje przepompowana na zewnątrz polderu do głównego kanału odprowadzającego. Jak wykazały badania terenowe, sieć rowów szczególnie na obszarach depresyjnych jest tak gęsta, że pokrywa się niejednokrotnie z granicami własnościowymi poszczególnych gospodarstw /np. we wsi Radunica w gromadzie Rokitnica/. Podział obszaru Żuław na poldery i sprawne działanie całego systemu melioracyjnego wymaga prowadzenia gospodarki wodnej generalnie, dla całego obszaru.

Regulacja stosunków wodnych dla strefy przejściowej dotyczy tylko lokalnych zagłębień bezodpływowych, bądź obniżzeń na glebach ciężkich, nieprzepuszczalnych. W zasadzie obszar powiatu Pruszcz Gdański posiada pełną sieć melioracyjną i drenażową. Słabe działanie tej sieci na niektórych odcinkach jest wynikiem bądź przestarzałych urządzeń bądź zniszczeń ostatniej wojny i wymaga obecnie gruntownych nieraz renowacji.

Omówione tu pokrótce niektóre elementy środowiska geograficznego pod kątem potrzeb rolnictwa wykazują, że gospodarka rolna, szczególnie na obszarze Żuław, jest wyjątkowo silnie determinowana przez środowisko.

Prowadzenie gospodarki rolnej na tym terenie i uzyskanie pomyślnych wyników, wymaga dobrej znajomości miejscowych warunków środowiska geograficznego.

2. Położenie ekonomiczne powiatu

Obszar powiatu Pruszcz Gdański przez swoje położenie w bezpośrednim sąsiedztwie zespołu miast portowych Gdańska - Sopotu - Gdyni stanowi ich strefę podmiejską. Duże skupienie ludności w tych miastach powoduje, że zapotrze-

bowanie na płody rolne produkcji roślinnej jak i hodowlanej jest wyjątkowo duże. Dobre powiązanie komunikacyjne i duża chłonność rynku zapewnia łatwy i bezpośredni ich zbył. Ta okoliczność winna zatem znaleźć odbicie w sposobie użytkowania ziemi, kierunku i intensywności prowadzonej gospodarki rolnej.

3. Struktura agrarna

W strukturze agrarnej na obszarze powiatu Pruszcz Gdański występują dwa układy: 1. gospodarka wielkoprzestrzenna - socjalistyczna i 2. gospodarka drobna - chłopska. Na obszarze opracowanym, gospodarka socjalistyczna zajmuje 18.041 ha co stanowi 51,8% ogólnej powierzchni. W tym: PGR-y i OZR-y 44,6%, PGL-e 7,2%. Gospodarka chłopska obejmuje 16.791,7 ha co stanowi 48,2% ogólnej powierzchni.

Udział gospodarki państwowej w poszczególnych gromadach nie jest jednakowy, co ilustruje tabela 1.

Z tabeli wynika, że gospodarka państwowa w strefie przejściowej poza trzema gromadami /Kłodawa, Łęgowo, Łostowice/ zajmuje ponad 50% ogólnej powierzchni. W niektórych gromadach odsetek zajmowanej powierzchni przez gospodarkę państwową przekracza nawet cyfrę 70%. Dodać należy, że na terenie tych gromad t.j. Sobowidz, Straszyn spory udział mają też PGL-e. Występowanie i wielkość PGR-ów w poszczególnych gromadach przedstawia tabela 2.

Wielkość poszczególnych gospodarstw państwowych waha się od 200 do 800 ha. Są to więc gospodarstwa, które przy odpowiedniej organizacji zapewniają prowadzenie na większą skalę zarówno produkcji roślinnej jak i hodowlanej.

Przeciętna wielkość gospodarstw państwowych dla strefy Żuław wynosi 497 ha, zaś dla strefy przejściowej 372 ha.

Wielkość gospodarstw w odniesieniu do strefy przejściowej nie budzi żadnych zastrzeżeń, a biorąc pod uwagę

warunki środowiska geograficznego na wysoczyźnie /tereny lekko faliste bez podmokłości/, obszar poszczególnych gospodarstw mógłby być nawet większy.

Natomiast gospodarstwa o powierzchni 500 ha na obszarze Żuław /potwierdziły to obserwacje terenowe/, gdzie gęsta sieć rowów melioracyjnych wyznacza małe pola uprawowe, mają poważne kłopoty z dojazdami na pola, ze zwózką zbiorów, co poważnie zwiększa nakłady pracy.

Większe zróżnicowanie w strukturze gospodarstw występuje w gospodarce chłopskiej. Procentowy udział powierzchni zajmowanej przez poszczególne grupy wielkościowe gospodarstw przedstawia tabela 3.

Z powyższej tabeli wynika, że większe rozdrobnienie gospodarstw występuje w strefie przejściowej. Procent ziemi gospodarstw karłowatych o powierzchni od 0 do 2 ha waha się w granicach od 0,5 we wsi Kleszczewko w gromadzie Łęgowo do 22,8% we wsi Pszczółki i 42,4% we wsi Trąbki. Najwyższy odsetek 9,0% ziemi w tej grupie gospodarstw strefy Żuław posiada wieś Wiślina.

Należy podkreślić, że ta grupa gospodarstw o wielkości od 0 - 2 ha występuje najliczniej we wsiach położonych w pobliżu miasta Pruszcz Gdański i przystanków kolejowych /Pszczółki, Straszyn, Ciepłewo, Juskowo/istnowi własność robotników pracujących w Gdańsku, Gdyni, Pruszczu lub Tozewie. Generalnie, w strefie Żuław przeważają gospodarstwa o powierzchni 10 - 14 ha. W poszczególnych wsiach zajmują one 30 do 75% ogólnej powierzchni. Natomiast w strefie przejściowej dominują gospodarstwa o powierzchni 5,0 - 10 ha i zajmują 20 do 70% ogólnej powierzchni gruntów. Samo określenie wielkości gospodarstw i ich rozmieszczenie w obrębie poszczególnych wsi czy gromad nie przesądza jeszcze możliwości produkcyjnych poszczególnych grup wielkościowych gospodarstw. Tak na przykład gospodarstwa od 0 - 5 ha w strefie przejściowej, z uwagi na duży odsetek gruntów ornych, dobre gleby, chłón-

ny i bliski rynek zbytu, mogą być nie tylko samowystarczalne ale i towarowe.

Ze strukturą gospodarstw łączy się ściśle zagadnienie rozdrobnienia gruntów.

Jak wykazały badania terenowe rozdrobnienie gruntów na terenie powiatu Pruszcz Gdański jest stosunkowo niewielkie, co jest niewątpliwie wynikiem właściwej polityki nadziałów ziemi przy osiedlaniu się po wojnie, nowej ludności rolniczej na tych terenach. Przeciętnie, jedno gospodarstwo posiada swoje grunty w 2 - 3 działkach, rzadziej zaś w 4 - 5 i więcej. Są to przeważnie układy pół działkowe, związane najczęściej z osadnictwem skupionym. Układy kolonijne, z zabudową na działce głównej, występują rzadziej i głównie na obszarze Żuław.

4. Formy użytkowania ziemi

Warunki środowiska mają, obok świadomej działalności człowieka, poważny wpływ na to, jaki użytek przeznaczają się określone obszary ziemi.

Użytkowanie ziemi w poszczególnych wsiach dla gospodarki państwowej i chłopskiej przedstawiają tabele 4 i 5. Z pobieżnego przeglądu tabel wynika, że udział użytków głównych w obu strefach jest różny, co znajduje niewątpliwie odbicie w istniejących między nimi odmiennych warunkach środowiska geograficznego.

Różnice te dotyczą przede wszystkim powierzchni leśnej i użytków zielonych.

W strefie pierwszej - na Żuławach brak jest zupełnie lasów. Jedynym przykładem ich występowania jest gromada Krzywe Koło. Wykazany obszar leśny o powierzchni 155 ha występuje na tarasie zalewowym Wisły. Są to obszary po dawnych wykopach ziemi na obwałowanie Wisły, porośłe wierzbami, głównie wikliną a zatem nie lasem w pełnym tego słowa znaczeniu. Większe powierzchnie leśne występują natomiast w strefie przejściowej głównie na terenie

gromad: Sobowidz, Straszyn i Trąbki Wielkie. Są to lasy dobrze zagospodarowane o bogatym składzie gatunkowym /sosna, buk, świerk i dąb/ z dużym udziałem drzewostanu bliskorębnego. Przeważającym typem jest tu bór świeży i grond bukowy. Mniejsze obszary zajmuje lasobór bałtycki. Odbicie różnic środowiska geograficznego między wydzielonymi strefami potwierdza wyraźnie udział użytków zielonych. W strefie Żuław zajmują one przeciętnie dla gromad od 15 do 35% ogólnej powierzchni. W odniesieniu do poszczególnych wsi odsetek ten znacznie wzrasta i wynosi np.: dla wsi Krzywe Koło w tejże gromadzie 38,5%, dla wsi Lendowo w gromadzie Wiślina 45,6% i dla wsi Ostrowite w gromadzie Suchy Dąb 55,8%.

Natomiast w strefie drugiej - przejściowej - użytki zielone zajmują średnio dla gromad od 2,3% w gromadzie Jagatowo, do 20,7% w gromadzie Sobowidz. W poszczególnych wsiach odsetek ten nieznacznie wzrasta i we wsi Skowarcz w gromadzie Pszczółki wynosi nawet 27,9% a we wsi Kłępińny 30,2%.

Obok wyraźnych różnic międzystrefowych dotyczących odsetka powierzchni zajętej pod użytki zielone, obserwuje się tu także poważne różnice w odsetku powierzchni łąk i pastwisk posiadanych przez gospodarkę państwową /PGR-y, OZR-y/ i gospodarkę chłopską w obrębie poszczególnych stref. Generalnie rzecz biorąc gospodarka państwowa /PGR-y, OZR-y/ posiada znacznie niższy odsetek użytków zielonych w porównaniu z gospodarką chłopską. Dotyczy to zarówno Żuław jak i strefy przejściowej. Dla strefy Żuław PGR-y gromady Wiślina /Bystra 25,4%, Przejazdów I - 0,7%, Przejazdów II - 15,5%, Wiślina 15,2%/ użytki zielone zajmują średnio 14,2% ogólnej powierzchni. Natomiast w gospodarce chłopskiej na obszarze tejże gromady, użytki zielone zajmują średnio 35,6% ogólnej powierzchni; w niektórych wsiach odsetek ten jest wyższy: Bystra 36,8%, Lendowo 45,6%.

Dla strefy przejściowej różnice te są analogiczne. Np.: w PGR-ach gromady Jagatowo użytki zielone zajmują tylko 2,2%, zaś w gospodarce chłopskiej łąki i pastwiska zajmują 15,6%. Tak mały udział użytków zielonych w gospodarce państwowej, jak wynika z przeprowadzonych wywiadów, jest wynikiem błędnej polityki narzuconej PGR-om w okresie organizacji tych gospodarstw na Żuławach. W myśl tych założeń Żuławy miały stać się obszarem produkcji zbóż /spichlerzem zbożowym/ a zatem należało wydatnie zwiększyć obszar gruntów ornych co przeprowadzono kosztem użytków zielonych. Pod grunty orne wzięto powierzchnie bez szczegółowego rozeznania ich przydatności dla upraw polowych. Obecnie bez specjalnych badań można wskazać, które tereny można zamienić na użytki zielone. Pomimo poważnych nakładów pracy i kapitału, jakie włożono celem odwodnienia obszarów podmokłych, uprawy polowe na gruntach tych są stale silnie zachwaszczone, co świadczy, że użytkowanie tych gruntów jest niewłaściwe i należy je przeznaczyć raczej pod użytki zielone.

Podobne błędy, na mniejszą skalę, popełniono także w gospodarce chłopskiej. Przybyła tu ludność przeważnie z terenów południowo-wschodniej Polski nawykła do gospodarki zbożowej, zaczęła powszechnie stosować tradycyjny system gospodarowania, zaoarała znaczne powierzchnie łąk i pastwisk i wzięła je pod uprawę roli.

Biorąc pod uwagę warunki środowiska geograficznego szczególnie na obszarze Żuław, gdzie roślinność trawista znajduje najwłaściwsze siedlisko dla swego rozwoju, należy uznać, że odsetek powierzchni zajmowanej przez użytki zielone jest zbyt mały. Ostatnio zaznacza się wyraźnie tendencja zwiększenia areału użytków zielonych. Również w niektórych przypadkach obserwuje się nawrót do stosowanego na Żuławach w okresie międzywojennym systemu gospodarki przemiennej polowo-łąkowej. Ta forma gospodarowania w warunkach środowiska Żuław daje dobre

wyniki i należy mieć nadzieję, że w najbliższych latach stanie się systemem dominującym.

Sady i ogrody

Sady i ogrody występujące na badanym terenie zarówno w gospodarce państwowej jak i chłopskiej nie mają większego znaczenia dla gospodarki tego rejonu. Są to najczęściej drobne sady połączone z uprawą warzyw, usytuowane w obrębie zabudowań gospodarskich bądź w najbliższym ich sąsiedztwie. Mają one charakter sadów przydomowych, są słabo pielęgnowane, a ich produkcja przeznaczona jest na własne potrzeby mieszkańców poszczególnych gospodarstw.

Sady i ogrody typu handlowego spotyka się w niektórych tylko gospodarstwach chłopskich na terenie gromad: Łostowice /wsie Borkowo, Ujeścisko/ i Pszczółki /we wsiach Ulkowo I i II/. Poza tym sady handlowe występują w samym Pruszczu Gdańskim i są dość dobrze prowadzone przez gospodarstwo państwowe "Zakłady Ogrodnicze w Pruszczu Gdańskim".

5. Sposób użytkowania ziemi

A. Grunty orne

Jak już podkreślono, badany teren powiatu Pruszcz Gdański charakteryzuje, poza trzema gromadami w strefie przejściowej, brak lasów. Udział użytków zielonych szczególnie w gospodarce państwowej również jest nieznaczny. Natomiast grunty orne w PGR-ach zajmują wysoki odsetek powierzchni. W niektórych gospodarstwach grunty orne zajmują ponad 90% ogólnej powierzchni: Wojanów /90,7%/, Świńcz /93,7%/, Będzieszyn /93,7%/.

W gospodarce chłopskiej odsetek gruntów ornych jest znacznie niższy i waha się w granicach 45 - 75%. Największy odsetek gruntów ornych posiadają wsie Kleszczewko /75,8%/, Żukoczyn /83,1%/ w gromadzie Łęgo-

wo, Ulkowo I i Ulkowo II /87,2% i 83,5/ w gromadzie Pszczółki.

Jak wykazały obserwacje terenowe i liczne wywiady przeprowadzone z kierownikami PGR-ów i gospodarzami indywidualnymi, w sposobie gospodarowania na gruntach ornych istnieje duże zróżnicowanie. Dotyczy to zarówno stosowanych zmianowań, uprawy, i nawożenia gleb, pielęgnacji upraw, struktury zasiewów a także wyników użytkowania t.j. plonów. Zróżnicowanie to obejmuje przede wszystkim gospodarke chłopską, chociaż i w gospodarce państwowej /PGR-y, OZR-y/ trudno jest mówić o stosowaniu jednolitego systemu gospodarowania. Wprawdzie obecnie większość PGR-ów posiada już opracowane płodozmiany określające ich nastawienie produkcyjne lecz ich zastosowanie jest kwestią kilku najbliższych lat. Gospodarstwa te bowiem, są w stadium przejścia z planów produkcyjnych /jake często w poprzednim okresie narzucano im odgórnie/ do gospodarki płodozmiannowej. Bardzo często przeszkodą do wprowadzenia określonego płodozmiannu jest brak siły roboczej. Naprzykład PGR Przejazdów I w gromadzie Wiślina wprowadzający płodozmiann warzywniczy /w 1958 r. warzywa w uprawie polowej zajmowały 23%/ na 100 ha użytków rolnych przypadało zaledwie 10 zatrudnionych. Na podkreślenie zasługuje fakt, że wprowadzane płodozmiany uwzględniają w większym stopniu miejscowe warunki środowiska i określają właściwy kierunek produkcji.

Na obszarach o glebach mułowo - błotnych, madach zatorfiałych wprowadza się płodozmiany pastewne o 9 - 12-letnim cyklu rotacji. Naprzykład PGR Miłocin I w gromadzie Wocławy stosuje następujący płodozmiann:

1. okopowe ++
2. jare /jęczmień/ z wsiewką koniczyny, lucerny i traw,
3. 4. 5. 6. koniczyna z lucerną i trawy na skos i pastwisko,
7. oleiste /rzepak/ +

8. ozime /pszenica, żyto/
9. okopowe ++
10. jare
11. strączkowe /mieszanki/
12. ozime.

Na obszarach mad poleśnych /wyżej położonych/ stosowane są płodozmiany 5 - 6-letnie naprzykład w PGR Steblewo.

W gromadzie Krzywe Koło stosują:

1. okopowe - ziemniaki ++
2. okopowe - buraki cukrowe
3. jęczmień z wsiewką koniczyny
4. koniczyna
5. pszenica
6. żyto.

Podobnie i płodozmiany w strefie drugiej obejmują z reguły 5 - 6-letni cykl rotacji.

W zakresie nawożenia gleb występują dość poważne różnice w poszczególnych PGR-ach. W zasadzie nawożenie mineralne stosowane jest pod poszczególne uprawy według określonych norm. Gorzej jest z nawożeniem organicznym, które uzależnione jest od obsady posiadanego inwentarza, a z tą nie jest najlepiej.

Źle natomiast przedstawia się pielęgnacja upraw, szczególnie na obszarze Żuław. Dotyczy to głównie obszarów niżej położonych a wziętych pod uprawę roli. Wprowadzone na te grunty uprawy, niezależnie od ich rodzaju są zawsze silnie zachwaszczone. Brak należytej pielęgnacji tych upraw, kierownicy gospodarstw tłumaczą często małą ilością siły roboczej. Wydaje się, że ta argumentacja jest niewystarczająca, bowiem silne zachwaszczenie upraw występuje także i w gospodarce chłopskiej, gdzie niejednokrotnie na 100 ha użytków rolnych przypada od 24 do 36 osób zdolnych do pracy /np. gromada Wiślina 24 osoby, Suchy Dąb 28 osób, Rokitnica 30 osób i Krzywe Koło

36 osób/. Zatem przyczyna leży w niewłaściwym użytkowaniu ziemi. Obszary wyjątkowo podatne na zachwaszczenie, to najczęściej tereny zaoranych łąk i pastwisk, które należałoby raczej przeznaczyć ponownie pod użytki zielone. Brak odpowiednich sposobów do walki z chwastami i niedostateczna ilość rąk do pracy, zmusza niejednokrotnie niektóre gospodarstwa do stosowania ugoru jako jedynej skutecznej formy walki z chwastami. W warunkach Żuław utrzymywanie ugoru, który zajmuje w niektórych PGR-ach spory odsetek gruntów ornych /PGR Bystra 11,7%, Koszwały 34,9% jest gospodarczo nieuzasadnione i szkodliwe.

W silnym zachwaszczeniu upraw leży także przyczyna stosunkowo niskich plonów w PGR-ach, pomimo dość interesującego nawożenia /głównie mineralnego/.

Zachwaszczenie upraw w strefie drugiej w gospodarce państwowej jest znacznie mniejsze i dotyczy tylko niektórych gospodarstw bądź niewielkich obszarów.

W odniesieniu do gospodarki chłopskiej w sposobie użytkowania ziemi występuje jeszcze większe zróżnicowanie. Okoliczność tę należy tłumaczyć tym, że przybyła tu ludność rolnicza głównie z terenów południowo-wschodniej Polski, wniosła ze sobą różne tradycyjne systemy gospodarowania. Nie znając specyfiki warunków środowiska geograficznego Żuław, zaczęto w oparciu o dawne nawyki, prowadzić gospodarkę zbożową z przewagą żyta i owsa. W uprawie znalazły się więc te rośliny, dla których gleby Żuław stanowią najmniej korzystne siedlisko. Dopiero w wyniku prób, popełnionych błędów, eksperymentowania, zaczęły się po wielu latach ustalać bardziej właściwe zmianowania i odpowiedniejszy dla miejscowych gleb dobór upraw. Pomimo to, w zakresie zmianowania występują jeszcze duże różnice. Spotyka się nawet pojedyncze gospodarstwa, które prowadzą trójpolówkę z ugorem. Są to gospodarstwa, w których tradycja bierze górę nad rozsądkiem. Niekiedy stosowanie ugoru wiąże się z prowadzeniem walki z chwastami.

Sporo miejsca zajmuje także trójpolówka uprawowa, prowadzona nieraz dość intensywnie. Ogólnie jednak przeważają zmianowania wieloletnie, oparte często na tradycji lub nabytym doświadczeniu. Jako typowe przykłady zmianowań dla obszaru Żuław można podać następujące:

1. ziemniaki ++	1. ziemniaki ++
2. buraki cukrowe +	2. jęczmień z wsiewką koniczyną
3. jęczmień, pszenica	3. koniczyna
4. owies, pszenica	4. pszenica, burak cukrowy
5. żyto	5. żyto, mieszanki

lub:

1. ziemniaki, buraki cukrowe	1. okopowe ++
2. jęczmień z koniczyną	2. pszenica jara, jęczmień
3. koniczyna	3. mieszanki
4. pszenica	4. buraki cukrowe +

Dla strefy drugiej zmianowanie najczęściej spotykane to:

1. okopowe /ziemniaki, buraki cukrowe/ ++	1. okopowe ++
2. jęczmień, owies z wsiewką koniczyną/	2. mieszanki, jęczmień
3. koniczyna	3. pszenica, żyto
4. pszenica, żyto	4. owies
5. żyto	

Jak widzimy przeważają tu zmianowania czteroletnie, a w przypadku uprawy koniczyny czy lucerny, pięcioletnie.

Pocieszające jest to, że niektóre wsie na obszarze Żuław stosują już zmianowanie z uwzględnieniem wymogów roślin w stosunku do siedliska. Przykładem tego są wsie: Ostrowite, Grabowo w gromadzie Suchy Dąb czy Dziewięć Włók, Lędowo, Mokry Dwór w gromadzie Wiślina, które nie uprawiają prawie wcale żyta i niewiele owsa; ich miejsce zajęła pszenica i jęczmień, uprawy bardziej wydajne i odpowiednie dla miejscowych gleb.

Pod względem nawożenia gleb duże różnice występują w poszczególnych wsiach jak i gospodarstwach. Uzależnione jest ono od siły nawozowej jaką dysponują poszczególni gospodarze z własnej hodowli, bądź od możliwości kupna nawozów. Ponadto spotyka się przypadki stosowania nawozów zielonych, szczególnie w strefie drugiej na słabszych glebach.

Pielęgnacja upraw w gospodarce chłopskiej, szczególnie buraków cukrowych, maku, kminku /roślin kontraktowanych/ jest staranniejsza niż w gospodarce państwowej. Niedostateczna natomiast jest późniejsza uprawa roli. Dotyczy to zresztą obu układów społecznych gospodarki. Przeszkodą są tu warunki pogodowe /zarówno dłuższy okres wegetacji roślin jak i maksimum opadów w lipcu i sierpniu/, które powodują znaczne przedłużenie się okresu żniwnego /sprzętu zbóż/ co uniemożliwia stosowanie podorywek i zasiewanie poplonów. Sporadyczne stosowanie poplonów obserwuje się raczej w strefie przejściowej.

6. Kierunki użytkowania gruntów ornych

W zakresie wykorzystania gruntów ornych pod poszczególne uprawy czy grupy upraw na badanym terenie, obserwowano się duże różnice zarówno między strefą pierwszą a drugą i między gospodarką państwową a indywidualną. Zagadnienie to ilustruje tabela 6 /dla gospodarki państwowej/ i tabela 7 /dla gospodarki chłopskiej/.

Kierunek użytkowania gruntów ornych przyjęto określać procentowym udziałem głównych grup upraw w strukturze zasiewów: zbożowe, okopowe i pastewne. W odniesieniu do gospodarki indywidualnej biorąc pod uwagę grupę upraw zbożowych, widzimy, że odsetek zajmowanej przez nią powierzchni między strefą pierwszą a drugą różni się nieznacznie. Udział grup zbożowych w strukturze zasiewów dla gromad obu stref waha się w granicach od 52% do 60%. Biorąc jednak pod uwagę poszczególne wsie, odsetek powierzchni gruntów ornych zajęty pod uprawę zbożowych różni się bardziej. Zbożowe zajmują najmniejszy odsetek w strukturze zasiewów we wsiach:

Ujeścisko /38,3%/ w gromadzie Łostowice, Różyny /39,2%/ i Łęgowo /43,7%/ w gromadzie Łęgowo, oraz Koźliny /45,0%/ w gromadzie Krzywe Koło. Są to wsie położone w pasie przykrawędziowym strefy przejściowej na obszarze żyznych gleb brunatnych a w strefie Żuław na urodzajnych madach. Obszary te wzięte są raczej pod uprawę okopowych, głównie buraka cukrowego, który tu daje wysokie plony. Najwyższy odsetek zbożowych posiadają wsie: Zła Wieś /75,2%/ w gromadzie Kłodawa, Żuławka /67,5%/ w gromadzie Jagatowo oraz Wróblewo /67,3%/ w gromadzie Suchy Dąb i Steblewo /67,7%/ w gromadzie Krzywe Koło. Wsie te położone są na obszarze gleb biellicowych i mad wadliwych, na których uprawa zbóż daje lepsze wyniki niż uprawa roślin okopowych. Różnica istotna między strefą Żuław a strefą przejściową dotyczy przewagi danych upraw w grupie zbożowych.

Na obszarze Żuław, w grupie zbożowych, zdecydowaną przewagę ma pszenica. Rejon uprawy pszenicy pokrywa się dość wyraźnie z obszarem występowania mad. W poszczególnych wsiach gromad Krzywe Koło, Suchy Dąb, Wiślina i Wocławy zajmuje ona w strukturze zasiewów od 11,3% we wsi Miłocin do 32,7% we wsi Grabowo. Drugie miejsce w strukturze zasiewów na obszarze Żuław zajmuje jęczmień, chociaż jego przewaga bezwzględna występuje na terenie tylko jednej wsi Przejazdów /17,5%/. W czterech wsiach: Bystra /25,5%/, Krępiec /22,6%/ w gromadzie Wiślina i Koszwały /21,1%/ oraz Miłocin /26,9%/ występuje względna przewaga owsa. Uprawa jęczmienia i owsa koncentruje się głównie na obszarach gleb torfowych i przytorfowych. Jedynie we wszystkich wsiach gromady Rokitnica /3/ i we wsi Steblewo w gromadzie Krzywe Koło przewagę w grupie zbożowych ma żyto. Udział żyta w strukturze zasiewów na terenie tych wsi wynosi od 21,4% we wsi Steblewo do 23,7% we wsi Roszkowo. Odsetek powierzchni zajętej pod uprawę żyta w pozostałych wsiach na obszarze Żuław jest nieznaczny i waha się w granicach od 1,6% we wsi Dzie-

więć Włók do 14% w Krzywem Kole. Nie wnikając głębiej w zagadnienie słuszności czy niesłuszności wysokiego odsetka upraw zbożowych na obszarze Żuław należy stwierdzić, że sama struktura upraw w tej grupie poza wykazanymi przypadkami przewagi żyta i owsa jest dobra i na ogół dostosowana do miejscowych warunków środowiska geograficznego. Występowanie jeszcze w niektórych wsiach przewagi żyta i owsa jest niewątpliwie wynikiem prowadzenia tradycyjnej gospodarki przez niektórych gospodarzy czy grupy gospodarstw.

Natomiast strefa druga to obszar dominanty żyta wśród zbożowych. Ta zdecydowana przewaga żyta w strefie drugiej jest wynikiem nie tylko różnic glebowych. Liczne wywiady z ludnością wykazały, że w strefie tej uprawa pszenicy, podobnie jak żyta na Żuławach, połączona jest z pewnym ryzykiem a żyto udaje się doskonale. Nie chcąc więc ryzykować z uprawą pszenicy, której rozmiary ograniczają do własnych potrzeb, gospodarze stosują powszechnie produkcję niezawodnego na tym terenie żyta. Żyto przeważa tu we wszystkich wsiach a jego odsetek w strukturze zasiewów waha się w granicach od 19,4% we wsi Sobowidz do 42,3% we wsi Kłodawa. Drugie miejsce w tej strefie zajmuje jęczmień, którego odsetek w strukturze zasiewów wynosi w poszczególnych wsiach od 3,7% /we wsi Borzęcin-Rekcin/ do 14,7% /we wsi Borkowo/, 14,9% /w Żukczynie/ i 14,5% /w Pszczółkach/. Pszenica i owies mają prawie analogiczny udział, niewiele mniejszy od jęczmienia.

W grupie okopowych na podkreślenie zasługuje duży odsetek gruntów ornych przeznaczonych pod te uprawy. Dotyczy to obu stref. Okopowe zajmują tu od 18,4% we wsi Bystra gromada Wiślina do 48,4% we wsi Łęgowo i 51,8% we wsi Różyny w gromadzie Łęgowo. W grupie tej przeważają ziemniaki, których odmiana wczesna /zapotrzebowanie rynku na młode ziemniaki/ zastępuje niejako /pod względem opłacalności/ uprawę warzyw. Poważny odsetek zajmują tu także

buraki cukrowe, które w poszczególnych wsiach /Krzywe Koło, Suchy Dąb, Grabowo, Kleszczewko, Ujeścisko, Łęgowo/ zajmują odsetek zbliżony do uprawy ziemniaka. W grupie okopowych występuje przewaga buraka cukrowego we wsiach: Rębielcz /11,2%/ , w gromadzie Pszczółki, Miłccin /12,8%/ w gromadzie Wocławy i Różyny /23,5%/ w gromadzie Łęgowo. Burak cukrowy znajduje tu dobre warunki glebowe oraz łatwość odstawy do cukrowni w Prusozu Gdańskim, co niewątpliwie wpływa na obszar jego uprawy. Na podkreślenie zasługuje dość duży odsetek, w strukturze zasiewów, uprawy okopowych pastewnych /głównie buraka pastewnego/. Koncentruje się ona głównie w strefie Żuław. W poszczególnych wsiach w tej strefie uprawa okopowych pastewnych zajmuje od 1,2% zasiewów we wsi Krzywe Koło do 8,6% we wsi Łęgowo i 9,0% we wsi Mokry Dwór. Najwyraźniejsze różnice między strefami obserwuje się w grupie pastewnych. Strefa Żuław z uwagi na większy odsetek użytków zielonych posiada na ogół mniej pastewnych w uprawie polowej. Z upraw tej grupy dominują mieszanki strączkowe, następnie koniczyna i trawy.

Strefa druga o mniejszym udziale użytków zielonych posiada nieco większy odsetek pastewnych w uprawie polowej. Inny jest także skład tych upraw. Największy udział stanowi koniczyna i lucerna a z jednorocznych seradela i łąbin.

Z przemysłowych /bez buraków cukrowych/, które na obszarze Żuław zajmują nieco większy odsetek przeważa rzepak, mak oraz kminek. W strefie drugiej - len i rzepak.

W odniesieniu do gospodarki państwowej kierunek wykorzystania gruntów ornych w poszczególnych gospodarstwach jest bardzo różny /tabela 6/.

Odsetek powierzchni zasianej przez zboże waha się w poszczególnych gospodarstwach: od 28,4 w PGR-rze Miłocin, 38,5% w PGR-rze Łaguszewo do 60,5%, w PGR-rze Wocławy i 70,6% w PGR-rze Koszwały.

Wśród zbożowych w państwowych gospodarstwach w strefie Żuław zdecydowanie przeważa pszenica, która zajmuje od 8,3% w PGR-rze Krzywe Koło do 26,4% w PGR-rze Grabina Zamek. Na ogólną liczbę 15-tu PGR-ów przewaga pszenicy występuje w 8 gospodarstwach, w 6 gospodarstwach przeważa jęczmień /od 6,5 do 23,4%/ tylko PGR Rokitnica ma przewagę żyta /19,6%/.

W strefie przejściowej zaznacza się już przewaga żyta. Na 21 PGR-ów: 13 gospodarstw posiada przewagę żyta, którego odsetek w strukturze zasiewów waha się w granicach od 11,0% /PGR Rusocin/ do 28,9% /PGR Ostrowite/. Z pozostałych 8 gospodarstw 7 posiada przewagę pszenicy, a PGR Różyny - owsa /29,6%/.

Na podkreślenie zasługuje również duży odsetek jęczmienia w tej strefie i w niektórych gospodarstwach /Świncz, Kowale, Ostrowite, Arciszewo, Będzieszyn/ zajmuje on ponad 10% powierzchni zasianej.

W porównaniu z gospodarką chłopską Państwowe Gospodarstwa Rolne pomimo wyższego odsetka gruntów ornych mają niższy odsetek upraw zbożowych w strukturze zasiewów. Również sama struktura grupy zbożowych, jest korzystniejsza w gospodarce państwowej. Dotyczy to głównie strefy przejściowej, w której pomimo słabszych gleb sporo gospodarstw posiada przewagę pszenicy.

Odmienną sytuację notujemy w odniesieniu do grupy okopowych. W porównaniu z gospodarką chłopską PGR-y posiadają znacznie niższy odsetek okopowych w strukturze zasiewów. Jeżeli weźmiemy pod uwagę tylko buraki cukrowe, ziemniaki i okopowe pastewne /burak pastewny, marchew pastewną, brukiew/ to ich odsetek w strukturze zasiewów waha się w poszczególnych gospodarstwach od 2,9% PGR Przejazdów I, 8,7% PGR Suchy Dąb do 16,6% w PGR Pszczółki i 18,6% w PGR Zakończyn. Po włączeniu do grupy okopowych również wysadków okopowych i warzyw w uprawie polowej odsetek ten znacznie wzrośnie i dla nie-

których gospodarstw wynosi: Krzywe Koło - 20,9%, PGR Przejazdów I 28,0%, Przejazdów II 27,1%, OZR Kłodawa 27,6% i PGR Różyny 31,5%. Są to gospodarstwa nastawione na produkcję warzyw. W grupie okopowych na terenie Żuław zdecydowanie przeważa uprawa buraka cukrowego, która zajmuje od 4,1% powierzchni zasianej w PGR Suchy Dąb, do 9,3% w PGR Koźliny. Przewagę ziemniaków w tej strefie posiada tylko PGR Wiślina /3,9%/. Ponadto PGR Rokitnica /9,8%/ i Bystra /8,2%/ posiadają przewagę okopowych pastewnych.

W strefie przejściowej natomiast dominuje uprawa ziemniaków a jedynie PGR-y Wojanów /5,6%/, Pszczółki /10,0%/ i Łaguszewo /6,0%/ posiadają przewagę buraka cukrowego. Przewagę okopowych pastewnych posiada jedynie PGR Różyny /7,6%/.

W przeciwieństwie do gospodarki chłopskiej w gospodarce państwowej duży odsetek powierzchni zasianej zajmuje grupa pastewnych, która niezależnie od strefy obejmuje od 15 do 14% powierzchni zasianej.

Najniższy odsetek pastewnych posiadają PGR-y: Grabina Zamek /9,9%/, Miłocin I /9,3%/, Przejazdów II /15,5%/ i Wocławy /16,1%/. Są to gospodarstwa leżące w gromadzie Wocławy i Wiślina gdzie jest sporo łąk a niski stan hodowli. Najwięcej pastewnych uprawiają PGR: Steblewo /36,0%/, Łaguszewo 37,7%/, Żuława /41,6%/ i Miłocin II /53,4%/. Jeżeli chodzi o przewagę wśród upraw pastewnych nie obserwowano się tak wyraźnych różnic międzystrefowych jak w gospodarce chłopskiej. Zarówno w strefie Żuław jak i przejściowej, pewne gospodarstwa miały przewagę pastewnych jednorocznych /mieszanki strączkowe, bobik, peluszką, wyka, łubin/ inne wieloletnich /lucerna, koniuczyna/.

Z roślin przemysłowych w gospodarce państwowej prawie 100% zajmuje rzepak /głównie ozimy/. Odsetek przemysłowych w strukturze zasiewów jest znacznie wyższy w

strefie Żuław i wynosi od 1,6% w PGR Przejazdów II, 2,8% w PGR Steblewo do 12,0% w PGR Bystra i 12,5% w PGR Wocławy.

Mówiąc o wykorzystaniu gruntów ornych należy ogólnie stwierdzić, że w gospodarce państwowej przeważa kierunek zbożowo-pastewny. Jedynie PGR-y Wiślina i Miłocin II mają kierunek pastewno-zbożowy, a PGR-y Przejazdów I i II /przez duży udział w strukturze zasiewów warzyw w uprawie polowej/ oraz OZR Kłodawa i Zakłady Ogrodnicze w Pruszczu Gdańskim mają kierunek okopowo-zbożowy.

W gospodarce chłopskiej dominuje kierunek zbożowo-okopowy pszenno-ziemniaczany w strefie Żuław, zaś w strefie przejściowej żytnio-ziemniaczany, a we wsiach: Łostowice, Ujeścisko, Skowarcz, Pszczółki, Sobowidz, Trąbki Wielkie, Straszyn, Ciepłewo, Kleszczewko, Różyny, Łęgowo, Radunica, Rokitnica, Roszkowo, Krzywe Koło, Koźliny, Suchy Dąb, Ostrowite, Lędowo i Mokry Dwór przeważa kierunek okopowo-zbożowy.

Na zakończenie omawiania gruntów ornych należy wspomnieć o plonach czyli uzyskiwanych efektach gospodarki, jako wyniku stosowanych zmianowań, uprawy i nawożenia roli oraz pielęgnacji upraw. Jak wykazały obserwacje terenowe i liczne wywiady, w zakresie uzyskiwanych plonów istnieje duża rozpiętość. Dotyczy to zarówno gospodarki chłopskiej jak i państwowej. W gospodarce chłopskiej uzyskuje się na Żuławach następujące plony:

żyto	16-28 q	owies	17--32 q
pszenica	18-36 q	buraki cukrowe	180-360 q
jęczmień	18-34 q	ziemniaki	120-200 q

W strefie drugiej plony są niższe o kilka kwintali z ha, chociaż w poszczególnych przypadkach, niektórzy gospodarze osiągają wyniki analogiczne jak na Żuławach. Plony niskie w poszczególnych gospodarstwach chłopskich są najczęściej wynikiem słabego nawożenia bądź mniej urodzajnych gleb, rzadziej natomiast jako wynik silnego zachwaszczenia pól.

W gospodarce państwowej uzyskuje się następujące plony:

pszenica	10-38 q	owies	11- 34 q
żyto	9-28 q	ziemniaki	70-180 q
jęczmień	12-36 q	buraki cukrowe	80-280 q

Przyczyna uzyskiwania niskich plonów przez niektóre PGR-y pomimo intensywnego nawożenia gleb /szczególnie mineralnego/ leży głównie w słabej pielęgnacji upraw. Spotykało się obszary buraków gdzie chwasty przygłuszały uprawę główną. Przy zbożach i rzepaku, obok silnego zachwaszczenia, duże straty ponoszą niektóre gospodarstwa w wyniku nieterminowego sprzętu.

B. Użytki zielone

Omówienie użytków zielonych odnieść należy w zasadzie do strefy Żuław, gdzie zajmują one większe obszary.

Procentowy udział łąk i pastwisk w poszczególnych gromadach i wsiach zarówno w gospodarce państwowej jak i w ochłopskiej przedstawiono przy omawianiu użytków głównych, gdzie podkreślano, że pomimo sprzyjających warunków środowiska geograficznego Żuław dla rozwoju roślinności trawiastej, odsetek użytków zielonych w tej strefie jest zbyt niski. Interesuje nas również gospodarka człowieka na użytkach zielonych.

Jeżeli patrzymy na użytki zielone jako na bazę paszową dla hodowli, to rzeczą ważną jest poznanie obok ich areału, typu przyrodniczego jaki reprezentują, stanu zagospodarowania, wykorzystania i wydajności - innymi słowy ich wartości gospodarczej.

Łąki i pastwiska badanego obszaru w strefie Żuław należą głównie do typu zalewowego. Tylko niewielkie obszary użytków zielonych w strefie obniżenia przykrawędziowego i depresji na terenie gromad: Rokitnica, Łęgowo i Pszczółki mają charakter pobagienny.

W strefie przejściowej natomiast przeważają łąki i pastwiska typu grondowego, nad ciekami występują głównie łąki typu łęgowego, natomiast w zagłębieniach bezodpływowych występują łąki bagienne i pobagienne. W zasadzie cały obszar użytków zielonych w obu strefach na obszarach podmokłych posiada pełną sieć rowów melioracyjnych. W tej strefie odwodnienie obszarów podmokłych dokonuje się za pomocą systemu rowów otwartych. Natomiast w strefie przejściowej melioracje łąk i pastwisk obok systemu rowów otwartych posiadają także drenaż kryty. Jak wykazały obserwacje terenowe działanie systemu melioracyjnego, od którego w wielu wypadkach uzależniona jest możliwość prowadzenia właściwej gospodarki rolnej na tym terenie, nie zawsze jest należyta. Niewłaściwa konserwacja rowów melioracyjnych, głównie na obszarach gospodarki indywidualnej Żuław powoduje lokalne zabagnienia a zatem uniemożliwia /szczególnie w latach mokrych/ wprowadzenie określonych upraw na grunty orne czy zagospodarowanie użytków zielonych. Wydaje się, że usprawnienie systemu melioracyjnego prowadzonego wycinkowo /głównie na obszarze PGR/ nie osiąga zamierzonego celu pomimo włożenia ogromu prac i poważnych kapitałów. Renowacja istniejącego systemu melioracyjnego na obszarze Żuław da pożądaną rezultaty tylko wówczas, gdy gospodarka wodna prowadzona będzie generalnie dla całych Żuław.

Dla zagadnienia o stanie zagospodarowania użytków zielonych, należy odrębnie rozpatrzeć łąki i pastwiska będące w posiadaniu PGR-ów a oddzielnie użytki zielone chłopskie.

W gospodarce państwowej większość łąk i pastwisk jest zagospodarowana i odpowiednio nawożona. Natomiast w gospodarce chłopskiej tylko nieliczne skrawki łąk są zagospodarowane /przeorane i zasiane mieszkankami traw szlachetnych/. W większości przypadków gospodarka na łąkach ogranicza się do zasilania nawozami mineralnymi raz,

niekiedy dwa razy w roku. Pastwiska z reguły nie otrzymują nawet nawozu mineralnego.

Obecnie łąki i pastwiska stanowią z reguły użytki trwałe. Próby stosowania gospodarki przemiennej polowo-łąkowej - system dawniej na Żuławach powszechnie praktykowany - należą do rzadkości. System polowo-łąkowy, którego istotą jest to, że łąki i pastwiska zajmują okres po kilka lat w cyklu zmianowania, stosują obecnie tylko niektóre PGR-y i pojedyncze gospodarstwa chłopskie. W gospodarce chłopskiej częściej natomiast jest stosowane przemienne użytkowanie łąk to znaczy po zebraniu pierwszego pokosu siana, łąkę tę przeznaczają się na wypas^x. Uzyskiwane plony w gospodarce indywidualnej jak i państwowej wahają się od 30 - 45 q siana z ha co przy wyjątkowo żyznych glebach i dobrych warunkach klimatycznych należy uznać za niewystarczające.

Obszar użytków zielonych w połączeniu z ich wartością gospodarczą stanowi naturalną bazę dla rozwoju hodowli danego rejonu. Bazę naturalną uzupełniają rośliny pastewne w uprawie polowej. Znając bazę paszową uzyskiwaną tak z użytków zielonych jak i gruntów ornych /z omówienia kierunków użytkowania gruntów ornych/ i jej zróżnicowanie międzystrefowe /między Żuławami a strefą przejściową/ i w układach gospodarczych /w gospodarce chłopskiej i państwowej/ spójrzmy jak przedstawia się stan hodowli i jej struktura na badanym terenie.

Zagadnienie to dla gospodarki państwowej ilustruje tabela 8 a dla gospodarki chłopskiej tabela 9. W gospodarce państwowej obsada inwentarza w sztukach dużych na

---

^x Jak wynika z przeprowadzonych rozmów z miejscowymi gospodarzami użytkowanie przemienne użytków zielonych podyktowane jest przez warunki pogodowe. Sprzęt siana drugiego pokosu przypada na okres wzmożonych opadów a jednocześnie końca żniw, co znacznie utrudnia zbiór wartościowej paszy.

100 ha użytków rolnych jest bardzo różna dla poszczególnych gospodarstw i waha się w granicach od 13,3 szt. w PGR Przejazdów gromada Wiślina do 63,4 szt. dużych w PGR Rokitnica. Poza tym nie występują większe różnice w obsadzie inwentarza w gospodarstwach położonych na terenie Żuław a strefą przejściową, Generalizując obserwuje się nawet nieznaczną przewagę w stanie hodowli w strefie przejściowej. Większe natomiast różnice w obrębie stref stwierdza się w strukturze hodowli. W strefie Żuław występuje w hodowli znaczna przewaga bydła. Niektóre PGR-y mają ponad 50 sztuk bydła rogatego na 100 ha użytków rolnych /PGR-y: Krzywe Koło, Koźliny, Steblewo, Rokitnica, Grabowe Pole/. W strefie przejściowej obsadę bydła ponad 50 sztuk na 100 ha użytków rolnych posiadają tylko PGR Świńcz i Pszczółki /ten ostatni posiada znaczne obszary łąk na terenie Żuław/.

Natomiast PGR-y strefy przejściowej mają w hodowli przewagę trzody chlewnej. Zarysowująca się w gospodarce państwowej rejonizacja hodowli bydła na Żuławach a trzody chlewnej w strefie przejściowej jest słuszna i winna być w dalszym ciągu utrzymana. Jeżeli chodzi o hodowlę koni to ich obsada na 100 ha użytków rolnych nie różni się wyraźnie między strefą pierwszą a drugą i wynosi od 4,4 dla PGR-u Grabina Zamek do 18,0 sztuk dla PGR Bystra. Wydaje się, że obsada koni dla strefy Żuław jest zbyt niska. W warunkach klimatu Żuław /silne rozmiękczenie gleb madowych/ obok słusznej tendencji rozwoju mechanizacji prac w rolnictwie, koń nadal pozostanie niezastąpiony przy uprawie roli, szczególnie w okresie dżdżystej jesieni czy wilgotnej wiosny. Natomiast liczba koni w strefie przejściowej może być z powodzeniem ograniczona i zastąpiona przez ciągniki.

Hodowlę owiec prowadzą tylko 2 gospodarstwa /Sobowidz i Łaguszewo/ na terenie gromady Sobowidz. Stan hodowli w PGR-ach uznać należy za niewystarczający. Doty-

czy to głównie hodowli bydła mlecznego w strefie Żuław, gdzie istnieje bogata baza paszowa w postaci dobrych łąk i pastwisk a ponadto możliwość uzupełniania bazy paszowej roślinami pastewnymi w uprawie polowej, które mają tu doskonałe warunki. Wykorzystanie w pełni istniejącej bazy paszowej pozwoliłoby podnieść obsadę inwentarza co najmniej o 50%, w niektórych gospodarstwach możnaby podwoić ją co najmniej. W hodowli bydła przeważa rasa nizinna, czarnobiała /holenderki/ o kierunku użytkowym - mlecznym. Wydajność mleka od krowy waha się średnio w granicach od 2000 do 3000 l rocznie.

Stan hodowli gospodarki chłopskiej jest znacznie wyższy ilościowo w porównaniu z gospodarką państwową. Obsada inwentarza w sztukach dużych na 100 ha użytków rolnych dla poszczególnych wsi waha się w granicach od 44,2 sztuk dla wsi Radunica w gromadzie Rokitnica do 100 sztuk we wsi Mokry Dwór w gromadzie Wiślina. W gospodarce państwowej zarówno jak i w gospodarce chłopskiej nie ma większych różnic w ogólnym stanie hodowli strefy Żuław a przejściowej. Wyraźniejsze różnice międzystrefowe występują natomiast w strukturze hodowli głównie bydła i koni. Większa obsada bydła na 100 ha użytków rolnych na obszarze Żuław, która wynosi dla całej gromady Wiślina ponad 60 sztuk, a dla wsi Mokry Dwór nawet 73 sztuki, ma swoje odbicie w dużym areale łąk i pastwisk gospodarki chłopskiej na Żuławach. W strefie przejściowej natomiast łąki i pastwiska, jako podstawowa baza paszowa dla hodowli bydła, zajmują nieznaczne odsetki ogólnej powierzchni a uzupełnienie bazy paszowej przez wprowadzenie roślin pastewnych do uprawy polowej jeszcze nie jest stosowane na większą skalę a zatem i obsada pogłowa bydła jest znacznie niższa.

Większa obsada koni na 100 ha użytków rolnych w strefie Żuław podyktowana jest przez warunki środowiska. Cięższe mady Żuław /podatne na zeskalanie się w okresie

suszy/ niż gleby strefy przejściowej wymagają oczywiście większej obsady koni jako siły pociągowej.

Hodowla owiec na badanym terenie wykazuje ciekawe zagadnienie rejonizacyjne. Strefa Żuław, gdzie warunki dla hodowli owiec nie są wcale najlepsze, posiada lepiej rozwiniętą hodowlę tych zwierząt niż strefa przejściowa, gdzie warunki środowiska bardziej sprzyjają rozwojowi owiec. Okoliczność tę tłumaczy fakt, że ludność rolnicza zamieszkująca obecnie Żuławy posiada tradycje w hodowli owiec i w dalszym ciągu, niezależnie od zmienionych warunków środowiska geograficznego hodowlę tę prowadzi.

Reasumując krótkie omówienie zagadnień hodowli, należy podkreślić, że baza paszowa /szczególnie Żuław/ nie jest w pełni wykorzystana dla hodowli bydła mlecznego ani w gospodarce państwowej ani w chłopskiej.

W n i o s k i

Przeprowadzone badania i obserwacje terenowe nad mapą użytkowania ziemi w powiecie gdańskim /Pruszcz Gdański/ oraz liczne wywiady i konsultacje w trakcie badań ze służbą agronomiczną i z rolnikami czy kierownikami Państwowych Gospodarstw Rolnych pozwalają na postawienie kilku wniosków:

1. w strefie Żuław poszczególne komponenty środowiska geograficznego /rzeźba terenu, klimat, hydrografia i gleby/ ważne z punktu widzenia potrzeb rolnictwa cechuje swoista specyfika. W związku z tym, gospodarka rolna na tym obszarze jest wyjątkowo silnie determinowana przez środowisko geograficzne. Prowadzenie gospodarki rolnej na tym terenie i uzyskanie dobrych wyników, wymaga zatem gruntownej znajomości miejscowych warunków środowiska geograficznego;
2. zmienne stosunki wodne, których właściwa regulacja /w oparciu o istniejący system polderów/ warunkuje prowadzenie normalnej gospodarki rolnej, wymaga prowadzenia

- gospodarki wodnej generalnie dla całych Żuław. Regulacja stosunków wodnych prowadzona wycinkowo na obszarze pojedynczych gospodarstw państwowych czy na części polderu, pomimo dużych nakładów pracy i kapitału, nie da pożądanego rezultatu;
3. wyjątkowo korzystne warunki siedliskowe /rodzaj gleb i stosunki wodne/ dla rozwoju roślinności trawiastej, a silne zachwaszczenie upraw polowych na niektórych obszarach, powinny stanowić dostateczną podstawę do zwiększenia areału użytków zielonych kosztem gruntów ornych;
  4. ze względu na specyfikę warunków środowiska geograficznego, szczególnie w strefie Żuław, należałoby dążyć do wprowadzenia systemu gospodarki polowo-łąkowej, który w warunkach Żuław daje doskonałe wyniki;
  5. istniejąca baza paszowa Żuław /łąki i pastwiska/ nie jest dostatecznie wykorzystana przez hodowlę, szczególnie bydła rogatego. Dotyczy to przede wszystkim gospodarki socjalistycznej, gdzie obsada bydła rogatego na 100 ha użytków rolnych jest jeszcze zbyt niska. Natomiast w gospodarce chłopskiej należałoby zwrócić większą uwagę na zagospodarowanie i pielęgnację użytków zielonych;
  6. położenie powiatu zespołu miast portowych w strefie podmiejskiej Gdańska - Sopotu - Gdyni winno znaleźć swoje odbicie w strukturze zasiewów, głównie zaś w większym areale uprawy warzyw oraz w intensywnym rozwoju hodowli bydła mlecznego.

Nazwa gromady	Obszar ogólny ha	Gospodarka państwowa %	Gospodarka chłopska %
Strefa I - Żuławy			
1. Krzywe Koło	2.602,8	47,6	52,4
2. Rokitnica	1.149,0	25,9	74,1
3. Suchy Dąb	3.754,4	43,8	56,2
4. Wiślina	2.977,0	63,5	36,5
5. Wocławy	3.167,6	66,7	33,3
	średnio	49,5	50,5
Strefa II - przejściowa:			
6. Jagatowo	1.857,6	72,2	27,8
7. Kłodawa	1.011,1	14,5	85,5
8. Łęgowo	2.441,0	38,2	61,8
9. Zostowice	1.834,9	29,5	70,5
10. Pszczółki	3.585,9	30,7	69,3
11. Sobowidz	2.009,0	79,2	20,8
12. Straszyn	3.603,2	89,2	10,8
13. Trąbki Wlk.	4.084,4	56,5	43,5
14. Pruszcz Gdański	754,8	60,8	39,2
	34.832,7	średnio 52,3	47,7

T a b e l a 2

Wielkość i występowanie PGR-ów na terenie opracowanych
gromad w powiecie Pruszcz Gdański

Nazwa PGR	Powierzchnia w ha	Nazwa PGR	Powierzchnia w ha	Nazwa PGR	Powierzchnia w ha
<u>I. Strefa I - Żuławy</u>		<u>5. Gr. Wocławy</u>		<u>10. Gr. Pszczółki</u>	
<u>1. Gr. Krzywe Koło</u>		Wocławy	588,1	Pszczółki	169,3
Krzywe Koło	309,6	Koszwały	478,0	Ostrowite	334,7
Koźliny	308,0	Miłocin I	600,4	Żeliszawki	597,4
Steblewo	467,5	Miłocin II	446,8		1.101,4
	1.085,1		2.113,3	<u>11. Gr. Sobowidz</u>	
<u>2. Rokitnica</u>		<u>II. Strefa II -</u>		Sobowidz	489,3
Rokitnica	303,8	<u>Przejściowa</u>		Łaguszewo	430,0
<u>3. Gr. Suchy Dąb</u>		<u>6. Gr. Jagatowo</u>			919,3
Suchy Dąb	499,6	Swież	342,1	<u>12. Gr. Straszyn</u>	
Grabowe Pole	323,8	Wojanów	394,9	Arciszewo	575,8
Grabina Zamek	819,8	Żuława	604,0	Będzieszyn	376,2
	1.643,2		1.341,0	Goszyn	557,6
<u>4. Gr. Wiślina</u>		<u>7. Gr. Kłodawa</u>		Rotmanka	394,9
Bystra	608,0	OZR Kłodawa	146,2	Straszyn	308,0
Przejazdów I	265,0				2.212,5
Przejazdów II	503,5	<u>8. Gr. Legowo</u>		<u>13. Gr. Trabki Wlk.</u>	
Wiślina	513,9	Rusocin	391,2	Gołęblewo	678,6
	1.890,4	Różyny	540,8	Konsumy Trb.	384,5
			932,0		1.063,1
		<u>9. Gr. Łostowice</u>		<u>14. Gr. Pruszcz Gdański</u>	
		Zakończyn	266,4	Zakł. Ogrodnicze	
		OZR Kowale	241,6	Pruszcz Gdański	212,7
			508,0	Lipowa Dwór	37,7
					250,4

R a z e m : 15.509,7

Struktura gospodarstw

Gromada	Powierzchnia gospodarstw ha	Procent zajmowanej ziemi przez gospodarstwa o wielkości ha									
		0 - 2		2 - 5		5 - 10		10 - 14		powyżej 14	
		ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
<u>Strefa I - Żuławy</u>											
1. <u>Gr. Krzywe Koło</u>											
Krzywe Koło	514,56	4,11	0,8	4,80	0,9	102,55	19,9	388,80	75,6	14,30	2,8
Koźliny	500,12	5,67	1,4	35,78	7,1	361,94	72,4	79,43	15,9	17,30	3,5
Stebkowo	348,11	9,04	2,6	21,93	6,3	114,31	32,8	143,65	41,3	59,18	17,0
2. <u>Gr. Suchy Dąb</u>											
Suchy Dąb	393,57	5,87	1,5	18,59	4,7	158,12	40,2	164,27	41,7	46,72	11,9
Suchy Dąb	334,99	7,62	2,3	7,50	2,2	99,97	29,8	188,84	56,4	31,06	9,3
Ostrowite	313,99	-	-	8,42	2,7	35,86	11,4	221,71	70,6	48,00	15,3
Grabowo	465,22	8,31	1,8	17,20	3,7	88,03	18,9	286,33	61,6	65,35	14,0
Wróblewo	153,37	3,29	2,2	19,85	12,9	87,00	56,7	43,23	28,2	-	-
Osice	450,08	3,79	0,8	8,95	2,0	225,56	50,1	183,01	40,1	28,77	6,4
3. <u>Gr. Wiślina</u>											
Bystra	135,61	-	-	4,83	3,5	90,81	67,0	39,97	29,5	-	-
Dziewięć Włók	156,85	2,79	1,8	12,52	8,0	60,48	38,5	37,48	23,9	43,58	27,8
Krępiec	171,18	1,89	1,1	11,21	6,5	78,34	45,8	33,33	19,5	46,41	27,1
Lędowo	333,23	4,88	1,4	35,56	10,7	65,25	19,6	132,86	39,9	94,68	28,4
Mokry Dwór	184,86	-	-	16,95	9,2	66,77	36,2	101,14	54,6	-	-
Przejazdów	173,94	9,09	5,2	31,04	17,9	98,97	56,9	34,84	20,0	-	-
Wiślina	240,63	21,75	9,0	33,94	14,1	123,61	51,4	45,07	18,7	16,26	6,8

T a b e l a 3 c.d.

Gromada	Powierzchnia gospodarstw ha	Procent zajmowanej ziemi przez gospodarstwa o wielkości ha									
		0 - 2		2 - 5		5 - 10		10 - 14		powyżej 14	
		ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
4. Gr. Wocławy											
Koszwały	464,78	4,31	0,9	23,51	5,1	133,07	28,6	90,89	19,6	213,00	45,8
Miłocin	123,62	4,26	3,4	-	-	61,67	49,9	57,69	46,7	-	-
Stanisławowo	350,72	6,91	2,0	11,87	3,4	116,50	33,2	140,53	40,1	74,91	21,3
Wocławy	421,92	1,50	0,4	22,21	5,3	51,05	12,1	149,54	35,4	197,62	46,8
<u>Strefa II -</u>											
<u>Przełściowa</u>											
1. Gr. Kłodawa											
Kłodawa	346,29	7,95	2,3	37,18	10,7	37,81	10,9	159,16	46,0	104,19	30,1
Trąbki Małe	278,16	0,85	0,3	10,53	3,8	118,36	42,6	116,14	41,7	32,28	11,6
Zła Wieś	240,48	2,00	0,8	4,50	1,9	69,09	28,7	65,75	27,3	99,14	41,3
2. Gr. Łęgowo											
Żukczyn	318,57	11,77	3,7	4,25	1,3	139,71	43,9	88,63	27,8	74,21	23,3
Cieplewo	253,71	48,19	19,0	18,64	7,3	122,23	48,2	64,65	25,5	-	-
Kleszczewko	281,00	1,50	0,5	2,50	0,9	175,69	62,5	101,31	36,1	-	-
Różyny	411,80	43,20	10,5	8,23	2,0	261,94	63,6	46,16	11,2	52,27	12,7
Łęgowo	562,46	54,22	9,6	38,64	6,9	386,91	68,8	33,79	6,0	49,08	8,7

Gromada	Powierzchnia gospodarstw ha	Procent zajmowanej ziemi przez gospodarstwa o wielkości ha									
		0 - 2		2 - 5		5 - 10		10 - 14		powyżej 14	
		ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
3. Gr. Łostowice											
Borkowo	287,47	11,92	4,1	17,90	6,2	227,17	79,0	30,48	10,7	-	-
Jankowo	222,80	3,45	1,5	6,00	2,7	91,56	41,1	121,79	54,7	-	-
Kowale	165,67	1,72	1,0	7,61	4,6	77,50	46,8	34,84	21,0	44,0	26,6
Łostowice	271,05	27,11	10,0	35,77	13,2	208,17	76,8	-	-	-	-
Mańkowsko	209,64	4,28	2,0	-	-	205,36	98,0	-	-	-	-
Ujeścisko	170,13	13,88	8,2	14,60	8,6	131,65	77,4	10,00	5,8	-	-
4. Gr. Pszozółki											
Skowaroz	612,15	49,88	8,1	10,35	1,7	375,73	61,4	157,25	25,7	18,94	3,1
Ulkowo I	108,30	-	-	4,00	3,7	79,70	73,6	24,60	22,7	-	-
Ulkowo II	324,60	6,99	2,1	17,77	5,5	97,61	30,1	128,52	39,6	73,71	22,7
Kolnik	444,70	18,23	4,1	14,70	3,3	57,86	13,3	291,86	65,6	62,05	14,0
Rębielcz	436,62	9,40	2,2	48,67	11,1	136,90	31,4	178,39	40,9	63,26	14,4
Pszozółki	545,94	125,10	22,8	13,95	2,6	289,67	53,0	87,70	16,1	29,52	5,5
5. Gr. Sobowidz											
Sobowidz	75,19	33,55	44,6	24,64	32,8	17,00	22,6	-	-	-	-
Rościszewko	115,60	2,00	1,7	38,20	33,0	75,40	65,3	-	-	-	-
Klępiny	227,40	4,13	1,8	7,32	3,2	67,00	29,5	74,14	32,7	74,54	32,8

T a b e l a 3 /o.d./

Gromada	Powierzchnia gospodarstw ha	Procent zajmowanej ziemi przez gospodarstwa o wielkości ha									
		0 - 2		2 - 5		5 - 10		10 - 14		powyżej 14	
		ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
5. Gr. Trąbki Wielkie											
Gołębiewo I	357,63	6,41	1,8	4,52	1,3	132,07	36,9	96,29	26,9	118,34	33,1
Gołębiewo II	454,44	4,30	1,0	7,43	1,6	58,11	12,9	150,05	33,2	231,59	51,3
Kaonki	254,12	8,81	3,5	5,66	2,2	57,76	22,7	124,37	48,9	57,52	22,7
Kleszczewo	631,77	9,55	1,5	35,82	5,7	73,25	11,6	194,84	30,8	318,21	50,4
Trąbki Wlk.	80,08	33,96	42,4	11,82	14,8	8,37	10,4	11,92	14,9	14,01	17,5
7. Gr. Pruszos Gdański											
Borzęcin-Rekoin	82,00	-	-	-	-	9,27	11,3	72,73	88,7	-	-
Prędsieszyn	5,95	5,85	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-
Straszyn	387,41	57,74	14,9	35,50	8,6	174,51	45,0	91,82	23,7	29,84	7,8
Juszkowo	327,72	62,49	19,1	79,93	24,4	163,17	49,8	22,13	6,7	-	-
Jagatowo	317,90	5,45	1,7	10,91	3,4	161,18	50,7	110,89	34,9	29,47	9,3
Roszkowo	126,89	4,38	3,5	16,92	13,3	70,50	55,6	35,09	27,6	-	-
Rokitnica	436,13	4,87	1,1	12,20	2,8	303,69	70,1	113,37	26,0	-	-
Radunia	321,50	6,00	1,9	9,30	2,9	119,33	37,1	77,73	24,2	109,14	33,9
Żuławka	116,68	2,72	2,3	2,31	2,0	58,44	50,1	53,21	45,6	-	-

<http://rcin.org.pl>

X Struktura gospodarstw według zapisu realnego za rok 1958. W tym roku do gromady wiejskiej Pruszos Gdański zostały przyłączone dawne gromady Jagatowo, Rokitnica i Straszyn.

Nazwa PGR-u, OZR-u	Ogólna pow. gruntów w ha	Grunty orne	W tym ugory i odłogi	Sady i ogrody	Łąki	Pastwiska	Lasy	Grunty pod zabudowę	Nie-użytki	Razem
<u>Strefa I - Żuławy</u>										
<u>1. Gr. Krzywe Koło</u>										
Krzywe Koło	309,6	47,3	-	-	21,4	21,2	0,1	10,0	-	100
Koźliny	308,0	77,6	-	-	12,6	1,2	1,9	6,7	-	100
Steblewo	467,5	73,2	4,0	-	10,5	8,3	-	8,0	-	100
<u>2. Gr. Rokitnica</u>										
Rokitnica	303,8	63,8	14,0	-	8,2	18,1	-	9,9	-	100
<u>3. Gr. Suchy Dąb</u>										
Suchy Dąb	499,6	53,9	1,0	-	30,0	7,4	-	7,7	-	100
Grabowe Pole	323,8	62,2	-	-	14,2	16,8	-	6,8	-	100
Grabina Zamek	819,8	28,6	-	1,1	24,7	37,7	0,3	2,3	5,3	100
<u>4. Gr. Wiślina</u>										
Bystra	608,0	64,0	11,8	-	5,0	20,4	-	10,4	0,2	100
Przejazdów I	265,0	87,6	1,9	-	-	0,7	-	11,7	-	100
Przejazdów II	503,5	76,5	-	-	6,5	9,0	-	7,8	0,2	100
Wiślina	513,9	76,6	-	-	3,2	12,0	-	8,2	-	100
<u>5. Gr. Wocławy</u>										
Wocławy	588,1	62,2	-	-	11,4	17,8	-	8,3	0,3	100
Koszwały	478,0	82,3	35,0	0,2	6,3	9,4	-	1,0	0,8	100
Miłocin I	600,4	69,4	-	-	13,3	14,4	-	1,4	1,5	100
Miłocin II	446,8	80,6	-	-	5,8	4,2	-	9,4	-	100

Nazwa PGR-u, OZR-u	Ogólna pow. gruntów w ha	Grunty orne	W tym ugory i odlegi	Sady i ogrody	Łąki	Pastwiska	Lasy	Grunty pod zabudowę	Nie-użytki	Razem
<u>Strefa II - Przejściowa</u>										
<u>6. Gr. Jagatowo</u>										
Świńcz	342,1	93,7	-	1,5	-	1,0	-	2,0	1,8	100
Wojanów	394,9	90,7	-	-	2,0	-	1,4	1,6	4,3	100
Żuława	604,0	87,4	-	0,2	2,7	1,7	1,2	3,5	3,3	100
<u>7. Gr. Kłodawa</u>										
Kłodawa OZR	146,2	75,8	-	-	2,0	2,9	5,7	12,6	-	100
<u>8. Gr. Łęgowo</u>										
Rusocin	391,2	96,2	-	-	-	-	1,8	0,3	1,7	100
Różyny	540,8	5,0	-	0,5	80,4	13,0	-	0,7	0,4	100
<u>9. Gr. Lostowice</u>										
Zakończyn	266,4	86,3	-	0,1	1,9	4,1	2,2	3,1	2,3	100
OZR Kowale	241,6	71,2	-	2,4	3,3	11,1	-	2,7	9,3	100
<u>10. Gr. Pszczółki</u>										
Pszczółki	169,3									
Ostrowite	334,7	75,3	2,6	1,1	13,6	5,7	-	4,8	0,6	100
Żeliszawki	597,4	84,6	1,1	0,7	3,6	1,5	2,6	1,5	5,5	100

Nazwa PGR-u, OZR-u	Ogólna pow. gruntów w ha	Grunty orne	W tym ugory i odłogi	Sady i ogrody	Łąki	Pastwiska	Lasy	Grunty pod zabudowę	Nie-użytki	Razem
11. Gr.Sobowidz										
Sobowidz	489,3	65,0	-	1,2	12,4	10,3	0,2	2,7	8,2	100
Łąszewo	430,0	77,8	-	-	9,3	9,3	0,6	2,4	0,6	100
12. Gr.Straszyn										
Arciszewo	575,8	86,8	2,7	-	0,7	4,7	3,7	0,5	3,6	100
Będzieszyn	376,2	93,7	5,1	2,0	-	2,5	0,6	1,2	-	100
Goszyn	557,6	82,6	-	1,6	-	3,9	2,0	4,3	5,6	100
Rotmanka	394,9	86,4	-	4,0	3,2	0,8	1,1	1,6	2,9	100
Straszyn	308,0	76,9	-	-	2,3	5,2	2,7	3,5	9,4	100
13. Gr.Trąbki Wielkie										
Gołębiewo	678,6	83,6	-	0,3	6,4	2,0	4,2	2,5	1,0	100
Konsumy Trąbki	384,5	87,4	-	1,6	2,2	2,6	2,0	2,6	1,6	100
14. Gr.Pruszcz Gdański										
Zakł.Ogrodnicze Pruszcz Gdański	212,7	39,9	-	8,8	27,4	16,3	-	4,8	2,8	100
Lipowa Dwór	37,7	76,1	-	-	12,3	1,3	-	10,3	-	100
PGL-e =====										
Gr.Krzywe Koło	155,0	7,7	-	-	-	-	92,3	-	-	100
Łostowice	32,4	-	-	-	-	-	66,6	31,7	1,7	100
Sobowidz	671,4	6,7	-	0,1	3,4	0,1	85,6	2,3	1,8	100
Straszyn	426,1	2,3	-	-	1,7	-	71,5	22,4	2,1	100
Trąbki Wielkie	1246,3	1,7	-	-	1,2	-	93,9	1,6	1,6	100
	2531,2									

Tabela 5

Użytkowanie ziemi w gospodarstwach indywidualnych

Nazwa gromady i wsi	Ogólna powierzchnia gruntów w ha	Grunty orne	Ugory i odlegi	Sady i ogrody	Łąki	Pastwiska	Lasy	Grunty pod zabudowania	Nie-użytki	Razem
<u>Strefa I - Żuławy</u>										
1. <u>Gr. Krzywe Koło</u>										
Krzywe Koło	514,56	55,5	-	0,9	22,8	15,7	0,3	4,7	0,1	100
Kośliny	500,12	63,5	-	-	16,8	14,4	-	4,5	0,8	100
Stebłewo	348,11	66,3	-	-	21,8	5,0	0,2	3,4	3,3	100
	<u>1.362,9</u>									
2. <u>Gr. Rokitnica</u>										
Radunica	321,50	50,9	1,2	0,0	29,3	13,1	0,1	1,7	4,9	100
Rokitnica	436,13	54,9	-	-	27,0	9,6	-	2,8	5,7	100
Roszkowo	126,89	23,0	-	-	45,6	28,2	-	3,2	-	100
	<u>884,5</u>									
3. <u>Gr. Suchy Dąb</u>										
Suchy Dąb	728,56	55,7	4,3	-	23,0	16,5	-	4,6	0,2	100
Ostrowite	313,99	40,7	-	-	25,1	30,7	-	3,5	-	100
Grabowo	465,22	64,0	-	-	20,0	11,3	-	4,5	0,2	100
Wróblewo	153,37	53,4	2,4	-	18,5	22,5	-	5,6	-	100
Osioce	450,08	62,7	4,9	-	17,4	16,0	-	3,1	0,8	100
	<u>2.111,2</u>									

Tabela 5 /o.d./

Nazwa gromady i wsi	Ogólna powierzchnia gruntów w ha	Grunty orne	Ugory 1 odłogi	Sady 1 ogrody	Łąki	Pastwiska	Lasy	Grunty pod m. budowania	Nie-użytki	Razem
4. Gr. Wiślina										
Bystra	120,58	57,1	1,3	-	21,4	15,4	-	5,4	0,7	100
Dziewięć Włók	110,95	54,7	0,5	0,1	19,3	17,1	-	5,8	3,0	100
Krępiec	135,59	55,8	-	0,3	20,4	19,1	-	4,4	-	100
Łędowno	244,55	47,5	-	0,2	23,8	21,9	-	6,6	-	100
Mokry Dwór	119,54	54,9	2,2	0,4	12,1	20,3	-	5,9	6,4	100
Przejazdów	166,14	58,9	0,5	0,2	14,3	20,6	-	5,2	0,8	100
Wiślina	188,19	61,3	2,5	-	17,2	13,6	-	7,8	0,1	100
	1.085,5									
5. Gr. Wocławy										
Wocławy	267,59	56,9	6,1	-	21,4	14,8	-	6,5	0,4	100
Koszwały	373,29	71,2	37,8	-	10,4	10,0	-	4,1	4,3	100
Milocin	123,96	54,2	-	-	24,9	16,0	-	4,9	-	100
Stanisławowo	289,06	53,4	10,3	-	21,9	17,3	-	7,4	-	100
	1.053,9									
Strefa II - Przejściowa										
6. Gr. Jagatowo										
Jagatowo	317,90	77,4	-	0,2	5,9	7,3	1,3	4,9	3,0	100
Borzęcina-Rekcin	82,00	73,6	3,3	0,7	3,9	13,4	0,7	2,7	5,0	100
Żuławka	116,68	68,1	0,2	10,4	8,8	7,8	1,3	2,5	1,1	100
	516,6									

Nazwa gromady i ws:	Ogólna powierzchnia gruntów w ha	Grunty orne	Ugory i odłogi	Sady i ogrody	Łąki	Pastwiska	Lasy	Grunty pod zabudowania	Nie-użytki	Razem
<u>11. Gr. Sobowidz</u>										
Sobowidz	94,42	77,7	-	0,2	15,9	-	1,6	1,4	3,2	100
Rościszewko	116,55	78,6	-	-	15,9	0,8	-	0,7	4,0	100
Klępiny	207,22	63,1	-	-	16,7	13,5	1,0	2,4	3,3	100
	<u>418,2</u>									
<u>12. Gr. Straszyn</u>										
Juszkowo	244,47	82,6	-	0,4	5,4	6,3	0,1	4,3	0,9	100
Prędziszyn	5,85									
Straszyn	145,83	72,9	-	0,8	8,5	5,2	2,5	3,4	6,7	100
	<u>396,1</u>									
<u>13. Gr. Trabki Wielkie</u>										
Gołębiewo	809,07	77,1	1,0	0,1	10,3	4,0	4,2	3,0	1,3	100
Kaczki	254,12	80,0	8,1	2,9	5,0	4,7	2,3	3,4	1,7	100
Kleszczewo	631,77	77,1	1,1	0,2	4,0	11,0	3,2	3,5	1,0	100
Trabki Wielkie	80,08	88,6	-	0,2	2,2	2,5	-	6,2	0,3	100
	<u>1.775,0</u>									
<u>14. Gr. Pruszcz Gdański</u>										
Pruszcz Gdański	298,98	85,1	0,1	0,7	3,3	3,5	-	6,0	1,4	100
	<u>298,98</u>									
R a z e m:	16.174,5									

Tabela 6

Kierunki użytkowania gruntów ornych w gospodarce państwowej

Nazwa gromady i PGR	Powierzchnia zasiana ha	Kierunek zbożowy	Z przewagą				Kierunek okopowy	Z przewagą			Kierunek pastewny	Z przewagą		Kierunek przemysłowy
			żyta	pszenicy	jęczmień	owsa		ziemiaków	buraków cukr.	okop. past.		wieloletn.	jednoroczne	
Strefa I - Żuławy														
1. <u>Gr. Krzywce Koło</u>														
PGR Krzywce Koło	150,06	50,0	14,1	8,3	14,5	7,0	20,9 ^x	2,6	6,0	5,4	17,2	12,7	3,5	5,7
" Kośliny	193,05	41,3	7,5	14,8	12,6	6,4	20,2	2,1	9,3	3,6	31,4	9,7	21,7	4,1
" Steblewo	320,20	44,7	6,5	20,9	12,1	3,2	14,6	1,0	5,5	4,1	36,0	10,1	25,9	2,8
2. <u>Gr. Rokitnoia</u>														
PGR Rokitnoia	151,4	52,2	19,6	-	12,4	9,8	18,3	8,5	-	9,8	22,9	11,8	11,1	6,5
3. <u>Gr. Suchy Dąb</u>														
PGR Suchy Dąb	243,4	44,8	10,2	10,9	12,2	4,7	9,1	0,8	4,1	3,8	33,4	8,4	25,0	5,1
" Grabowe Pole	201,6	40,5	6,4	18,0	8,6	6,1	21,6	4,0	8,5	7,7	25,0	16,4	8,6	6,9
" Grabina Zamek	234,4	59,9	13,0	26,4	17,1	3,4	18,1	2,3	6,8	3,4	9,9	2,1	4,8	9,4
4. <u>Gr. Wiślina</u>														
PGR Bystra	293,8	39,8	6,5	9,9	16,4	1,4	15,0	1,4	3,4	8,2	31,4	14,7	16,7	12,0
" Przejazdów I	209,0	51,7	7,7	16,8	18,1	4,3	28,0	1,0	-	1,9	20,4	11,7	8,7	-
" Przejazdów II	368,2	49,1	3,5	19,8	6,5	9,4	27,1	2,2	3,5	5,8	15,5	5,7	9,8	16,0
" Wiślina	379,3	31,5	3,2	9,2	7,8	6,6	10,6	2,2	3,4	2,9	40,6	12,3	28,3	5,0
5. <u>Gr. Wocławy</u>														
PGR Wocławy	336,2	60,5	11,9	21,2	14,0	11,9	9,8	1,8	5,4	2,4	16,1	9,0	7,1	12,5
" Koszwały	214,0	70,6	9,4	16,4	23,4	4,7	12,1	2,8	4,7	4,7	9,3	4,7	4,6	4,7
" Miłocin I	395,5	51,3	8,6	12,5	14,3	7,1	11,1	2,6	6,5	2,0	27,3	13,2	14,1	8,6
" Miłocin II	353,4	28,4	5,4	10,5	8,4	4,0	10,6	2,0	5,7	3,0	53,4	-	53,4	5,9

Nazwa gromady i PGR	Powierzchnia zasiana ha	Kie-runek zbo-żowy	Z przewagą				Kie-runek oko-powy	Z przewagą			Kie-runek pas-tenny	Z przewagą		Kie-runek prze-my-słowy
			żyta	psze-nicy	jęcz-mie-nia	owsa		ziem-niaków	burak-ów okur.	okop.past.		wielo-letn.	jedno-roczne	
Strefa II - Przejszcłowa														
6. <u>Gr. Jagatowo</u>														
PGR Świńcz	327,1	41,9	11,0	<u>13,1</u>	11,6	6,1	20,5	<u>7,6</u>	4,3	1,8	31,2	<u>19,6</u>	11,6	4,9
" Wojanów	358,3	44,2	6,1	<u>21,6</u>	7,8	8,7	14,5	2,8	<u>5,6</u>	1,1	34,7	<u>27,1</u>	7,6	4,5
" Żuława	528,2	45,8	<u>26,2</u>	1,7	8,1	6,8	12,0	<u>5,7</u>	1,5	1,6	41,6	<u>12,4</u>	<u>29,2</u>	0,9
7. <u>Gr. Kłodawa</u>														
OZR Kłodawa	106,3	39,7	<u>13,4</u>	9,4	9,3	3,3	27,6	<u>17,8</u>	1,3	3,1	31,3	<u>24,5</u>	6,8	-
8. <u>Gr. Łęgowo</u>														
PGR Rusocin	376,3	48,0	11,0	8,5	8,0	10,9	18,9	<u>9,4</u>	3,2	-	29,2	1,1	<u>28,1</u>	2,7
" Różyny	27,0	64,8	<u>22,2</u>	5,6	7,4	<u>29,6</u>	31,5	<u>5,6</u>	5,6	<u>7,4</u>	3,7	-	<u>3,7</u>	-
9. <u>Gr. Łostowice</u>														
PGR Zakoczęzyn	219,5	53,3	<u>23,0</u>	11,4	6,4	11,6	18,6	<u>11,8</u>	4,6	2,2	23,4	2,2	<u>21,2</u>	2,2
OZR Kowale	172,0	52,4	<u>20,2</u>	9,3	15,7	4,8	15,9	<u>11,1</u>	-	3,0	28,6	3,0	<u>24,4</u>	-
10. <u>Gr. Pszczółki</u>														
PGR Pszczółki	99,8	35,4	10,2	<u>10,5</u>	4,3	10,4	21,7	1,2	<u>10,0</u>	5,4	21,8	<u>16,7</u>	5,1	10,6
" Ostrowite	243,1	54,7	28,9	4,5	11,0	7,8	19,8	<u>9,5</u>	2,6	3,7	24,2	<u>0,5</u>	<u>23,7</u>	1,0
" Żeliszawki	508,5	41,7	<u>16,6</u>	6,3	7,8	8,7	17,2	<u>7,9</u>	1,0	1,3	26,2	16,2	10,0	14,9

Tabela 6 /c.d./

Nazwa gromady i PGR	Powierzchnia zasiana ha	Kie-runek zbożowy	Z przewagą				Kie-runek okopowy	Z przewagą			Kie-runek pastewny	Z przewagą		Kie-runek przemysłowy	
			żyta	pszenicy	jęczmie-nia	owsa		ziemi- niaków	burak- ów cukr.	okop. past.		wielo- letn.	jedno- roczne		
11. Gr. Sobowidz															
PGR Sobowidz	332,2	44,2	<u>18,7</u>	10,0	8,6	3,4	21,4	<u>9,2</u>	0,3	3,4	28,1	<u>17,1</u>	11,0	3,1	
" Łaguszewo	333,4	38,5	12,1	<u>12,3</u>	7,4	3,3	18,2	<u>6,0</u>	<u>6,0</u>	2,0	37,7	<u>28,7</u>	9,0	4,8	
12. Gr. Straszyn															
PGR Goszyn	411,0	56,7	2,4	<u>24,3</u>	5,6	10,9	17,7	<u>10,4</u>	4,9	2,2	29,2	<u>15,1</u>	14,1	-	
" Arciszewo	341,9	51,8	9,7	<u>13,5</u>	11,7	7,3	17,8	<u>8,8</u>	5,8	2,3	34,7	<u>18,1</u>	16,6	-	
" Będzieszyn	359,2	47,8	11,4	<u>19,5</u>	10,6	5,6	16,7	<u>8,4</u>	5,6	2,2	21,1	<u>6,1</u>	<u>15,0</u>	0,3	
" Rotmanka ^x	371,0	52,0	<u>18,3</u>	10,0	7,3	10,5	15,7	<u>7,3</u>	2,7	2,2	21,6	8,9	<u>12,7</u>	1,3	
" Straszyn	237,0	56,1	<u>18,6</u>	2,1	5,9	8,0	9,2	<u>8,8</u>	-	0,4	11,4	<u>7,2</u>	4,2	2,1	
13. Gr. Trąbki Wlk.															
PGR Gołębiewo	536,7	45,5	<u>24,5</u>	4,7	5,9	9,3	18,6	<u>8,8</u>	2,0	1,7	33,1	<u>17,9</u>	15,2	2,9	
" Konsumy															
Trąbki	332,0	51,8	<u>19,9</u>	11,4	8,2	6,1	19,9	<u>8,8</u>	2,0	4,4	26,3	8,2	<u>18,1</u>	2,1	
14. Gr. Pruszcz Gdański															
Zakł. Ogrodnicze	84,8	<u>19,9</u>	4,2	-	-	-	50,1	4,2	1,2	8,5	30,0	1,2	<u>28,8</u>	-	

^x PGR Rotmanka należał do byłej gromady Jagatowo

^{xx} Do grupy okopowych obok buraków cukrowych, ziemniaków i okopowych pastewnych włączono wysadki okopowych, warzywa w uprawie polowej i uprawy na działkach przydomowych.

Kierunki użytkowania gruntów ornych w gospodarstwach indywidualnych

Nazwa gromady i PGR	Powierzchnia zasiana ha	Kie-runek zbo-żowy	Z przewagą				Kie-runek oko-powy	Z przewagą			Kie-runek pastew-ny	Z przewagą		Kie-runek prze-mysłowy
			żyta	psze-nicy	Jęcz-mie-nia	owśa		ziem-nia-ków	burak-ów cukr.	okop-past.		kon-i-żyny i lu-czerny	sera-deli i tra-wy	
<u>Strefa I - Żuławy</u>														
1. <u>Gr. Krzywe Koło</u>														
Krzywe Koło	290,25	56,3	14,1	<u>18,5</u>	11,5	8,9	31,8	14,8	14,0	1,2	3,3	0,5	<u>2,8</u>	8,4
Koźliny	317,76	45,0	10,5	<u>14,4</u>	13,9	4,6	32,6	<u>13,7</u>	<u>15,2</u>	3,3	19,6	1,3	<u>18,3</u>	2,8
Stebledo	230,77	67,7	<u>21,4</u>	16,7	9,2	9,7	26,4	<u>15,9</u>	10,0	0,3	2,4	0,9	<u>1,5</u>	3,5
2. <u>Gr. Rokitnica</u>														
Radunia	161,78	61,6	<u>23,1</u>	13,8	2,2	12,6	33,9	<u>19,3</u>	0,6	8,3	4,3	1,1	<u>3,2</u>	0,2
Rokitnica	239,51	58,5	<u>21,6</u>	15,2	6,3	7,8	31,7	<u>17,5</u>	4,2	5,1	9,5	4,6	<u>4,3</u>	0,3
Roszkowo	29,16	50,4	<u>23,7</u>	4,1	6,8	15,8	47,2	<u>26,2</u>	16,8	3,3	1,4	-	<u>1,4</u>	1,0
3. <u>Gr. Suchy Dąb</u>														
Suchy Dąb	388,34	54,0	10,5	<u>22,7</u>	9,0	6,3	34,0	<u>17,1</u>	13,4	2,7	9,2	1,0	<u>8,2</u>	2,2
Ostrowite	127,65	54,9	6,7	<u>27,9</u>	13,3	4,7	41,9	<u>21,7</u>	18,3	1,9	0,2	-	<u>0,2</u>	3,0
Grabowo	298,13	64,5	5,6	<u>32,7</u>	12,1	3,8	22,7	<u>11,4</u>	9,3	1,7	2,8	1,7	<u>1,1</u>	9,7
Wróblewo	79,89	67,3	19,3	<u>28,8</u>	9,8	4,4	28,7	<u>14,3</u>	8,6	5,4	1,5	<u>0,9</u>	0,6	2,5
Osice	268,17	52,7	5,6	<u>23,3</u>	10,3	8,0	29,6	<u>15,3</u>	9,4	3,5	15,0	0,3	<u>14,7</u>	2,4

Tabela 7 /c.d./

Nazwa gromady i PGR	Powierzchnia zasiana ha	Kie-runek zbo-żowy	Z przewagą				Kie-runek oko-powy	Z przewagą			Kie-runek pastew-ny	Z przewagą		Kie-runek prze-my-słowy
			żyta	psze-nicy	jęcz-mienia	owsa		ziem-niaków	burak-ów cukr.	okop.past.		koni-ozyny i luc-erny	sera-delii tra-wy	
<u>4. Gr. Wiślina</u>														
Bystra	67,83	61,2	6,4	15,3	10,3	25,5	18,4	10,8	-	6,0	12,7	-	12,7	5,5
Dziewięć Włók	59,41	47,5	1,6	21,6	12,1	12,2	28,5	19,1	1,3	7,2	11,4	2,5	8,9	11,0
Krępiec	75,79	58,6	5,3	21,8	6,2	22,6	29,2	15,8	1,5	8,3	5,1	0,7	4,4	6,6
Lędowo	116,19	54,4	5,0	27,7	6,4	5,2	36,4	20,6	6,1	8,6	3,2	2,9	0,3	5,6
Mokry Dwór	64,71	60,1	4,8	24,2	3,7	7,6	31,4	19,0	1,7	9,0	5,7	1,1	4,6	2,5
Przejasdów	97,28	45,9	5,4	9,1	17,5	13,0	29,9	15,9	2,1	7,6	8,9	6,0	2,9	14,8
Wiślina	112,36	64,1	8,6	24,2	11,7	12,9	27,1	16,5	4,3	5,7	3,0	2,2	0,8	5,4
<u>5. Gr. Wocławy</u>														
Wocławy	142,95	58,0	2,7	20,4	15,4	18,7	21,7	14,0	2,7	4,8	11,9	7,3	4,6	8,4
Koszwały	165,58	57,4	3,3	16,4	15,7	21,1	26,3	18,9	2,3	4,5	8,0	2,4	3,6	7,6
Miłocin	67,15	63,5	6,3	11,3	19,0	26,9	29,1	12,9	12,8	3,2	4,0	3,0	1,0	3,4
Stanisławowo	139,31	66,1	6,1	27,9	16,5	15,7	27,0	15,5	5,0	6,4	4,0	3,7	0,3	2,7
<u>Strefa II - Przejściowa</u>														
<u>6. Gr. Jagatowo</u>														
Jagatowo	246,13	66,6	32,0	8,8	9,0	13,6	19,0	11,4	3,5	4,1	12,8	7,4	5,4	1,0
Borzęcin-Rekoin	58,33	53,5	25,0	9,4	3,7	14,4	19,2	11,5	3,7	3,5	21,4	14,9	6,5	4,5
Żuławka	79,34	67,5	36,9	0,3	0,6	29,0	19,6	15,6	-	4,0	10,2	1,2	8,0	2,5
<u>7. Gr. Kłodawa</u>														
Kłodawa	231,82	64,5	42,3	3,1	1,8	15,3	20,4	14,2	4,0	2,2	15,1	5,0	10,1	-
Trąbki Małe	201,06	61,9	38,1	6,1	4,7	12,3	22,7	11,2	8,7	2,6	15,1	6,5	8,6	-
Zła Wieś	174,35	75,2	36,7	14,3	8,1	16,1	18,3	11,4	6,0	0,9	6,5	3,4	3,1	-

Nazwa gromady i wsi	Po-wierzchnia zasiana ha	Kie-runek zbo-zowy	Z przewagą				Kie-runek oko-powy	Z przewagą			Kie-runek pas-tewny	Z przewagą		Kie-runek prze-mysł.
			żyta	psze-nicy	Jęcz-mienia	owsa		ziem-nia-ków	burak-ów cukr.	okrop-past.		koni-czynny i lu-cerny	sera-deli i tre-wy	
8. Gr. Łęgowo														
Zukosyn	251,05	61,1	<u>21,1</u>	6,2	14,9	10,3	27,5	<u>15,3</u>	8,2	1,4	10,9	<u>6,7</u>	4,2	0,2
Cieplewo	143,13	54,7	<u>29,2</u>	10,0	9,1	3,1	39,9	<u>30,7</u>	2,9	3,6	5,1	<u>2,3</u>	<u>2,8</u>	0,3
Kleszczewko	212,16	54,5	<u>24,4</u>	4,2	14,0	10,7	34,5	<u>16,1</u>	13,5	2,3	10,6	<u>5,4</u>	<u>5,2</u>	0,4
Różny	271,49	39,2	<u>14,3</u>	8,1	11,1	3,7	51,8	<u>21,9</u>	<u>23,5</u>	1,4	7,1	<u>3,7</u>	<u>3,4</u>	0,8
Łęgowo	394,49	43,7	<u>19,7</u>	8,4	7,8	5,2	48,4	<u>24,5</u>	<u>17,6</u>	2,5	7,7	<u>4,1</u>	<u>3,6</u>	0,2
9. Gr. Lostowice														
Lostowice	209,41	53,2	<u>28,7</u>	3,9	9,7	10,8	34,5	<u>20,2</u>	4,6	3,8	11,4	<u>7,0</u>	4,4	0,9
Mańkowo	161,89	52,6	<u>23,0</u>	9,0	13,9	3,6	28,7	<u>19,8</u>	5,9	3,0	14,9	<u>10,7</u>	4,2	2,7
Borkowo	197,15	62,9	<u>34,4</u>	8,8	14,7	12,0	26,6	<u>17,9</u>	6,6	1,6	7,8	<u>1,2</u>	<u>6,6</u>	2,4
Jankowo	172,03	59,2	<u>21,8</u>	9,0	11,7	15,8	21,9	<u>13,7</u>	6,2	1,3	8,0	<u>5,6</u>	<u>2,4</u>	10,3
Kowale	122,50	53,9	<u>25,3</u>	7,2	7,7	13,7	23,6	<u>14,2</u>	4,2	4,6	10,1	<u>2,7</u>	<u>7,4</u>	12,0
Ujeścisko	134,78	38,3	<u>17,6</u>	4,8	6,2	6,5	36,9	<u>18,1</u>	14,2	4,0	10,3	<u>4,7</u>	<u>5,6</u>	14,4
10. Gr. Pszczółki														
Skowarow	415,71	59,1	<u>36,7</u>	6,7	9,3	5,8	34,0	<u>23,7</u>	8,5	0,9	5,0	<u>3,9</u>	1,1	1,9
Ulkowo I	94,95	53,9	<u>19,0</u>	17,0	9,7	7,4	26,1	<u>13,4</u>	10,5	2,2	17,4	-	<u>17,4</u>	2,6
Ulkowo II	273,40	58,8	<u>27,3</u>	5,8	11,1	12,6	22,0	<u>12,0</u>	8,7	1,1	14,1	<u>5,0</u>	<u>9,7</u>	5,1
Kolnik	351,76	57,9	<u>24,2</u>	10,2	11,0	9,7	27,7	<u>16,5</u>	10,3	0,7	13,3	<u>8,0</u>	<u>5,3</u>	0,8
Rębielecz	320,51	61,2	<u>25,6</u>	17,3	7,0	10,4	23,3	<u>11,5</u>	11,2	0,4	11,9	<u>7,2</u>	<u>4,7</u>	3,4
Pszczółki	470,03	51,1	<u>25,8</u>	3,4	14,5	7,2	44,3	<u>26,6</u>	15,5	0,7	4,0	<u>1,0</u>	<u>3,0</u>	-

T a b e l a 7 / c . d . /

Nazwa gromady i wsi	Po- wierzch- nia za- siada ha	Kie- runek zbo- żowy	Z przewagą				Kie- runek oko- powy	Z przewagą			Kie- runek pas- tewny	Z przewagą		Kie- runek prze- ny- słowy
			żyta	psze- nicy	jęcz- mie- nia	owsa		ziem- nia- ków	bur- aków cukr.	okop. past.		koni- czyny i lu- garny	sera- deli i tra- wy	
<u>11. Gr.Sobowidz</u>														
Sobowidz	71,75	45,4	<u>19,4</u>	5,1	6,2	4,1	52,5	<u>36,1</u>	11,1	5,2	2,0	<u>1,4</u>	0,6	-
Rościszewko	93,81	64,2	<u>27,2</u>	12,5	10,9	10,1	26,1	<u>16,5</u>	7,5	2,1	9,2	<u>4,6</u>	<u>4,6</u>	0,4
Kłębiny	130,83	63,6	<u>30,9</u>	14,6	3,7	10,6	26,5	<u>17,8</u>	7,3	1,4	5,8	<u>3,1</u>	<u>2,7</u>	3,8
<u>12. Gr.Straszyn</u>														
Juszkowo	200,37	52,9	<u>22,8</u>	8,0	10,7	5,8	27,7	<u>19,8</u>	5,5	1,9	15,5	<u>11,0</u>	<u>4,5</u>	3,8
Straszyn	109,05	52,3	<u>23,4</u>	1,1	11,2	4,7	31,9	<u>22,9</u>	2,5	4,1	10,5	<u>7,9</u>	<u>2,6</u>	5,3
Przędzieszyn	5,85	33,8	-	9,4	<u>11,1</u>	2,6	61,9	<u>54,5</u>	-	1,5	4,3	<u>4,3</u>	-	-
<u>13. Gr.Trabki Wlk.</u>														
Gołębiewo I	286,18	58,6	<u>27,5</u>	7,8	10,5	7,9	29,9	<u>16,7</u>	12,2	0,9	11,5	<u>8,4</u>	3,1	-
Gołębiewo II	330,98	59,5	<u>30,0</u>	8,0	8,5	8,4	29,2	<u>15,8</u>	11,0	1,3	11,3	<u>5,0</u>	<u>6,3</u>	-
Kaczki	190,66	57,3	<u>29,5</u>	6,9	11,1	7,3	25,1	<u>14,0</u>	9,6	0,9	17,6	<u>5,5</u>	<u>12,1</u>	-
Kleszczewo	478,40	56,7	<u>28,2</u>	8,1	8,2	12,1	24,5	<u>14,8</u>	5,1	4,6	18,8	<u>8,6</u>	<u>10,2</u>	-
Trabki Wielkie	71,15	43,0	<u>19,8</u>	7,2	8,0	2,7	44,8	<u>36,4</u>	0,7	6,9	12,2	<u>10,0</u>	<u>2,2</u>	-
<u>14. Gr.Pruszcz</u> <u>Gdański</u>														
Pruszcz Gdański	247,09	34,4	<u>19,2</u>	2,0	7,2	4,1	57,4	44,4	3,7	4,5	5,6	1,4	4,2	0,6

Struktura hodowli w gospodarce państwowej

Nazwa gromady gospodarstwa	Po- wierzchni- nia użytków rolnych	K o n i e		Bydło rogate		Trzoda chlewna		O w c e		Ogółem sztuk dużych	Sztuk dużych na 100 ha użyt- ków roln.
		sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.	sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.	sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.	sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.		
<u>Strefa I - Żuławy</u>											
1. <u>Gr. Krzywe Koło</u>											
PGR Krzywe Koło	278,4	22	8,0	130 ^x	46,7	147	52,8	-	-	131,4	47,2
" Koźliny	281,4	16	5,6	153	54,4	22	7,8	-	-	128,6	45,7
" Steblewo	424,0	32	7,5	241	56,8	72	17,0	-	-	225,6	52,4
2. <u>Gr. Rokitnica</u>											
PGR Rokitnica	276,0	17	6,2	184	66,6	23	8,3	-	-	175,7	63,5
3. <u>Gr. Suchy Dąb</u>											
PGR Suchy Dąb	456,0	22	4,8	192	42,1	110	24,1	-	-	166,2	36,4
" Grabowe Pole	301,8	30	10,0	157	52,1	148	49,1	-	-	182,1	60,3
" Grabina Zamek	746,0	33	4,4	242	32,4	112	15,0	-	-	213	28,5
4. <u>Gr. Wiślina</u>											
PGR Bystra	543,0	98	18,0	209	38,4	148	27,2	-	-	213,6	39,3
" Przejazdów I	234,0	12	5,1	15	6,4	-	-	-	-	31,2	13,3
" Przejazdów II	463,3	24	5,2	198	42,7	136	29,3	-	-	181,4	39,1
" Wiślina	471,8	28	5,9	104	22,0	66	14,0	-	-	112,1	23,7

^x Hodowlę dla PGR podano łącznie z pogłowiem bydła rogatego i trzody będących własnością pracowników państwowych gospodarstw rolnych.

Pogłowię zwierząt pracowników /głównie trzody/ stanowi niekiedy 50% ogólnej liczby zwierząt.

Tabela 8 /c.d./

Nazwa gromady gospodarstwa	Powierzchnia użytków rolnych	K o n i e		Bydło rogate		Trzoda chlewna		O w c e		Ogółem sztuk dużych	Sztuk dużych na 100 ha użyt- ków roln.
		sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.	sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.	sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.	sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.		
<u>5. Gr. Wocławy</u>											
PGR Wocławy	510,0	32	6,2	204	40,0	41	8,0	-	-	200,3	39,3
" Koszwały	469,0	23	4,9	111	23,6	17	3,6	-	-	119,6	25,5
" Miłocin I	582,5	31	5,3	93	15,9	67	11,5	-	-	131,8	22,6
" Miłocin II	404,0	34	8,4	132	32,6	25	6,1	-	-	148,5	36,6
<u>Strefa II - Przejsiowa</u>											
<u>6. Gr. Jagatowo</u>											
PGR Świńców	324,4	23	7,1	172	53,0	302	93,2	-	-	197,1	59,8
" Wojanów	365,7	32	8,7	167	45,7	50	13,6	-	-	160,4	43,8
" Żużawa	585,0	33	5,6	127	21,7	165	28,2	-	-	167,7	30,2
<u>7. Gr. Kłodawa</u>											
OZR Kłodawa	119,4	9	7,5	22	18,4	102	85,7	-	-	51,4	43,1
<u>8. Gr. Legowo</u>											
PGR Rusocin	376,3	33	8,8	162	43,0	134	35,6	-	-	176,3	46,8
" Różyny	534,8	7	1,3	28	5,2	10	1,8	-	-	31,3	5,9
<u>9. Gr. Łostowice</u>											
PGR Zakończyn	245,7	19	7,0	106	43,2	319	130,2	-	-	153,7	62,6
OZR Kowale	209,7	13	6,2	43	20,6	13	6,2	-	-	53,4	25,4

Nazwa gromady gospodarstwa	Po- wierzchnia użytków rolnych	K o n i e		Bydło rogacie		Trzoda chlewna		O w c e		Ogółem sztuk dużych	Sztuk dużych na 100 ha użyt- ków roln.
		sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.	sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.	sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.	sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.		
10. <u>Gr. Pszczółki</u>											
PGR Pszczółki	166,6	16	9,6	101	60,8	12	7,2	-	-	95,8	57,5
" Ostrowite	319,7	18	5,6	94	29,4	194	60,8	-	-	121,4	37,9
" Żeliszawki	541,4	58	10,7	201	37,1	252	46,5	-	-	259,0	47,8
11. <u>Gr. Sobowidz</u>											
PGR Sobowidz	441,0	28	6,3	177	40,1	263	59,6	338	76,6	218,9	50,8
" Łaguszewo	414,5	21	5,0	203	49,0	40	9,6	275	66,4	199,6	48,2
12. <u>Gr. Straszyn</u>											
PGR Goszyn	492,0	38	7,7	239	48,5	254	51,6	-	-	283,6	57,2
" Aroiszewo	430,5	18	4,1	135	31,3	44	10,2	-	-	109,8	29,4
" Będzieszyn	370,0	26	7,0	137	37,0	173	46,7	-	-	157,8	42,6
" Rotmanka	372,0	24	6,4	166	44,6	402	108,0	-	-	147,6	39,4
" Straszyn	260,0	16	6,1	12	4,6	18	6,9	-	-	32,7	12,6
13. <u>Gr. Trabki Wlk.</u>											
PGR Gołębiewo	626,0	45	7,1	190	30,3	210	33,5	-	-	223,9	35,8
" Konsumy Trabki	354,5	23	6,4	167	47,1	465	131,3	-	-	228,0	63,2
14. <u>Gr. Bruszez Gdański</u>											
PGR Zakłady Ogrodnicze	177,5	17	9,6	105	59,3	19	10,7	-	-	102	56,7

Struktura hodowli w gospodarce indywidualnej

Nazwa gromady i wsi	Po- wierzoh- nia użytków rolnych	K o n i e		Bydło rogata		Trzoda chlewna		O w c e		Ogółem sztuk dużych	Sztuk dużych na 100 ha użyt- k rolnych
		sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.	sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.	sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.	sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.		
<u>Strefa I - Żuławy</u>											
<u>1. Gr. Krzywe Koło</u>											
Krzywe Koło	488,6	84	17,2	236	48,3	175	35,8	59	12,0	323,5	66,1
Kośliny	474,0	91	19,1	269	56,7	214	45,1	106	19,1	356,3	75,1
Stablewo	334,0	51	15,2	150	45,0	171	51,1	74	22,1	202,8	60,4
<u>2. Gr. Rokitnica</u>											
Radunica	314,0	48	15,2	109	34,7	68	21,6	67	21,3	139,5	44,2
Rokitnica	428,0	53	12,3	220	51,4	144	33,6	78	18,2	277,1	64,7
Roszkowo	123,0	19	15,4	83	67,5	47	38,0	52	42,2	78,4	63,4
<u>3. Gr. Suchy Dąb</u>											
Suchy Dąb	693,6	102	14,7	374	54,0	306	44,1	64	9,2	481,5	69,4
Ostrowite	302,8	60	19,8	168	55,6	169	55,9	42	13,9	231,5	76,4
Grabowo	443,7	62	13,9	171	38,6	135	30,4	27	6,0	245,3	55,3
Wróblewo	144,7	23	15,9	105	72,9	71	49,3	10	6,9	121,3	84,0
Osice	433,0	69	15,0	179	41,3	236	54,5	44	10,1	270,8	62,3
<u>4. Gr. Wiślina</u>											
Bystra	113,0	17	15,0	69	61,0	49	43,3	84	74,3	86,2	75,6
Dziewięć Włók	100,4	28	28,0	64	64,0	52	52,0	28	28,0	94,0	94,0
Krępiec	129,0	28	21,7	79	61,2	72	55,8	99	76,7	110,5	84,9
Lądowo	227,8	47	20,7	148	65,1	132	58,1	100	44,0	198,1	87,2
Mokry Dwór	104,4	31	29,8	76	73,0	72	69,2	49	47,1	104,4	100,0
Przejazdów	155,6	29	18,7	98	63,0	69	44,5	58	37,4	127,6	82,3
Wiślina	173,3	27	15,6	117	67,6	88	50,9	59	34,1	142,5	82,4

Nazwa gromady i wsi	Po- wierzchni- nia użytków rolnych	K o n i e		Bydło rogate		Trzoda chlewna		O w c e		Ogółem sztuk dużych	Sztuk dużych na 100 ha użytk- rolnych
		sztuk	na 100 ha użyt- ków roln	sztuk	na 100 ha użyt- ków roln	sztuk	na 100 ha użyt- ków roln	sztuk	na 100 ha użyt- ków roln.		
5. Gr. Wocławy											
Wocławy	249,0	46	18,4	150	60,2	131	52,6	79	31,7	194,0	77,9
Koszwały	342,0	57	16,6	158	46,1	161	47,0	106	30,9	211,2	61,7
Milocin	117,4	14	12,9	54	46,1	41	35,0	18	15,3	68,7	58,7
Stanisławowo	267,8	61	22,8	171	64,0	135	50,5	104	38,9	235,2	88,1
<u>Strefa II - Przejściowa</u>											
6. Gr. Jagatowo											
Jagatowo	288,2	39	13,5	99	34,0	102	35,4	45	15,6	157,0	54,5
Borzęcin-Rekcin	74,5	15	20,0	28	37,0	24	32,0	15	20,2	43,0	58,1
Żuławka	110,6	17	15,4	29	26,3	45	40,9	33	30,0	55,1	50,1
7. Gr. Kłodawa											
Kłodawa	320,5	41	12,8	111	34,6	98	30,6	73	22,8	176,0	55,0
Trąbki Małe	242,0	33	13,6	86	34,2	104	42,9	93	38,4	137,6	56,9
Zła Wieś	221,4	34	15,3	89	40,2	69	31,2	95	42,9	130,0	58,1
8. Gr. Łęgowo											
Żukczyn	291,6	40	13,7	98	33,6	147	50,5	38	13,0	155,0	53,2
Cieplewo	338,0	40	11,8	118	34,9	185	54,7	65	16,2	169,2	50,0
Kleszczewko	264,0	51	19,3	81	30,6	133	50,3	23	8,7	155,8	58,7
Różyny	389,6	71	18,2	190	48,8	195	50,1	38	9,7	310,2	79,6
Łęgowo	522,0	102	19,5	280	53,6	379	72,6	31	5,9	438,8	83,9
9. Gr. Łostowice											
Łostowice	239	40	16,7	95	39,7	141	58,9	49	20,5	159,5	62,5
Mańkowy	194	59	30,4	97	50,0	177	91,2	13	6,7	182,3	94,0
Borkowo	243,4	32	13,1	76	31,2	91	37,4	40	16,4	116,3	47,9
Jankowo	222,4	27	12,1	64	28,8	122	54,9	20	9,0	101,0	45,5
Kowala	165,3	21	12,7	48	29,0	110	66,6	49	29,6	86,0	52,1
Ujeścisko	157,6	23	14,6	62	39,4	142	90,4	43	27,3	103,7	66,0

Tabela 9 /c.d./

Nazwa gromady i wsi	Powierzchnia użytków rolnych	K o n i e		Bydło rogate		Trzoda ohlewna		O w c e		Ogółem sztuk dużych	Sztuk dużych na 100 ha użytków roln.
		sztuk	na 100 ha użytków roln.	sztuk	na 100 ha użytków roln.	sztuk	na 100 ha użytków roln.	sztuk	na 100 ha użytków roln.		
10. Gr. Pszczółki											
Skowarcz	588,4	91	15,4	248	42,1	346	58,8	131	22,2	358,1	60,8
Ulkowo I	103,3	20	19,4	60	58,2	121	117,4	31	30,0	96,3	93,2
Ulkowo II	510,0	51	10,0	132	25,8	243	47,6	54	10,5	208,3	67,0
Kolnik	427,2	68	15,9	133	31,1	173	40,5	63	14,7	230,6	53,8
Rębielecz	396,2	48	12,1	153	38,6	198	50,0	36	9,0	258,6	65,1
Pszczółki	527,0	68	12,9	202	38,3	539	102,2	62	11,7	301,9	57,1
11. Gr. Sobowidz											
Sobowidz	88,5	14	15,9	64	72,7	95	107,9	47	53,4	93,2	105,9
Rozciszewko	111,0	22	19,8	34	30,6	24	21,6	22	19,8	60,8	54,8
Kłępiny	188,0	23	12,2	63	33,5	78	41,4	47	25,0	88,6	47,1
12. Gr. Straszyn											
Juszkowo	240,2	22	9,1	77	32,0	58	24,1	33	13,7	103,0	43,0
Straszyn	126,3	33	26,0	108	85,7	73	57,9	81	64,3	150,7	120,0
13. Gr. Trąbki Wlk.											
Gołębiewo I	335,6	53	15,8	144	42,9	157	46,8	56	16,7	210,7	62,9
Gołębiewo II	401,5	58	14,4	157	39,1	236	58,8	121	30,1	241,4	60,2
Kaczki	231,0	32	13,8	85	36,8	113	48,9	53	23,0	120,8	56,6
Kleszczewo	582,7	78	13,4	174	29,8	260	44,6	162	27,8	279,5	48,0
Trąbki Wielkie	74,6	15	20,0	39	50,0	110	148,0	55	74,0	73,0	94,6
14. Gr. Pruszcz Gdański											
Pruszcz Gdański	275,5	63	22,9	247	89,8	591	215,0	155	56,3	389	141,4

Roman SZCZĘŚNY

UŻYTKOWANIE ZIEMI W POWIECIE MYSZKOWSKIM

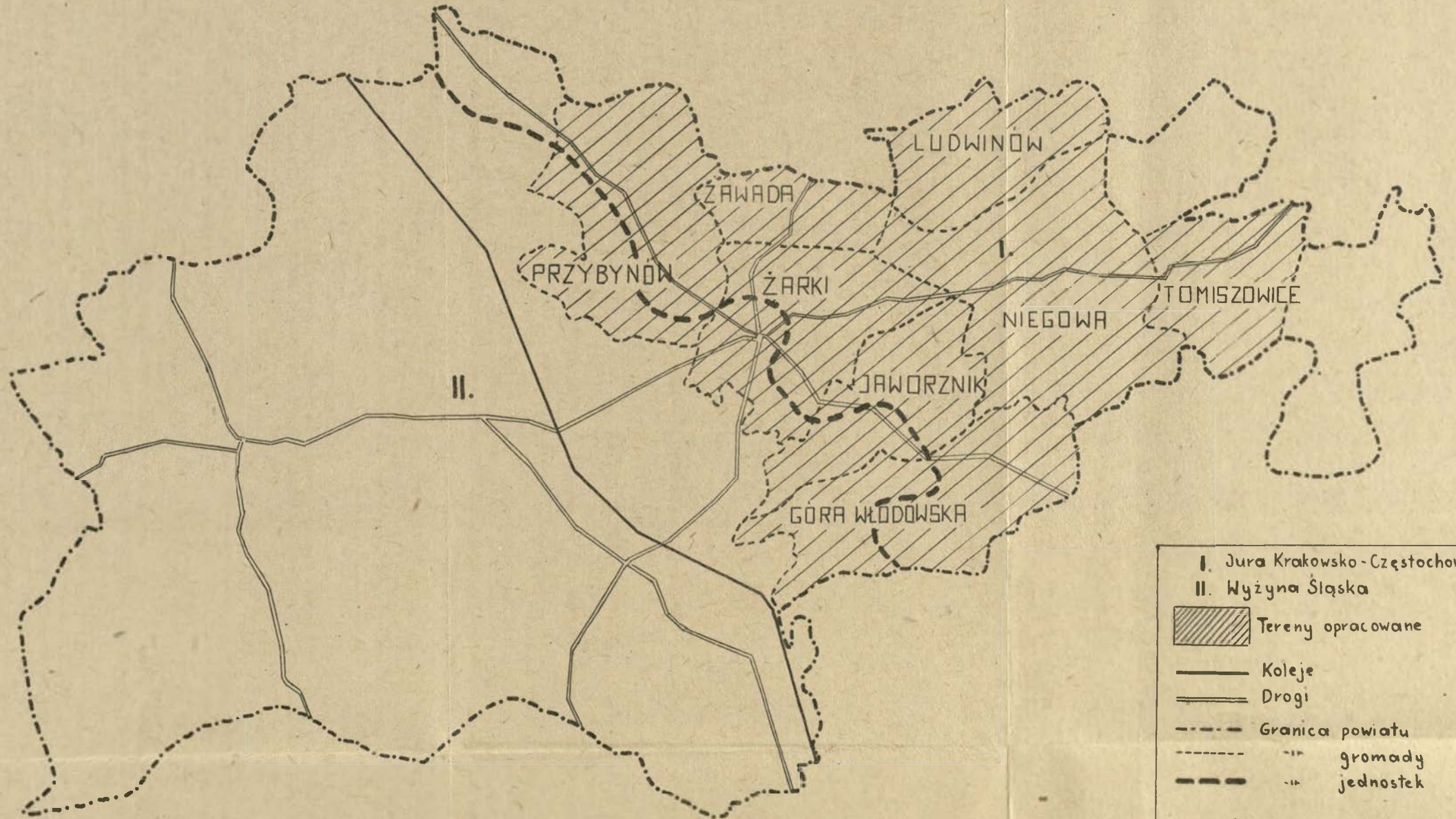
W ramach prac Instytutu Geografii Polskiej Akademii Nauk zostały przeprowadzone w lipcu 1958 r. badania terenowe nad szczegółową mapą użytkowania ziemi na terenie powiatu myszkowskiego, jako jedna z serii badań nad użytkowaniem ziemi na terenie różnych regionów Polski.

Powiat myszkowski jest jednostką administracyjną stosunkowo bardzo młodą, powołaną do życia 1.I.1956 r. z części powiatów częstochowskiego i zawierciańskiego. Powierzchnia jego wynosi 449,33 km². Składa się z 22 gromad wiejskich, 3 miast /Myszków, Żarki, Koziegłowy/ oraz 1 osiedla /Poraj/. Mamy więc do czynienia z jednostką administracyjną budującą dopiero swój region gospodarczy.

Badania terenowe /ryc.1/ objęły 8 gromad, /w tym miasto Żarki/ o łącznej powierzchni 149,36 km², czyli 33,1 % powierzchni powiatu, a raczej jego część wschodnią. Materiały zebrane pozwoliły na wstępne opracowanie wyników badań, dotyczących przede wszystkim stanu gospodarki rolnej.

W strukturze społecznej przeważa na terenie opracowanym wybitnie gospodarka chłopska, która obejmuje 85 % ogólnej powierzchni. Pozostały obszar 15 % jest własnością gospodarki uspołecznionej, reprezentowanej przez Lasy Państwowe, które posiadają minimalną powierzchnię gruntów ornych, tak że praktycznie nie stanowią odrębnej grupy reprezentującej inny kierunek w gospodarce rolnej. W pozostałej części powiatu sektor uspołeczniony reprezentowany jest przez P.G.R-y i O.Z.R-y o odmiennym kierunku gospodarki rolnej niż gospodarstwa chłopskie.

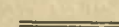

I. Jura Krakowsko-Częstochowska

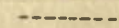
II. Wyzyna Śląska

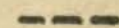
 Tereny opracowane

 Koleje

 Drogi

 Granica powiatu

 " " gromady

 " " jednostek

0 1 2 3 4 5 km.

1. Warunki środowiska geograficznego

Omawiając zagadnienie gospodarki rolnej należy poświęcić kilka słów na przedstawienie niektórych elementów środowiska geograficznego, które mają największy wpływ na produkcję roślinną, a więc przede wszystkim: położenie, warunki klimatyczne i glebowe.

Powiat myszkowski leży na terenie dwu jednostek fizjograficznych, a mianowicie część wschodnia na jurajskiej Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej, oraz na Wyżynie Śląskiej część zachodnia. Badania terenowe objęły przede wszystkim tereny Jury oraz małe skrawki terenów przejściowych pomiędzy Jurą a Wyżyną Śląską w opracowaniu zwane "Strefą przejściową".

Obszar Wyżyny Częstochowskiej, rozciętej licznymi dolinami, zbudowany jest z twardych wapieni górno-jurajskich pociętych licznymi uskokami i wznosi się do wysokości 450 m n.p.m. Ponad ten poziom wznoszą się charakterystyczne dla całego terenu Jury, odizolowane kilkumetrowe ostańce wapienne. Pod względem morfologicznym powierzchnia wyżyny ma charakter starego poziomu o łagodnych formach dolin, zresztą przeważnie suchych, zasłanych piaskami, a niosącymi wodę tylko w okresach obfitych opadów. Na tym obszarze powszechne są zjawiska krasowe: zapadliska, jaskinie i wywierzyska. Od strony zachodniej wyżyna kończy się 150 m wysoką krawędzią, u stóp której płynie Warta. Skrawki strefy przejściowej objętej badaniami posiadają wiele cech wspólnych dla Jury i Wyżyny Śląskiej, a więc z jednej strony ostańce, z drugiej zaś liczne wydmy piaszczyste typowe dla Wyżyny Śląskiej, porośnięte borem sosnowym typu boru suchego, jak również zabagnienia w miejscach bezodpływowych, lub o podłożu nieprzepuszczalnym, zajęte przede wszystkim przez użytki zielone. Jest to teren równinny albo lekko falisty.

Pod względem klimatycznym teren ten wchodzi w skład dzielnicy klimatycznej Częstochowsko-Radomskiej. Charakte-

ryzuje się ona przede wszystkim dużymi opadami w granicach 550-800 mm, a okres wegetacyjny trwa 210-220 dni w roku; jego początek przypada na ostatnie dni marca, koniec na pierwsze dni listopada. Liczba dni z przymrozkami wynosi około 130 dni w ciągu roku, a więc warunki klimatyczne na ogół sprzyjają rolnictwu. Ze względu jednak na specyficzne warunki środowiska /teren Jury/ opady tej wielkości są niedostateczne dla większości terenu. Dlatego też najpoważniejszym problemem jest tu brak wody, która poza nielicznymi źródłami typu wywierzyiskowego, oraz nielicznymi strumieniami, występuje w rzadkich na tym terenie studniach. Nieco odmiennie przedstawia się zagadnienie wody w strefie przejściowej. Nieprzepuszczalne podłoże wpływa tu na zabagnienie terenu /Góra Włodawska i Jaworzniak/, a tam gdzie prowadzi się roboty górnicze - na ucieczkę wody /Wysoka Lelowska/. Ogólnie można przyjąć, że obszar opracowany odcierpi na poważny brak wody, co odbija się ujemnie na gospodarce rolnej.

Nieco odmiennie przedstawiają się warunki glebowe. Zarówno gleby występujące na terenie opracowanym, jak i na terenie reszty powiatu można zaliczyć do kategorii gleb słabych. Są to przede wszystkim bielice, piaski i gliny, rzadziej rędziny oraz miejscami płyty gleb nalessowych. Gleby występują w olbrzymiej mozaice; obok gleb dobrych czy średnich występują w dużych ilościach słabe i bardzo słabe. Niemniej można wyróżnić pewne wsie na terenie których skupiły się przede wszystkim gleby dobre, a więc na terenie wsi Bliżyce, Ludwinów, Wola Lelowska oraz częściowo Jaworzniaki i Żarki, jak również wsie o bardzo słabych glebach jak Czatachowa, Zaborów itp., na terenie których najlepsze gleby można zaliczyć zaledwie do IV klasy bonitacyjnej. Podobnie zresztą przedstawia się układ gleb na terenie całego powiatu myszkowskiego i najlepiej ilustruje to tabela bonitacyjna gleb.

T a b e l a 1^x

Klasa gleb	powierzchnia ha	udział %
I	28,34	0,1
II	499,02	1,8
III	3458,27	12,5
IV	9394,75	33,9
V	8523,83	30,7
VI	5806,63	21,0

Tak więc olbrzymi procent /85%/ to gleby słabe lub bardzo słabe zaczynające się od IV klasy bonitacyjnej. Specyficznym zjawiskiem tego terenu jest również duży udział procentowy gruntów występujących w klasie VI /21,0 %/. Są to przede wszystkim tereny piaszczyste i wydymowe, które praktycznie należałoby zalesić, a które na skutek małej powierzchni gospodarstw i dużego ich rozdrobnienia są wykorzystywane jako grunty orne dające minimalne plony /np. tereny wsi Czatachowa i Zaborów/. Tak więc o ile warunki klimatyczne na ogół sprzyjają rolnictwu, o tyle gleby występujące na tym terenie są słabe i mają duży wpływ na kształtowanie kierunku produkcji rolnej tych terenów.

2. Struktura agrarna

Struktura agrarna terenu opracowanego jak i całego powiatu myszkowskiego nie jest zróżnicowana. Przeważają tu przede wszystkim gospodarstwa drobne o powierzchni do 5 ha, bardzo mały jest procent gospodarstw średnich powyżej 5 ha, oraz bardzo niewielki gospodarstw powyżej 10 ha. Gospodarstwa powyżej 15 ha są z reguły własnością społeczną: O.Z.R-y i P.G.R-y.

^x Dane z Powiatowej Komisji Planowania Gospodarczego w Myszkowie.

Obecna struktura gospodarstw na terenie powiatu przedstawia się następująco:

T a b e l a 2^x

Wielkość gospodarstw	Liczba gospodarstw	% ogółu
0 - 2 ha	4804	42,2
2 - 5 "	4746	41,7
5 - 10 "	1722	15,1
10 - 15 "	94	0,8
powyżej 15 ha	24	0,2

Jak wynika z zestawienia na terenie powiatu występuje duże rozdrobnienie gospodarstw. Gospodarstwa o powierzchni do 5 ha stanowią 83,9 % ogólnej liczby gospodarstw. Uogólniając, gospodarstwa te przy słabych glebach są ledwie samowystarczalne, a właściciele ich zmuszeni są szukać dodatkowego źródła dochodu w przemyśle i rzemiośle.

Z danych po opracowaniu terenu wynika, że większe skupiska gospodarstw średnich, powyżej 5 ha, występują na terenie wsi Bliżyce, Wysoka Lelowska i Przybynów. Na terenie pozostałych wsi przeważają gospodarstwa małe w granicach 2-5 ha, z tym że w okolicy Żarek oraz na terenie gromady Zawada występuje skupisko gospodarstw bardzo małych, poniżej 2 ha. Są to gospodarstwa karłowate zajmujące z reguły najsłabsze gleby.

Oprócz dużego rozdrobnienia gospodarstw na terenie opracowanym występuje również rozdrobnienie pól. Na opracowanym obszarze gospodarstwo przeciętnej wielkości /do 5 ha/ posiada ziemię w 4 do 10 kawałkach. Największe rozdrobnienie pól występuje we wsiach Czatachowa, Żarki i Wysoka Lelowska, najmniejsze zaś /4 działki na 1 gospodarstwo/ na terenie wsi Bliżyce, Tomiszowice, Jaworzniaki. Są

^x Dane z Powiatowej Komisji Planowania Gospodarczego w Myszkowie.

to przede wszystkim gospodarstwa powyżej 5 ha, a skupienie działek jest wynikiem przeprowadzonej komasacji gruntów. Również zagadnienie układu pól na terenie opracowanym jest zagadnieniem dość specyficznym. Obok szachownicy gruntów, która występuje na terenie wsi Wysoka Lelowska, Żarki, Bobolice, Mirów, Lutowic, Moczydła, Trzebnów, występuje układ pasowy pól na terenie wsi Bliżyce, Tomiszowice, Ludwinów, Gorzków, Niegowa, Zawada i Przybynow, a w przypadku wsi Góra Włodowska i Jaworzniaki układ kolonijny powstały po przeprowadzonej komasacji gruntów. Z omawianych układów pól najbardziej typowe przykłady występują na terenie następujących 3 wsi:

1/ Wysoka Lelowska /ryc.2/ reprezentująca układ szachownicy pól powstała po zlikwidowaniu trójpolówki z ugorem i przejściu na trójpolówkę uprawową, przy dużym rozdrobnieniu pól /średnio ponad 10 działek na 1 gospodarstwo/.

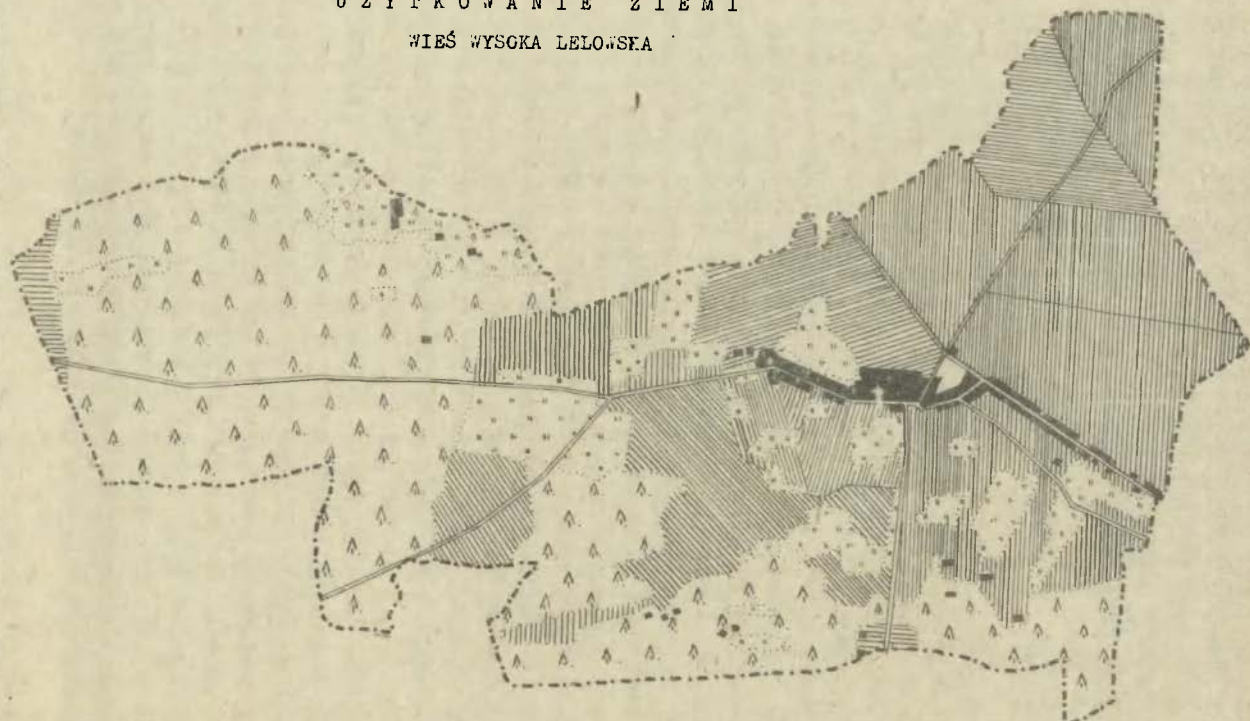
2/ Wieś Bliżyce /ryc.3/ reprezentująca typowy układ pasowy pól. Jest to stara wieś królewska, a obecny układ pól powstał po scaleniu szachownicy w XIX wieku. Poszczególne pola o szerokości 60 do 70 m ciągną się długim pasem poza zabudowaniami gospodarczymi. Poszczególne gospodarstwa posiadają ziemię w 3 do 4 działkach.

3/ Wieś /Kolonia/ Góra Włodowska /ryc.4/ reprezentuje typowy układ kolonijny pól, powstały na skutek komasacji w 1950 r., przy jednoczesnym rozproszeniu się wsi na poszczególne działki. Poszczególne gospodarstwa posiadają ziemię w 2 do 4 działkach.

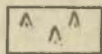
Pasowy układ pól /ryc.5/ i szachownica zajmują większość opracowanego terenu, zaś układ kolonijny jest na tym terenie układem najmłodszym, występującym tylko w 2 wsiach, z tym jednak, że jego zasięg terytorialny będzie się powiększał corocznie, kosztem układu szachownicowego, gdyż już w czasie przeprowadzania badań terenowych były rozpoczęte prace nad scaleniem gruntów w kilku wsiach.

Ryc. 2

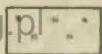
U Z Y T K O W A N I E   Z I E M I
W I E Ś   W Y S G K A   L E Ł O W S K A

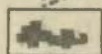
układ pol
zgeneralizowany

lasy

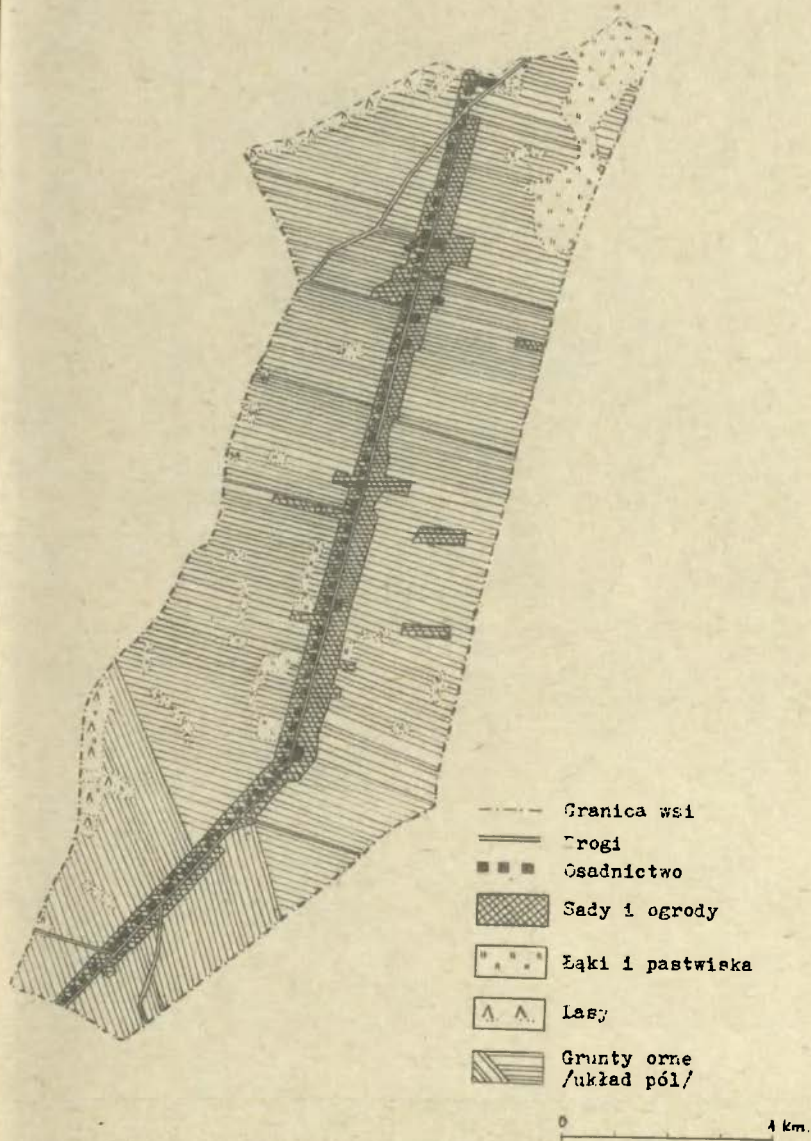
użytki zielone

osadnictwo

0 1 2 km

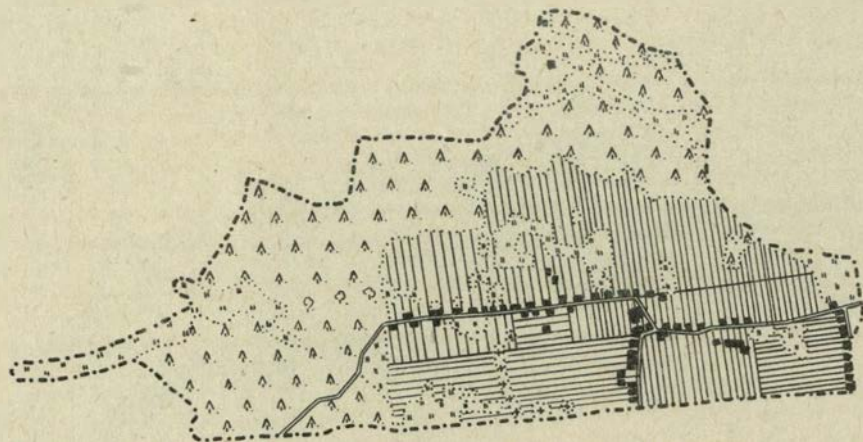
UŻYTKOWANIE ZIEMI
WIEŚ BLIŻYCE

Ryc. 4

U Ż Y T K O W A N I E   Z I E M I
K O L O N I A   G Ó R A   K Ł O D O W S K A

układ pól

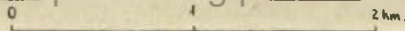
lasy

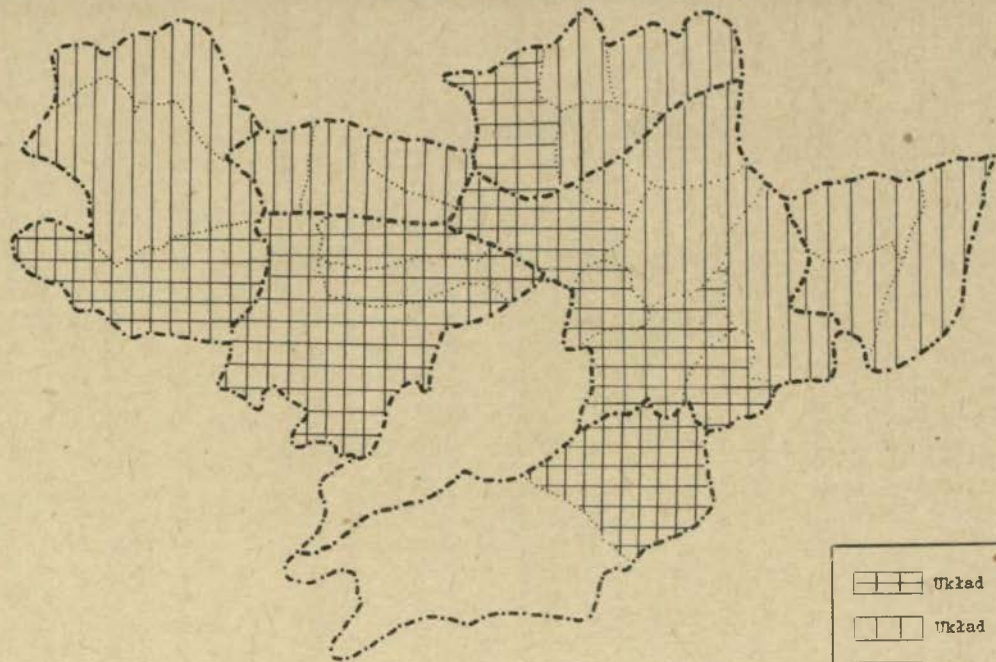

użytki zielone

osadnictwo

 Układ szachownicowy

 Układ pasowy

 Układ kolonijny

 Granice gromad

 Granice wsi

0 1 2 3 4 5 km.

3. Struktura użytkowania ziemi

Użytkowanie ziemi na terenie opracowanych wsi powiatu myszkowskiego przedstawia tabela 3.

Z przytoczonych danych w tabeli użytkowania ziemi na opracowanym terenie wynika, że procentowy udział głównych grup użytkowania ziemi jest różny w poszczególnych wsiach. Występują tu przede wszystkim poważne różnice między poszczególnymi wsiami w odsetkach gruntów ornych /od 31,9% w Górze Włodowskiej do 80% w Bliźycach, Żarkach i Tomiszowicach, użytków zielonych /od 0 % w Ludwinowie do ponad 40 % w Górze Włodowskiej i Kotowicach/ oraz w odsetku nieużytków /od 2 % w Bliźycach do ponad 30 % w Ludwinowie i Brzezinach/.

W przypadku gruntów ornych, użytków zielonych i nieużytków sprawa tak dużych różnic między poszczególnymi wsiami jest dosyć prosta do wytłumaczenia, gdyż uwarunkowane jest to przede wszystkim jakością występujących gleb, występowaniem większych kompleksów leśnych, jak również pewnymi przesunięciami jakie zostały dokonane w czasie przeprowadzania spisu rolnego.

W przypadku pierwszym wykorzystanie dobrych gleb, tak nielicznych na tym terenie spowodowało, że we wsiach Tomiszowice, Antolka, Bliżyce, Żarki, Gorzków itp., grunty orne zajmują aż ponad 80 % ogólnej powierzchni użytków, gdy na terenie pozostałych wsi procentowy udział gruntów ornych waha się w granicach 50% do 70%. Jeden a dosyć ciekawy wyjątek stanowi wieś Czatachowa. Mimo bardzo słabych gleb, grunty orne zajmują tutaj aż 81% ogólnej powierzchni. W tym wypadku w grę wchodziły przede wszystkim zagadnienia natury czysto ekonomicznej. Wieś ta posiada bardzo słabe gleby, a równocześnie bardzo drobne gospodarstwa, nie przekraczające 2 ha. Jest również położona na uboczu, z dala od ośrodków przemysłowych. W celu zapewnienia minimalnych podstaw życiowych zostały wykorzystane i zamienione na grunty orne tereny o najsłabszych glebach, dające bardzo słabe plony.

W drugim przypadku na stosunkowo niski udział procentowy gruntów ornych ogólnej powierzchni wpłynęły przede wszystkim większe kompleksy lasów państwowych, wystę-

3. Struktura użytkowania ziemi

Użytkowanie ziemi na terenie opracowanych wsi powiatu myszkowskiego przedstawia tabela 3.

Tabela 3^x

Główne formy użytkowania ziemi w powiecie myszkowskim - tereny opracowane w odsetkach powierzchni ogólnej

Lp.	Nazwa wsi	Pow. ogólna	Użytki rolne	Grunty orne	W tym odłogi	Sady i Ogrody	Łąki	Pas-twis-ka	Lasy	Zabu-dowa drogi wody	Nieu-żytki
1.	Żarki	100,0	89,2	81,3	0,01	-	6,1	1,6	3,9	2,6	4,5
2.	Przewodzi-szowice	100,0	58,1	49,5	5,0	-	1,2	4,9	4,4	1,3	26,2
3.	Leśniów	100,0	85,7	82,2	-	-	1,2	-	0,01	4,7	9,1
4.	Ludwinów	100,0	65,9	65,9	-	-	-	-	-	0,9	33,3
5.	Brzeziny	100,0	65,9	65,9	-	-	-	-	-	0,7	33,9
6.	Gorzków	100,0	83,2	83,2	-	-	-	-	-	0,9	15,9
7.	Trzebnica	100,0	53,9	53,9	-	-	-	-	20,2	0,3	24,9
8.	Jaworzniki	100,0	73,4	50,6	0,2	-	12,7	10,1	19,2	2,6	4,4
9.	Góra Włodowska	100,0	43,0	31,9	-	-	6,2	4,7	44,8	1,3	10,3
10.	Kotowice	100,0	45,3	42,8	-	-	1,1	1,5	45,5	1,5	7,6
11.	Zawada	100,0	71,7	68,9	1,5	0,4	0,4	2,8	7,9	0,9	16,6
12.	Jaroszów	100,0	75,3	72,3	-	0,5	-	1,2	19,1	1,6	5,3
13.	Czatachowa	100,0	82,1	81,0	2,5	0,2	-	1,0	10,6	1,4	5,9
14.	Przybynów	100,0	69,1	47,9	1,6	1,2	2,8	17,2	13,1	1,0	16,8
15.	Wysoka Lelowska	100,0	58,0	47,8	-	1,5	8,7	3,8	34,2	0,7	3,3
16.	Zaborze	100,0	56,7	53,9	-	-	2,6	-	27,6	0,6	15,3
17.	Bobolice	100,0	81,7	49,6	-	-	-	31,9	-	-	18,6
18.	Lutowiec	100,0	68,1	47,5	-	-	-	21,0	8,8	1,0	21,6
19.	Mirów	100,0	63,2	57,1	-	-	-	6,3	19,9	1,5	15,1
20.	Moczydła	100,0	58,6	58,6	-	-	-	-	10,1	1,0	30,3
21.	Niegówka	100,0	95,2	78,6	-	-	-	15,9	-	1,0	4,3
22.	Niegowa	100,0	83,2	63,0	-	-	-	20,1	10,7	1,5	4,7
23.	Ogorzelnik	100,0	75,2	68,0	-	-	-	7,0	17,8	1,3	6,2
24.	Postaszowice	100,0	96,4	86,8	-	-	-	9,7	-	1,4	2,1
25.	Antolka	100,0	94,9	83,0	-	-	3,5	5,2	1,0	2,5	3,3
26.	Bliżyce	100,0	93,1	80,4	-	-	2,3	5,0	0,6	3,9	2,3
27.	Tomiszowice	100,0	94,1	85,1	-	-	2,3	3,9	0,5	2,9	2,3
28.	Państw.Gosp. Leśne terenu opracowanego	100,0	4,0	0,5	-	-	0,1	0,5	93,5	1,0	0,8
	teren oprac. Powiat Myszków	100,0	67,5	56,8	0,3	0,7	3,7	6,2	20,1	1,6	10,1
		100,0	62,6	46,0	0,1	0,5	10,7	5,4	21,4	7,0	8,9

^x Dane ze Spisu Rolnego 1957 r. - G.U.S. - Warszawa.

pujących na terenie niektórych wsi. I tak na terenie wsi Góra Włodowska i Kotowice grunty orne zajmują od 30 do 40 %, zaś lasy ponad 40 % ogólnej powierzchni. W wypadku użytków zielonych i nieużytków sprawa przedstawia się nieco odmiennie. Dane statystyczne ze spisu rolnego wykazują w niektórych wsiach prawie całkowity brak użytków zielonych, przy jednoczesnym występowaniu dużego udziału procentowego nieużytków. Przeprowadzone badania terenowe wykazały, że sprawa ta przedstawia się odmiennie. Większa część użytków zielonych, a zwłaszcza pastwisk występujących w dużych ilościach wokół wszystkich ostanców została sklasyfikowana w czasie spisu rolnego do kategorii nieużytków. Wieś Brzeziny posiada na przykład według spisu rolnego użytków zielonych 90 %, nieużytków 33,3 %, a wieś Trzebnica: użytków zielonych 90 %, nieużytków 24,9 % itp., podczas gdy użytki zielone, przede wszystkim pastwiska naturalne zajmują na terenach tych wsi około 10-15 %, dopiero resztę stanowią nieużytki /wydmy piaszczyste, wychodnie wapienia, ostańce itp./. Tak więc na terenie opracowanych wsi powiatu myszkowskiego można zaobserwować znaczne różnice w proporcjach głównych form użytkowania ziemi, a zróżnicowanie to zależne jest od jakości gleb, udziału procentowego lasów, czy też w pewnych przypadkach od zagadnień natury ekonomicznej. Różnice te wpływają poważnie na istniejącą gospodarkę rolną, dlatego też w celu uzyskania pełniejszego obrazu wykorzystania ziemi na terenie opracowanym rozpatrzmy wykorzystanie poszczególnych grup użytków.

5. Grunty orne

Grunty orne na terenie opracowanym powiatu myszkowskiego zajmują przeciętnie 56,8 % ogólnej powierzchni, z tym jednak, że na terenie poszczególnych wsi udział gruntów ornych jest różny i wynosi od 31,9 % /Góra Włodowska/ do 86,8 % /Postaszowice/. Są to więc różnice dosyć duże, uzależnione przede wszystkim od udziału procentowego lasów

i nieużytków, jak np.: w przypadku Góry Włodowskiej grunty orne zajmują 31,9 %, lasy 44,8 %, a nieużytki 10,3 % ogólnej powierzchni wsi, lub w przypadku Postaszowic, gdzie grunty orne zajmują 86,8 %, lasy 0,0 %, a nieużytki 2,1 % itp. Przeprowadzone badania terenowe wykazały istnienie dość specyficznej gospodarki rolnej uzależnionej w dużej mierze od warunków środowiska /przede wszystkim gleb/, a więc począwszy od stosowanych zmianowań, których wynikiem jest struktura zasiewów, a skończywszy na osiągniętych wynikach końcowych, wyrażonych w postaci plonów.

W zakresie stosowanych zmianowań na terenie opracowanych wsi panuje duża zmienność, począwszy od zmianowania 2 letniego, aż po nieliczne 5 letnie, z tym jednak, że ogólnie przeważa zmianowanie 3 i 4 letnie.

Na całym opracowanym terenie nie stwierdzono istnienia jakiegokolwiek stałego, racjonalnego płodozmianu. Najczęściej spotykanymi zmianowaniami na terenie opracowanych wsi są następujące:

I. Zmianowanie 2 letnie:

- 1/ okopowe /przede wszystkim ziemniaki/⁺⁺
- 2/ zbożowe /przede wszystkim żyto oraz bardzo małe ilości jęczmienia i owsa/.

II. Zmianowanie 3 letnie:

- 1/ ziemniaki⁺⁺
- 2/ zbożowe jare /jęczmień - owies - pszenica/ + rośliny pastewne /przewaga łubinu/
- 3/ zbożowe ozime /żyto/.

III. Zmianowanie 4 letnie:

- 1/ ziemniaki⁺⁺
- 2/ zbożowe jare /jęczmień - owies - pszenica/ w poplonach pastewne /seradela i łubin/
- 3/ pastewne /łubin - koniczyna/ - rośliny przemysłowe/len/ strączkowe i inne zbożowe
- 4/ żyto.

IV. Zmianowanie 5 letnie:

- 1/ ziemniaki⁺⁺

- 2/ zbożowe jare /jęczmień - owies - mieszanki zbożowe/
- 3/ żyto - zespół upraw poźniwnych /seradela, mieszanki/
- 4/ pastewne /łubin, koniczyna, peluszką/, przemysłowe -
warzywa
- 5/ żyto.

Są to więc zmianowania tradycyjne uwarunkowane przede wszystkim słabymi glebami, jak również małymi rozmiarami gospodarstw, nastawione na uzyskanie podstawowych produktów żywienia, a więc żyta i ziemniaków.

Główne skupiska przedstawionych zmianowań występują w następujących wsiach:

1/ zmianowanie 2-letnie skupia się przede wszystkim wokół miasta Żarki /gospodarstwa poniżej 2 ha/, jak również we wsiach Zaborze, Czatachowa.

2/ Zmianowanie 3-letnie przeważa we wsiach Gorzków, Wysoka Lelowska, Bobolice, Mirów i Lutowiec.

3/ Zmianowanie 4-letnie obejmuje wsie: Jaworzniaki, Tomiszowice, Przybynów, Góra Włodowska.

4/ Zmianowanie 5-letnie jest bardzo nieliczne i obejmuje Kotowice, częściowo Bliżyce.

Przy omówionych zmianowaniach stosowane jest nawożenie przede wszystkim organiczne, w różnych wsiach w różnych ilościach, zależnie od posiadanego inwentarza pod okopowe /ziemniaki/ co 3 lub 4 lata. I tak w Bliżycach, Wysokiej Lelowskiej i Kotowicach w ilości 250 do 300 q obornika na 1 ha, gdy w Czatochowej i Zaborze zaledwie 150-170 q na 1 ha, co poważnie wpływa na zbiory uzyskiwane z 1 ha.

Odzwierciedleniem stosowanych zmianowań na terenie opracowanym jest struktura zasiewów, którą przedstawia tabela 4 i ryc.6.

Przedstawiona struktura zasiewów wyraźnie określa obecny kierunek wykorzystania gruntów ornych na terenie opracowanym. Tak więc dla całego opracowanego terenu grupa roślin zbożowych zajmuje: 53,6 %, okopowe 23,6 %, rośliny pastewne 15,5 % powierzchni zasiewów, a zatem

opierając się na wskaźnikach służących do określenia kierunków użytkowania gruntów ornych należy przyjąć, że na tym terenie występuje kierunek zbożowo-okopowy o wybitnym nastawieniu żytnio ziemniaczanym.

Odmienne przedstawia się jednak sytuacja w poszczególnych wsiach. Na terenie 27 opracowanych wsi można wydzielić 5 kierunków użytkowania gruntów ornych. /Ryc.6/.

1/ Kierunek wybitnie zbożowy; zboża ponad 60%, okopowe ponad 20 %. Przykłady reprezentujące ten kierunek występują na terenie wsi Wysoka Lelowska, Zaborze, Zawada, Czatachowa i Jaworzniaki. Strukturę zasiewów dla tego kierunku najlepiej obrazuje przykład wsi Wysoka Lelowska, gdzie zbożowe zajmują 65,2 %, okopowe 22,5 %, oraz rośliny pastewne 9,4 %.

2/ Kierunek zbożowo-okopowy; zboża od 40-60%, okopowe 20-30 % występujące na terenie wsi Antolka, Góra Włodowska, Bobolice, Niegowa, Trzebnica i Brzeziny. Strukturę zasiewów dla tego kierunku najlepiej obrazuje przykład wsi Góra Włodowska, gdzie grunty zbożowe zajmują 57,8 %, okopowe 25,9 %, pastewne 15,5 %.

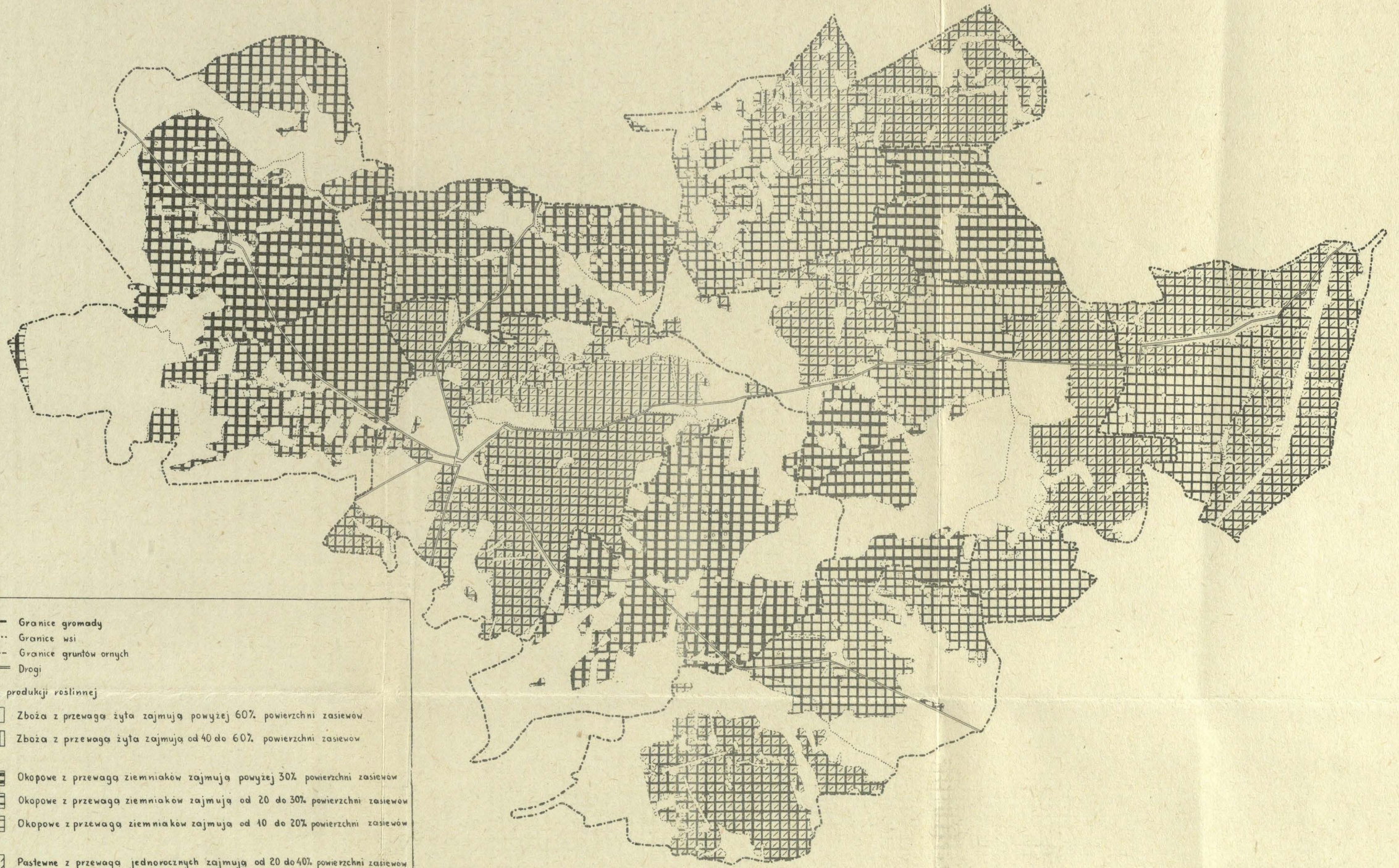
3/ Kierunek okopowo-zbożowy; zboże od 40-60%, okopowe powyżej 30 %, występujący na terenie wsi Lutowiec i Mirów. Strukturę zasiewów dla tego kierunku najlepiej obrazuje przykład wsi Mirów, gdzie zbożowe zajmują 50,1 %, okopowe 33,9 %, pastewne 15,9 %.

4/ Kierunek zbożowo-okopowo-pastewny; zboża 40-60%, okopowe 20-30 %, pastewne ponad 20 %, występujące na terenie wsi Przewodziszowice, Żarki, Bliżyce, Tomiszowice i Gorzków. Jako przykład tego kierunku można przedstawić wieś Przewodziszowice, gdzie struktura zasiewów tak się przedstawia: zbożowe 52,3 %, okopowe 23,4 %, pastewne 28,4 %.

5/ Kierunek zbożowo-pastewny: zbożowe 40-60 %, okopowe 10-20 %, pastewne powyżej 20 %, występujący na terenie wsi Leśniów i Ludwinów. Jako przykład tego kierunku można przedstawić wieś Ludwinów, gdzie struktura za-

KIERUNKI UŻYTKOWANIA GRUNTÓW ORNYCH

0 1 2 3 km.

Tabela 4^x

Struktura zasiewów

Lp.	Nazwa wsi	Pow. zas. w %	Zbożowe					Okopowe			Pastewne			Warzywa	
			Ogółem	W tym pszenica	żyto	Jęczmień	Owies	Ogółem	W tym ziemniaki	Przemysłowe	Ogółem	Łubin	Koni-czyna		Inne
1.	Żarki	100,0	53,9	8,6	62,0	17,9	7,5	25,0	95,3	-	20,6	43,2	23,0	33,8	0,5
2.	Przewodziszowice	100,0	52,3	1,8	71,9	15,9	5,2	23,4	95,5	-	28,4	76,6	9,0	14,4	0,2
3.	Leśniów	100,0	50,9	1,4	72,0	24,0	1,5	18,1	99,1	-	25,0	50,3	27,0	22,7	0,7
4.	Ludwinów	100,0	47,2	0,3	77,5	2,4	13,3	15,6	99,2	-	35,0	62,2	6,1	31,7	2,1
5.	Brzeziny	100,0	57,5	2,2	82,2	2,6	11,5	20,1	99,4	-	19,9	60,6	13,5	25,9	1,5
6.	Gorzków	100,0	53,1	1,4	87,4	0,6	8,8	22,6	99,3	-	24,0	79,5	10,3	10,2	0,2
7.	Trzebnica	100,0	55,5	5,4	74,4	5,9	6,2	25,2	98,3	-	18,5	74,4	10,6	14,4	0,7
8.	Jaworzniki	100,0	59,8	15,6	61,7	13,9	7,7	17,7	98,5	-	22,4	44,6	22,0	33,4	-
9.	Góra Włodowska	100,0	57,8	8,3	80,0	3,2	6,3	25,9	100,0	-	15,5	45,7	17,5	36,8	0,7
10.	Kotowice	100,0	55,9	2,2	84,4	2,7	6,0	21,9	96,4	-	20,0	53,7	14,2	32,1	1,2
11.	Zawada	100,0	62,3	-	70,4	7,8	6,7	21,6	100,0	-	16,1	40,0	10,2	49,8	-
12.	Jaroszów	100,0	61,7	-	82,0	8,3	4,7	24,5	100,0	-	13,8	53,6	9,6	36,8	-
13.	Czatachowa	100,0	60,0	-	80,8	9,0	4,9	25,0	100,0	-	15,0	57,8	10,6	31,6	-
14.	Przybynów	100,0	66,2	7,0	79,7	6,8	2,7	30,5	99,1	-	3,6	71,7	16,3	12,0	1,7
15.	Wysoka Lelowska	100,0	65,2	6,3	82,3	3,9	5,2	22,5	98,7	-	9,4	37,1	36,5	26,4	1,8
16.	Zaborze	100,0	67,9	-	97,1	2,8	0,1	28,2	100,0	-	3,8	84,7	-	15,3	-
17.	Bobolice	100,0	58,7	1,2	92,3	1,5	4,9	23,0	98,8	-	18,3	88,0	4,5	7,5	-
18.	Lutowiec	100,0	51,1	-	97,8	2,1	0,1	31,3	100,0	-	17,6	82,8	5,0	12,0	-
19.	Mirów	100,0	50,1	0,1	98,9	1,0	5,0	33,9	99,3	-	15,9	91,7	3,4	4,9	-
20.	Moczydła	100,0	48,9	0,2	93,4	2,5	3,7	24,5	99,2	-	26,6	72,7	5,1	22,2	-
21.	Niegówka	100,0	57,5	1,0	71,7	5,4	21,3	21,4	96,9	-	21,1	65,1	5,4	29,5	-
22.	Niegowa	100,0	59,2	1,3	93,6	-	6,4	27,4	92,8	-	13,4	50,6	18,2	31,2	-
23.	Ogorzelnik	100,0	52,2	6,9	81,7	1,7	7,9	21,3	95,2	0,1	26,4	79,0	11,2	9,8	-
24.	Postaszowice	100,0	56,3	9,1	77,7	4,0	9,1	29,8	94,9	1,1	12,7	57,5	12,8	29,7	-
25.	Antolka	100,0	55,5	10,9	70,7	4,2	13,3	24,3	97,6	-	19,2	34,8	30,3	34,9	1,0
26.	Bliżyce	100,0	55,2	19,0	71,1	2,6	6,5	22,3	98,8	0,9	20,5	34,0	25,1	40,9	1,1
27.	Tomiszowice	100,0	55,7	14,0	67,8	4,3	13,2	22,7	98,7	0,4	20,5	41,0	26,7	32,3	0,7
	Teren opracowany	100,0	53,6	6,3	74,5	6,3	10,8	23,6	98,3	0,02	15,5	54,3	17,1	28,6	0,8

^x Dane ze spisu rolnego 1957 r. G.U.S. Warszawa

siewów przedstawia się następująco: zbożowe 47,2 %, okopowe 15,6 %, pastewne 35,0 %.

Tak więc na tak małym terenie liczącym zaledwie 27 wsi można zaobserwować 5 różnych kierunków produkcji roślinnej, odzwierciedlających gospodarke rolną tego terenu.

Niezmiernie ciekawie przedstawia się udział poszczególnych upraw w strukturze zasiewów, a więc przede wszystkim w grupie roślin zbożowych występuje wybitna przewaga żyta, dochodząca niejednokrotnie do 98 % wśród grupy upraw zbożowych: np. wieś Mirów 98,9 %, Moczydła 93,4 %, czy Wysoka Lelowska 82,3 %, przy równoczesnym minimalnym do 3 % udziale pszenicy. Wyjątek na terenie opracowanych wsi stanowią wsie Bliżyce, Tomiszowice i Jaworzniczki gdzie pszenica zajmuje ponad 15 % ziemi przeznaczonej pod rośliny zbożowe. W tym przypadku przede wszystkim decydują warunki glebowe. Wśród roślin okopowych na pierwsze miejsce wysuwają się ziemniaki, które zajmują ponad 90 % powierzchni przeznaczonej pod okopowe, reszta zaś to przede wszystkim okopowe pastewne.

Rośliny przemysłowe praktycznie biorąc nie występują wcale na terenie opracowanych wsi. Wyjątek stanowią Postaszowice, Bliżyce i Tomiszowice, gdzie len i rzepak zajmują od 0,4 do 1,1 % powierzchni zasiewów. Wśród roślin pastewnych na całym terenie występuje wybitna przewaga kłobinu nad peluszką, koniczyną i seradela. Koniczyna tylko na terenie niektórych wsi zajmuje większy procent, np. w Jaworzniczku 22,0 %, w Niegowej 18,2 %, w Bliżycach 25,1 %, czy Tomiszowicach 26,7 %. Przewaga kłobinu na tym terenie jest całkowicie zrozumiała, gdyż jest on uprawiany w większości przypadków jako nawóz zielony na podorywkę.

Warzywa w ogrodach oraz w uprawie polowej na terenie opracowanym zajmują 0,8 %, praktycznie jednak w wielu wsiach nie występują wcale, a uprawa ich skupia się jedynie na terenie kilku wsi, jak: Żarki, Ludwinów, Brzeziny, Kotowice, Góra Włodowska, Przybynów, Wysoka Lelowska,

czy Bliżyce, tworząc w efekcie 3 skupiska nastawione na zaopatrzenie miast:

1/ Skupisko wokół miasta Żarki, uprawa warzyw we wsiach Przybynów, Wysoka Lelowska i Żarki.

2/ Skupisko wokół Myszkowa, uprawa warzyw we wsiach Góra Włodowska, Kotowice.

3/ Skupisko w północno-wschodniej części powiatu oddalone od większych miast o produkcji nastawionej dla celów przemysłu przetwórczego, a związane z dobrymi glebami, przede wszystkim we wsiach Antolka, Tomiszowice, Bliżyce, Ludwinów i Brzeziny.

Wynikiem końcowym całokształtu prac i zabiegów gospodarskich, a więc zmianowania, nawożenia, jak również struktury zasiewów, są plony uzyskiwane z jednostki powierzchni, w tym wypadku uzależnione również od jakości gleb, i od wielkości gospodarstw. Średnia wydajność z ha na terenie opracowanym jest stosunkowo niska i kształtuje się w granicach 12 q z ha dla zbóż i 90 q z ha dla ziemniaków. Istnieją jednak olbrzymie wahania i rozpiętości w jedną i drugą stronę, co zostało potwierdzone w czasie badań terenowych. A więc rozpiętość wynosi: dla żyta od 8-15 q z ha, pszenicy 7-19 q z ha, owsa 10-16 q z ha, jęczmienia 10-16 q z ha i ziemniaków 80-180 q z ha. W poszczególnych wsiach sprawa plonów przedstawia się różnie i jest zależna od całego splotu zagadnień, co potwierdza tabela 5, przedstawiająca plony z ha w q w niektórych wsiach.

T a b e l a 5^x

	Ilość q z ha				
	Żyto	Pszenica	Jęczmień	Owies	Ziemniaki
Brzeziny	14	16	15	16	110
Ludwinów	13	12	12	14	90
Jaworzniki	14	13	16	15	120
Bliżyce	18	15	16	12	180
Żarki	11	10	11	12	90
Czatuchowa	8	7	10	10	80

^x Dane uzyskane z wywiadów w czasie badań terenowych w 1958 r.

Tak więc w opracowanej części powiatu myszkowskiego występuje specyficzny typ gospodarki rolnej, prowadzonej w oparciu o słabe gleby i duże rozdrobnienie gospodarstw, nastawionej na produkcję roślin zbożowych, głównie na potrzeby własne.

Użytki zielone

Według danych statystycznych ze spisu rolnego, na terenie opracowanym, użytki zielone zajmowały 1487,36 ha, czyli 9,9 ogółu powierzchni, z czego na łąki przypadało 555,46 ha /3,7 %/ oraz na pastwiska 931,90 ha /6,2 %/. Nieco odmiennie przedstawiała się sprawa użytków zielonych na terenie całego powiatu, gdzie zajmowały one łącznie 7930 ha, czyli 16,1 % powierzchni, z tego łąki 5285 ha /10,7 %/ i pastwiska 2645 ha /5,4 %/, a więc w powiecie całym sytuacja odwrotna niż na terenie opracowanym, więcej łąk, a mniej pastwisk. Wynika to również z tego, że większe kompleksy łąk występowały właśnie na terenach nie objętych naszymi badaniami terenowymi.

Samo rozmieszczenie użytków zielonych na terenie opracowanych wsi jest również niezmiernie ciekawe, gdyż występują tutaj duże rozpiętości, od wsi nie posiadających wcale użytków zielonych /Ludwinów/, do wsi w których zajmują one aż 31,8 % /Bobolice/, czy 22,8 % /Jaworzniaki/.

Badania terenowe wykazały jednak, że w niektórych wsiach kategoria pastwisk suchych występujących wokół ostańców wapiennych, a więc pastwisk ubogich, tak bardzo charakterystycznych dla tych terenów, w czasie spisu rolnego została zakwalifikowana do nieużytków, chociaż w sąsiednich wsiach istnieją podobne tereny zaszeregowane do grupy pastwisk.

Przykładowo: we wsiach Ludwinów i Brzeziny w statystyce nie występują w ogóle użytki zielone, nieużytki natomiast zajmują ponad 30 % powierzchni /33,3 i 33,9 %/. Badania terenowe wykazały jednak, że na terenie tych wsi użytki zielone, a przede wszystkim pastwiska istnieją i

zajmują w przybliżeniu około 15 % powierzchni; są to nie tylko tereny bardzo małe, trudne do ujęcia na mapie, ale również większe obszary typowych pastwisk suchych spełniających jak najlepiej swoje zadania wobec stosunkowo dobrze rozwiniętej hodowli. A więc typowy przykład błędu spisowego, charakterystycznego nie tylko dla tych terenów. Mimo to, użytki zielone występujące na terenie opracowanym zajmują stosunkowo małą powierzchnię, przy równoczesnej przewadze pastwisk nad łąkami. O ile łąki występujące na tym terenie w przeważającej większości stanowią drobne skrawki, często trudne do naniesienia na mapę, o tyle pastwiska tworzą na ogół większe kompleksy. Wyjątek stanowią tylko drobne skrawki pastwisk okalających wszystkie ostańce wapienne. Pod względem klasyfikacji przyrodniczej występują tutaj generalnie biorąc 2 typy użytków zielonych: użytki zielone grindowe zarówno niczym nie użyźniane, jak użyźnione z pól /popławy/, oraz bagienne i pobagienne. Ta ostatnia grupa występuje tylko na terenie kilku wsi.

Analiza wykonanych map użytkowania ziemi pozwoliła na przeprowadzenie pewnej lokalizacji typów użytków zielonych według jednostek fizjograficznych. Tak więc na terenie Wyżyny Częstochowskiej występują przede wszystkim typy grindowe, przy jednoczesnej przewadze pastwisk nad łąkami, podczas gdy na terenie Wyżyny Śląskiej oraz w strefie przejściowej pomiędzy tymi jednostkami fizjograficznymi występuje przewaga typów bagiennych i pobagiennych, przy jednoczesnej przewadze łąk nad pastwiskami. Na terenach badanych skupienie użytków zielonych typu bagiennego i pobagiennego występuje na terenie wsi Kotowice, częściowo Góra Włodowska, Jaworzniki, Żarki, Wysoka Lełowska i Przybynów.

Jak już wspomniano większość łąk skupia się na terenie Wyżyny Śląskiej i pasa przejściowego. Są to przede wszystkim typy łąk bagiennych i pobagiennych w większych kompleksach, jeden większy kompleks łąk grindowych na terenie Żarek. Łąki te są własnością gospodarstw indywidual-

nych. Większość łąk typu bagiennego posiada czynne melioracje otwarte, w postaci rowów odprowadzających, których stan w chwili obecnej na skutek zarosnięcia przez roślinność nie jest zadowalający, co wskazuje na słabe zainteresowanie ludności wsi gospodarką łąkową.

Zabiegi agrotechniczne również nie są przeprowadzane stale, lecz sporadycznie przez poszczególnych właścicieli i ograniczają się do zasilania gleby nawozami sztucznymi, przede wszystkim saletrą i superfosfatem. Tylko na nielicznych skrawkach łąk na terenie Żarek i Jaworzniaka dokonywane są stałe zabiegi agrotechniczne, a więc nie tylko zasilanie nawozami sztucznymi, ale podorywanie i podsiewanie szlachetnych gatunków traw. Sprzęt siana odbywa się kosą.

Są to z reguły łąki dwukośne i w zależności od typu i zabiegów agrotechnicznych wydajność ich waha się od 15 do 30 q siana z ha, np. wydajność siana w różnych wsiach przedstawia się następująco: Żarki 20-25 q z ha, Przybynów 20 q z ha, Wysoka Lelowska 30 q z ha, Bliżyce 25 q z ha, Zawada 15 q z ha itp. Przeciętnie wielkość łąki należąca do 1 gospodarstwa waha się w granicach od 2 do 50 arów.

Odwrotnie przedstawia się sprawa z pastwiskami. Większość ich skupiła się na terenie Wyżyny Częstochowskiej. Są to przede wszystkim tak bardzo charakterystyczne dla tego terenu suche pastwiska otaczające wszystkie ostańce wapienne typu grondowego. Niektóre z nich, zwłaszcza powstałe na terenach poborowych porośnięte są samosiewami sosny i jałowca, z dużym udziałem wrzосу wśród roślinności /wieś Jaroszów i Zawada/. Pastwiska występujące na tym terenie należy zaliczyć do kategorii bardzo ubogich, o skąpej roślinności, wykorzystywane przede wszystkim do wypasu owiec. Nie przeprowadza się na nich również zabiegów agrotechnicznych. Skutkiem tego użytki zielone występujące na tym terenie, jak również powierzchnia uprawy roślin pastewnych nie stanowią silnej bazy dla rozwoju hodowli.

H o d o w l a

Stan pogłowia zwierząt jest na opracowanym terenie stosunkowo niski i wynosi 54,6 sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych. Jest to zatem liczba mniejsza niż średnia dla całego powiatu, która wynosi 63,5 sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych. Niewielką obsadę inwentarza powoduje brak bazy paszowej dla hodowli. Odbija się to z kolei ujemnie na całokształcie rolnictwa, gdyż nie zapewnia podstawowej ilości obornika potrzebnego do pełnego nawożenia co 3 lub 4 lata.

Ryc.7. Stan hodowli na terenie opracowanych wsi prezentuje tabela 6. Na terenie 27 opracowanych wsi zaledwie 11 posiada obsadę ponad 60 szt. dużych na 100 ha użytków rolnych, z tego jedynie 3 posiadają więcej niż 80 sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych.

Obsada inwentarza w sztukach dużych wskazuje na słabo rozwiniętą hodowlę. Najmniejsza obsada występuje na terenie wsi Brzeziny, 35,8 szt. dużych na 100 ha użytków rolnych, największa na terenie Góry Włodowskiej 106,3 szt. dużych, co związane jest w pewnej mierze z wpływem pobliskiego przemysłowego miasta Myszkowa, /zaopatrzenie miasta w siłę pociągową oraz w produkty pochodzenia zwierzęcego: mleko, masło i sery/.

Na terenie opracowanych wsi można wyróżnić następujące 4 kierunki hodowlane związane ściśle z całokształtem gospodarki rolnej oraz warunkami środowiska.

Ryc.8. 1/ Kierunek hodowli bydła rogatego charakteryzuje się udziałem ponad 66 % sztuk dużych bydła rogatego w strukturze stada. Kierunek ten występuje na terenie wsi Wysoka Lelowska, Zawada, Czatachowa, Góra Włodowska, Koto-wice, Niegowa, Lutowiec, Gorzków, Ludwinów i Brzeziny. Najbardziej przykładowo występuje on na terenie wsi Koto-wice, gdzie bydło rogate zajmuje 72,9 %, trzoda chlewna 9,6 %, owce 2,6 %.

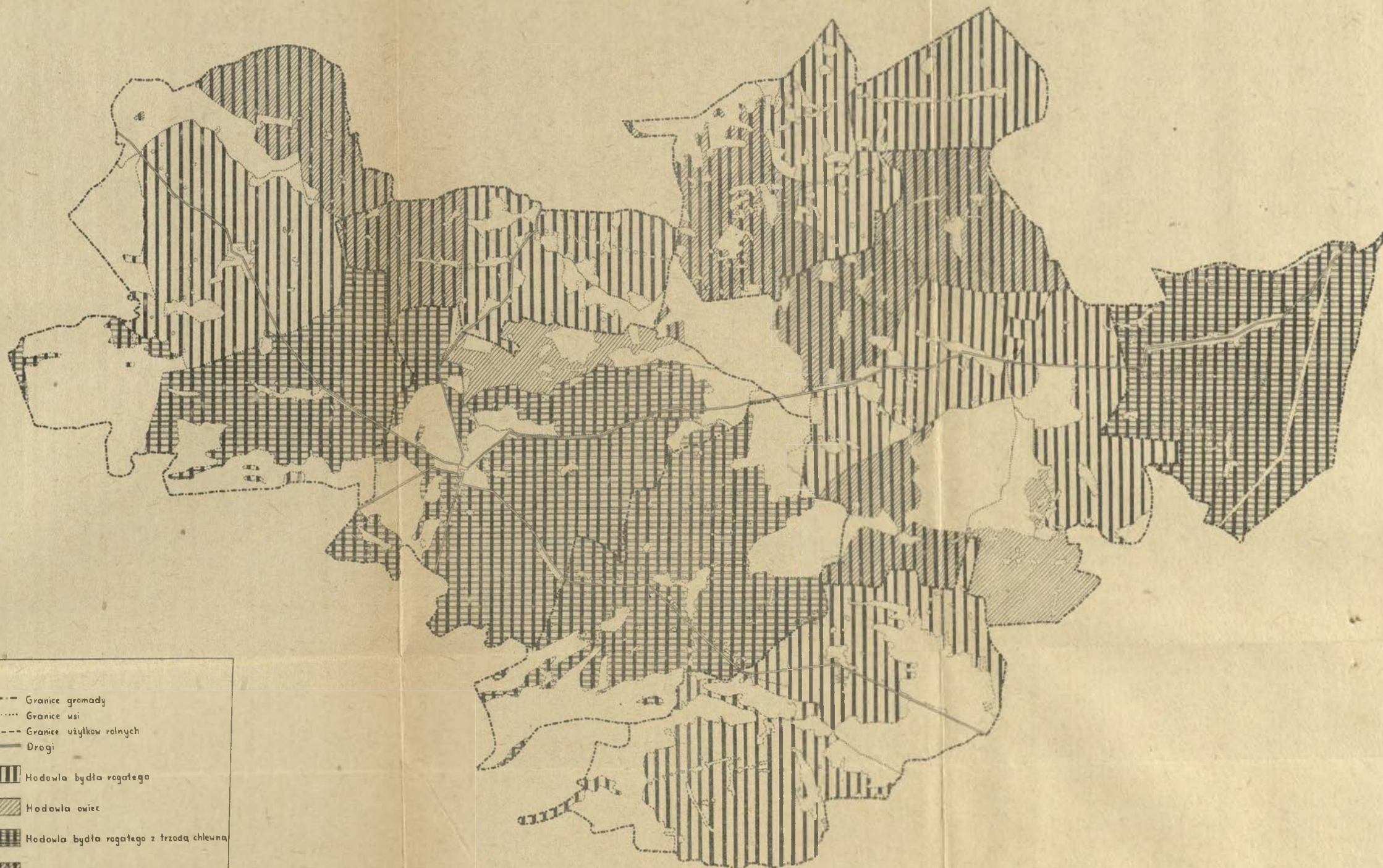
2/ Kierunek hodowli bydła rogatego z trzodą chlewną, charakteryzuje się udziałem bydła ponad 50 % i trzody chlew-

Lp.	Nazwa wsi	Obsada inwentarza na 100 ha użytków rolnych				Suma inwentarza w sztukach dużych na 100 ha użyt.roln.	Udział procentowy stada w sztukach dużych		
		konie	bydło rogacie	trzoda chlewna	owce		bydło rogacie	trzoda chlewna	owce
1.	Żarki	7,9	25,2	39,0	13,3	41,0	56,8	17,7	1,4
2.	Przewodziszowice	16,7	45,2	27,8	103,9	69,0	51,7	6,9	12,6
3.	Leśniów	9,9	34,2	36,9	13,5	51,3	60,7	12,3	1,7
4.	Ludwinów	14,6	56,9	39,1	33,8	72,1	66,1	6,4	3,7
5.	Gorzaków	16,8	62,0	40,9	33,7	83,9	66,2	6,8	3,8
6.	Brzeziny	7,4	32,0	11,1	10,0	35,8	72,4	3,4	-
7.	Trzebnica	11,8	60,1	28,3	81,3	71,6	66,0	4,3	10,0
8.	Jaworzniki	7,4	38,0	31,1	22,3	46,1	62,9	16,4	3,2
9.	Góra Włodowska	20,0	86,8	49,0	31,4	106,3	69,0	6,0	2,6
10.	Kotowice	7,4	49,1	21,6	11,3	56,0	72,9	9,6	1,8
11.	Zawada	6,9	39,4	29,5	31,5	46,3	69,1	6,4	6,0
12.	Jaroszów	8,9	58,0	18,3	60,2	64,2	70,8	4,2	8,3
13.	Czatachowa	12,8	57,4	3,2	35,1	69,1	73,1	0,4	4,6
14.	Antolka	8,2	36,1	27,8	28,0	43,0	57,9	15,0	5,8
15.	Bliżycie	16,5	47,6	55,6	37,5	71,8	53,0	16,0	4,7
16.	Tomiszowice	18,0	40,1	39,8	17,7	64,6	50,1	15,3	2,3
17.	Przybynów	8,5	56,2	33,2	18,9	58,9	67,0	12,2	2,4
18.	Wysoka Lelowska	14,8	45,6	29,1	9,5	63,0	60,6	10,0	1,3
19.	Zaborze	12,1	63,1	13,6	68,2	56,1	62,6	2,5	9,4
20.	Bobolice	10,6	43,5	14,5	72,0	48,5	59,9	4,0	12,0
21.	Lutowiec	6,7	34,4	15,8	36,3	38,0	67,6	4,9	6,9
22.	Mirów	12,6	66,4	62,2	86,0	81,7	59,3	8,7	8,0
23.	Moczydła	11,9	48,3	22,7	44,3	53,6	62,4	5,2	5,5
24.	Niegówka	15,1	46,6	34,1	45,0	56,7	55,0	9,4	6,0
25.	Niegowa	11,1	44,9	29,6	16,4	56,5	66,5	7,9	0,7
26.	Ogorzelnik	11,1	43,8	22,1	30,7	50,3	64,9	6,4	4,6
27.	Postaszowice	14,3	43,3	27,5	45,3	55,8	60,1	5,3	6,2
	Teren opracowany pow. Myszków					54,6			
						63,5			

^x Dane ze spisu rolnego 1957 r. z Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Myszkowie.

KIERUNKI HODOWLI

- Granice gromady
- ..... Granice wsi
- .-.- Granice użytków rolnych
- Drogi
- ▨ Hodowla bydła rogatego
- ▧ Hodowla owiec
- ▩ Hodowla bydła rogatego z trzodą chlewną
- Hodowla bydła rogatego z owcami

0 1 2 3 km

nej ponad 10 %. Kierunek ten występuje na terenie wsi: Przybyńów, Żarki, Leśniów, Jaworzniaki, Tomiszowice, Bliżyce, Antolka. Przykładem dobrym tego kierunku jest wieś Tomiszowice, gdzie hodowla bydła rogatego zajmuje 50,1 %, trzoda chlewna 15,3 %, owce 2,3 %. Kierunek ten należy przyjąć za najbardziej produkcyjny.

3/ Kierunek hodowli bydła rogatego z owcami charakteryzujący się udziałem ponad 50 sztuk dużych bydła rogatego, ponad 5 % owiec i poniżej 10 % trzody chlewnej. Kierunek ten występuje na terenie wsi Jaroszów, Zaborze, Mirów, Trzebnów, Moczydła, Niegówka i Postaszowice. Najbardziej przykładowo występuje on na terenie wsi Zaborze, gdzie bydło rogате zajmuje 62,6 %, owce 9,4 %, trzoda chlewna 2,5 % ogólnej sumy sztuk dużych.

4/ Kierunek hodowli owiec z bydlęm rogatym charakteryzuje się udziałem ponad 10 % owiec w ogólnej sumie sztuk dużych. Występuje on na terenie 2 wsi: Przewodzisowice i Bobolice, reprezentowanych przez słabe gospodarstwa na słabych glebach. Najbardziej przykładowo występuje na terenie wsi Przewodzisowice, gdzie owce zajmują 12,6 %, bydło rogате 56,8 % i trzoda chlewna 6,9 % ogólnej sumy sztuk dużych^x.

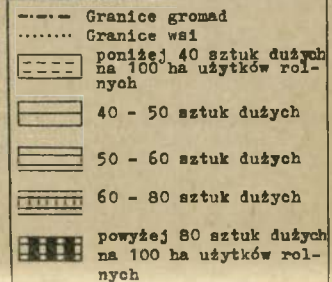
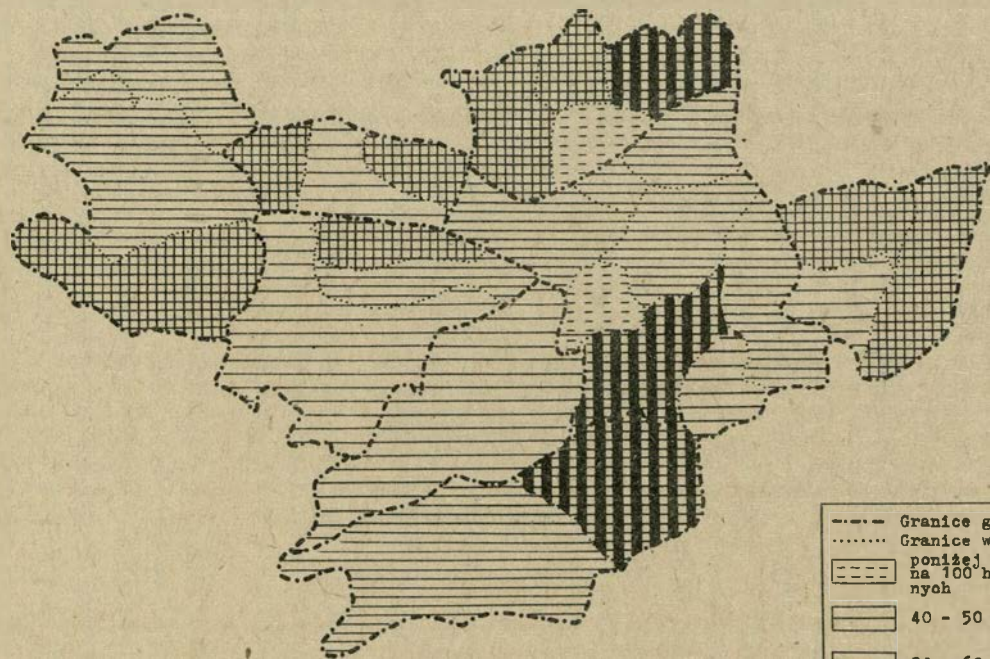
Porównanie map kierunków produkcji roślinnej i kierunków hodowli uzupełnione danymi o jakości gleb, pozwala na wydzielenie wsi o różnych kierunkach produkcji rolniczej np.

1/ Wieś Bliżyce, kierunek produkcji roślinnej zbożowo-okopowo-pastewny /zboża 55,2 %, okopowe 22,7 %, pastewne 20,5 %, łąki 2,3 %, kierunek hodowli bydła rogatego z trzodą chlewną /bydło rogате 53,0 %, trzoda chlewna 16,0 %, owce 4,7 %/ gleby dobre, przeto rozwinął się kierunek produkcji rolniczej zbożowo-okopowo-pastewno-hodowlany /ho-

^x Opracowano na podstawie pracy: B.Kopeć. Systemy gospodarcze w rolnictwie na Dolnym Śląsku w latach 1938, 1950, 1957. Zeszyty Ekonomiki i Planowania Nr 10/1958.

Ryc. 7

H O D O W L A /SZTUKI DUŻE NA 100 HA UŻYTKÓW ROLNYCH/

dowla bydła i trzody chlewnej/. Ten kierunek reprezentuje stosunkowo dobrą gospodarkę rolną.

2/ Wieś Bobolice, kierunek produkcji roślinnej zbożowo-okopowy /zboża 58,7 %, okopowe 23,0 %, pastewne 18,3%, w tym 88 % lubinu, pastwiska 31,9 %/, kierunek hodowli owiec /bydło rogate 59,9 %, trzoda chlewna 4,0 %, owce 12,0 %/, gleby słabe. Jest to inny kierunek produkcji rolniczej, zbożowo-okopowo-hodowlanej /hodowla owiec/, kierunek reprezentujący słabą gospodarkę rolną. Zagadnieniem niezmiernie istotnym dla rozwoju hodowli jest struktura stada. Należy stwierdzić, że na terenie opracowanym struktura stada przedstawia się niezbyt korzystnie, gdyż przeważają przede wszystkim sztuki stare. W przypadku koni sztuki stare stanowią ponad 90 %, w przypadku bydła rogatego i owiec ponad 80 %, tylko udział trzody chlewnej przedstawia się odmiennie.

Bydło rogate na terenie opracowanym należy do rasy czerwonej, wydajność mleka od 1 sztuki wynosi 1800 litrów rocznie. Obsada inwentarza żywego na 1 gospodarstwo jest różna w różnych wsiach i zależy od jakości gleb, wielkości gospodarstwa oraz stanu gospodarki. Obsada inwentarza w gospodarstwach o wielkości 5 ha przedstawia się następująco:

Bliżyce	1 koń, 3 krowy, 2-3 świnie, 2 owce
Bobolice	1 koń, 2 krowy, 2 świnie, 5-6 owiec
wysoka Lelowska	1 koń, 3-4 krowy, 4 świnie, 1-2 owce
Góra Włodowska	2 konie, 3 krowy, 2 świnie, 2 owce.

Taka jest sytuacja w gospodarstwach średnich; większość gospodarstw, to gospodarstwa małe 2 lub nieco powyżej 2 hektarowe, których obsada inwentarza jest o wiele mniejsza z tym, że wieś w większości uważa nadal konie za podstawę istnienia gospodarstwa i hodowli, co w praktyce wygląda w ten sposób, że konie liczone w sztukach dużych stanowią z reguły 20-25 % ogólnej sumy stada, np. Góra Włodowska posiada 86 koni, 370 krów, 209 świń i 134 owce, a Bobolice 19 koni, 78 krów, 26 świń i 129 owiec, co odbi-

ja się ujemnie na niedostatecznej bazie paszowej.

S a d y i o g r o d y

Odmianą grupą, specjalnie słabo reprezentowaną na terenie opracowanym są sady i ogrody, które zajmują 0,7 % powierzchni. Sady te skupiły się na terenie kilku wsi: Przybynów, Wysoka Lelowska, Tomiszowice, Antolka i Bliżyce, gdzie zajmują od 1,2 do 6,9 % powierzchni, gdy na terenie pozostałych wsi sady w ogóle nie występują, lub jeśli, to są tak małe, że nie zostały nawet ujęte w statystyce rolnej podczas corocznego spisu rolnego. Największe skupisko sadów występuje na terenie wsi Bliżyce, gdzie zajmują one 6,9 % ogólnej powierzchni, dlatego też należy się nią specjalnie zająć, jako czymś niezwykle kontrastowym w porównaniu z resztą terenu. Bliżyce są wsią kontrastową w stosunku do opracowanego terenu nie tylko ze względu na duże ilości sadów, ale również na skutek układu pól i osadnictwa. Jest to stara wieś królewska, w której obecny układ pól powstał przez scalenie szachownicy gruntów. Wieś zabudowana jest wzdłuż drogi, tylko po jej stronie zachodniej. Stronę wschodnią zajmują sady pasem na 60-70 m szerokim ciągnące się na przestrzeni 6 km. Sady występują również po stronie zachodniej, ale w powiązaniu z ogrodami przydomowymi. Są one własnością poszczególnych gospodarzy. Na terenie wsi występują 4 duże sady typu handlowego, chociaż praktycznie większość z nich można by było zaliczyć do tej kategorii.

Istniejące sady można podzielić na dwie grupy, a mianowicie: sady starsze liczące około 15 lat, w tej chwili pełnoprodukcyjne, oraz sady młode liczące około 5 lat. W tych ostatnich występuje gospodarka piętrowa, to jest powiązanie sadów z uprawą warzyw, okopowych czy roślin pastewnych.

W sadach przeważają jabłonie, grusze i wiśnie, w mniejszych ilościach występują śliwy i czereśnie. Produkcja sadów przeznaczona jest na zaopatrzenie miasta Myszkowa i okolicy.

Przeprowadzone wywiady wykazały, że powierzchnia sadów nie zmniejsza się wcale, ale wskazuje stale tendencje wolnego wzrostu, z tym, że miejsce starych drzew zajmują młode, co wskazuje na planową gospodarkę sadowniczą. Duży udział sadów w gospodarce ma tu poważne tradycje i został przyniesiony przez ludność, która pochodzi ze Śląska Cieszyńskiego i tradycje te na obecnym terenie od wielu lat kultywuje skrzętnie. Trzeba również stwierdzić, że stan sadów jest na ogół zadowalający.

Skupiska sadów na terenie wsi Wysoka Lelowska, Przybyńów i Tomiszowice nie mają już tego charakteru co w Bliżycach. Są to przede wszystkim sady przydomowe niewielkie, słabiej utrzymane, których produkcja przeznaczona jest na potrzeby własne, a w minimalnej ilości na potrzeby rynku.

Podobnie przedstawia się sprawa z warzywami w uprawie polowej, które na terenie opracowanym zajmują również zaledwie 0,8 % powierzchni. Podobnie jak sady tak i warzywa w uprawie polowej skupiły się na terenie kilku wsi /Żarki, Ludwinów, Brzeziny, Góra Włodowska, Przybyńów, Wysoka Lelowska, Bliżyce i Tomiszowice/ wykazując już pewną rejonizację dla zaspokojenia potrzeb rynku. Pozostają nadal pewne zwarte obszary, w których uprawa warzyw nie jest prowadzona. Są to przede wszystkim wsie wchodzące w skład gromady Niegowa.

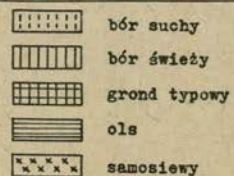
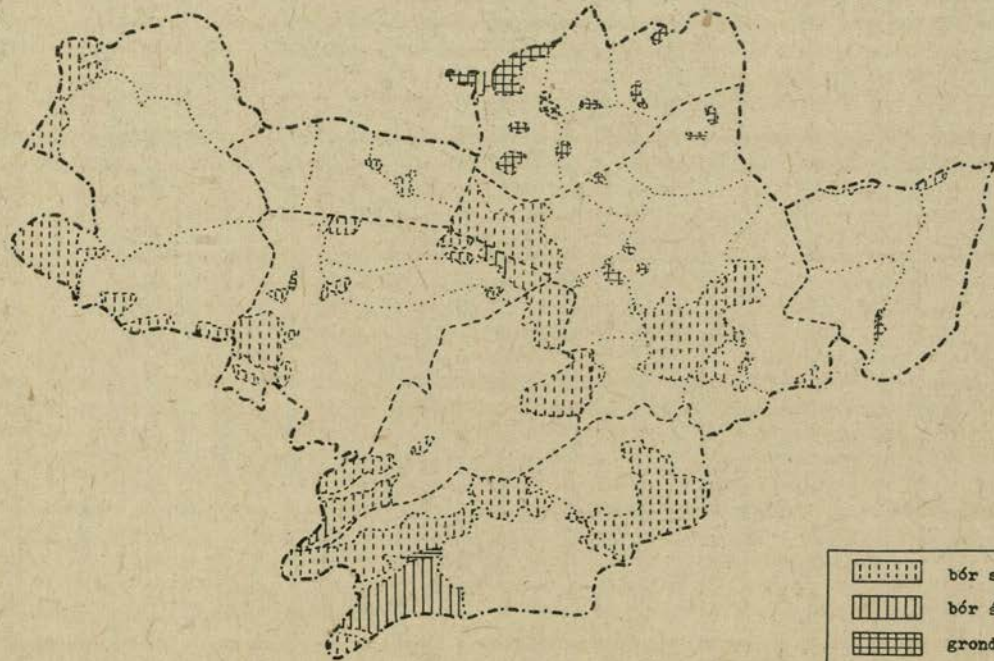
Są to jednak początki, gdyż produkowane warzywa w minimalnym stopniu pokrywają zapotrzebowanie rynku. Należy przypuszczać, opierając się na wypowiedziach uzyskanych w czasie wywiadów, że powierzchnia warzyw, w uprawie polowej, będzie stale wzrastać.

L a s y

Odrębny typ użytkowania ziemi stanowią lasy, które na terenie powiatu zajmują 10.532 ha czyli 21,4 % powierzchni; z tego lasy chłopskie stanowią 53 %, a lasy państwowe 47 %. Jest to więc powiat posiadający przewagę lasów prywatnych nad państwowymi. Na terenie opracowanym lasy zajmują 20,1 %, a więc prawie tyle co na terenie całego powiatu.

Ryc. 9

TYPY LASÓW

0 1 2 3 4 5 km.

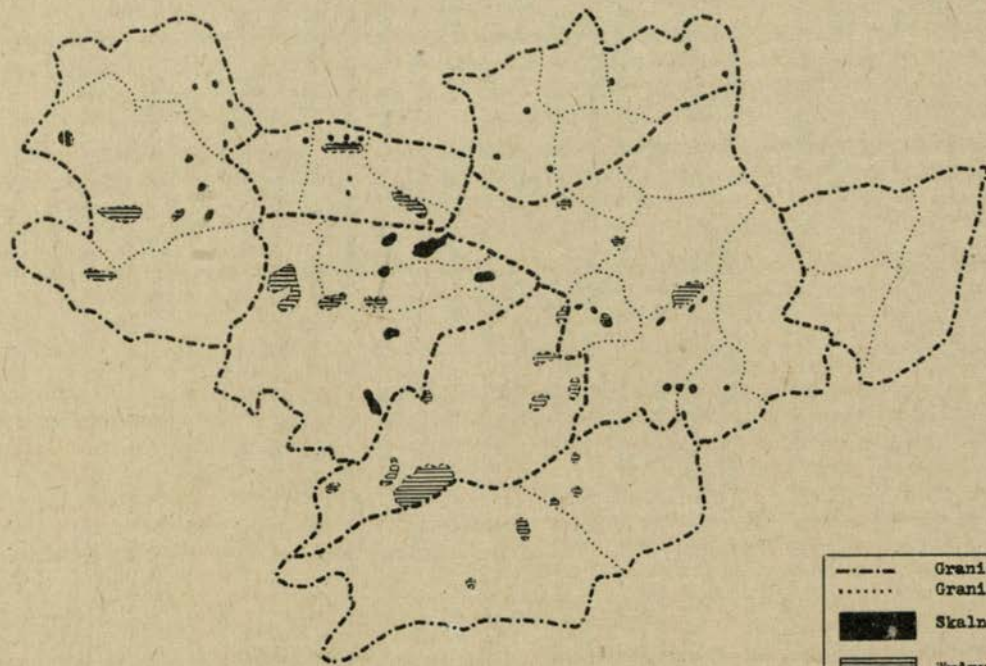
Ryc.9. Rozmieszczenie lasów na terenie opracowanym nie jest równomierne, gdyż są wsie nie posiadające lasów /Ludwinów, Gorzków, czy Bobolice 0,0 %/, lub posiadające bardzo znikomy procent lasów użytkowanych jako pastwiska /Leśniów 0,01 %, Bliżyce 0,5 %/, oraz wsie w których lasy zajmują ponad 30 % powierzchni /Wysoka Lelowska 34,2 %, Góra Włodowska 44,8 %, Kotowice 45,5 %/. Związane jest to wyłącznie z jakością gleb, gdyż lasy a zwłaszcza większe kompleksy leśne na terenie opracowanym występują na najsłabszych glebach.

Jeśli chodzi o typy lasów, to zarówno na terenie całego powiatu, jak i na terenie opracowywanym występuje wybitna przewaga borów /ponad 60 % powierzchni leśnej/. Bory suche, przeto najsłabsze typy lasu, zajmują największe powierzchnie leśne. Z innych typów lasów występują również bory bagienne, grondy i olsy, w niewielkich ilościach, zwłaszcza na terenach północno wschodnich /grondy/, zaś olsy związane są przede wszystkim ze strefą przejściową między Wyżyną Częstochowską i Wyżyną Śląską. Pod względem wieku lasy powiatu myszkowskiego przedstawia tabela 7. Należy stwierdzić, że mamy tu do czynienia przede wszystkim z dużym udziałem procentowym drzewostanu młodego z klas I i II /46 % młodniki i dragowina/ oraz stosunkowo niedużym udziałem drzewostanu pełnoprodukcyjnego z klas IV i V/rębny i starodrzew zajmują 23 % powierzchni leśnej/.

T a b e l a 7^x

Klasy produkcyjne	Udział procentowy
I - młodniki	18 %
II - dragowina	28 %
III - blisko-rębny	31 %
IV - rębny	21 %
V - starodrzew	2 %

^x Dane z Powiatowej Komisji Planowania Gospodarczego w Myszkowie.

- Granica gromad
..... Granica wsi
■ Skalne
▨ Wydmy i piaski
▩ Sztuczne

0 1 2 3 4 km.

O ile w lasach państwowych istnieje planowa gospodarka drewnem, a więc wyrąb i zalesienie są planowe, o tyle nie można tego powiedzieć o lasach prywatnych, na których odbiła się ujemnie istniejąca w pewnym okresie gospodarka rabunkowa, która słabe drzewostany jeszcze przetrzebiła. Roczny przyrost drewna w lasach chłopskich wynosi $0,5 \text{ m}^3$ na 1 ha, gdy w lasach państwowych około $2,5 \text{ m}^3$ na 1 ha. Wyrąb roczny na terenie lasów chłopskich za wydanymi pozwoleniami wynosi około 1000 m^3 drzewa; należy przypuszczać, że drugie 1000 m^3 jest wyrębywane bez wiedzy i zgody odpowiednich władz. Równocześnie lasy prywatne są bardzo słabo zalesione. W lasach państwowych roczna wyrębana masa drewna w 50 % użytkowana jest jako surowiec tartaczny, 10 % jako papierówka, 30 % to kopalniaki, 2 % służy telefonicznie, 2 % żerdzie, pozostałe 6 % użytkuje się jako opał.

W ramach planowego zalesienia należałoby na terenie powiatu myszkowskiego zwiększyć powierzchnię leśną przynajmniej do 25 % przez zalesienie pewnych partii nieużytków, co wydaje się możliwe do wykonania.

N i e u ż y t k i

Ostatnią grupą użytkowania ziemi są nieużytki. Na terenie opracowanym zajmują one 10,1 % ogólnej powierzchni, co stanowi poważny odsetek. W skład nieużytków wchodzi przede wszystkim skałki wapienne, tereny wydmy piaszczyste oraz w mniejszych ilościach tereny zabagnione. Są to w większości przypadków tereny nie nadające się do zagospodarowania, chociaż pewne ich partie mogły by z powodzeniem ulec zalesieniu. /Ryc.10/. Rozmieszczenie nieużytków nie jest równomierne; na terenie niektórych wsi nie występują w ogóle, a jeśli są, to zajmują niewielkie powierzchnie, zaś na terenie innych wsi przekraczają 20 % powierzchni. /Przewodziszowice 26,2 %, Przybyszów 16,8 %/. Największe tereny nieużytków skupiły się w centrum opracowanego terenu, na terenie gromad Przybyszów, Zawada, częściowo w Żarkach i Niegowej. Na terenie niektórych wsi, jak Ludwinów

i Brzeziny statystyka rolnicza wykazuje olbrzymie tereny nieużytków dochodzące do 33,6 %, jednak badania terenów wykazały, że tak olbrzymiej ilości nieużytków na tym terenie nie ma, co najwyżej zajmują one około 10 %, reszta zaś to pastwiska, które włączono mylnie do kategorii nieużytków.

O s a d n i c t w o

Na terenie opracowanym i uwidocznionym w ryc.11 mamy do czynienia przede wszystkim z osadnictwem wiejskim. Wyjątkiem jest tu miasto Żarki, reprezentujące typ osadnictwa miejskiego, bardzo typowego dla małych miasteczek /Ryc.11/. Plan jego przypomina miasta zakładane na prawie "magdeburgskim". Centrum miasta stanowi regularny rynek, z którego rogów promieniście wychodzą ulice. Rynek otoczony jest zwartą ścianą 2-kondygnacyjnych domów zbudowanych z wapienia i krytych dachówką. Pozostałe domy w mieście są również murowane z wapienia i kryte dachówką. W ostatnich czasach cegła jest coraz częściej używanym budulcem. Miasto jest zelektryfikowane ale nieskanalizowane.

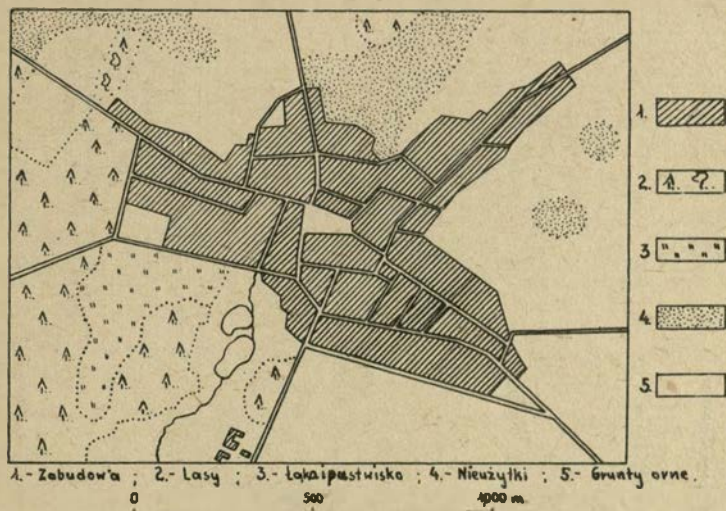
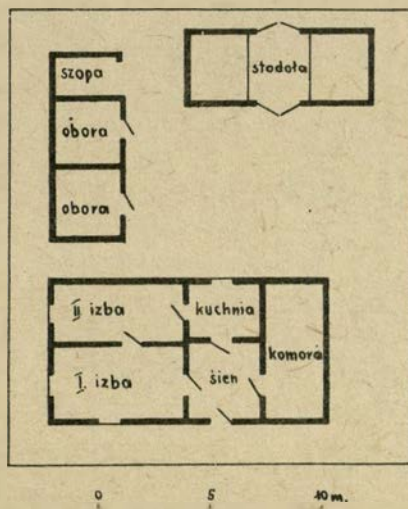
/Ryc.12/. W sadownictwie wiejskim, stosując jak najbardziej ogólną typologię, można wyróżnić 3 zasadnicze typy wsi:

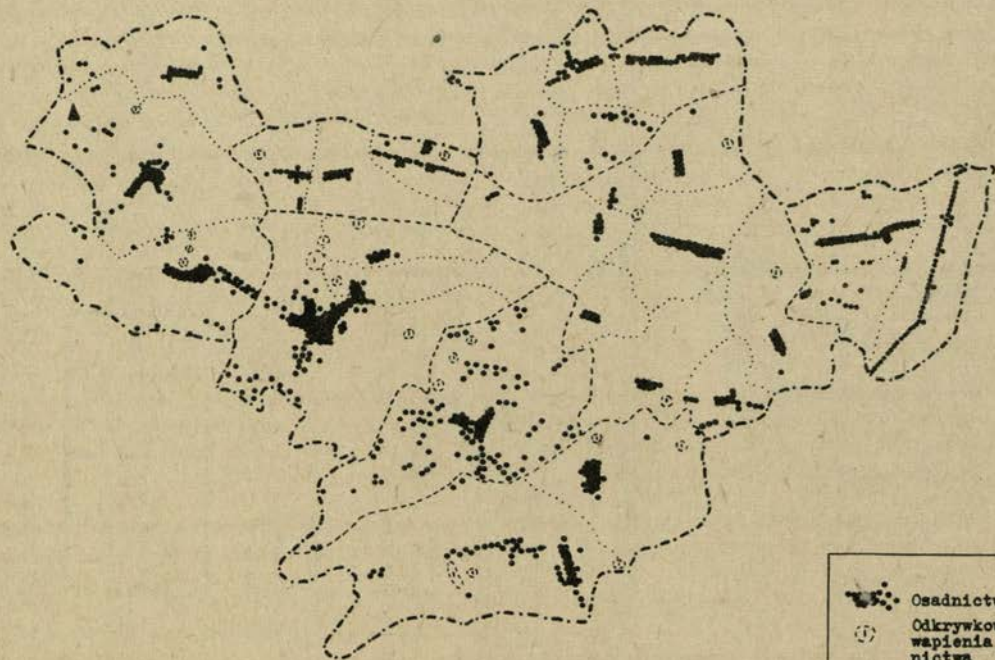
1/ wsie zwarte, o kilku ulicach i nieregularnym kształcie osiedla /wielodrożnice/. Do tej kategorii można zaliczyć wsie Przybynów i Jaworzniki,

2/ wsie zwarte, zabudowane wzdłuż jednej drogi, po jednej lub obydwu jej stronach, kształt osiedla wydłużony. Dla tych wsi można przyjąć określenie ulicówki, chociaż niejednokrotnie dawny ich kształt został już nieco zmieniony przez nowe osadnictwo. Do tej kategorii należy zaliczyć większość wsi występujących na opracowanym terenie. /Wysoka Lelowska, Gorzków, Niegowa, Tomiszowice itp./.

3/ wsie rozproszone, powstałe w ostatnich czasach w wyniku przeprowadzonej komasacji gruntów, na skutek której, część gospodarstw została przeniesiona ze wsi na

MIASTO ŻARKI

ZABUDOWA GOSPODARSTWA
Wieś Gorzków

- Osadnictwo
- Odkrywkowe wydobywanie wapienia dla budownictwa
- Tereny górnicze głębokie
- Granice gromad i wsi

0 1 2 3 4 5 km.

nowe tereny tworząc kolonie, część natomiast pozostała na starym osiedlu. Do tej kategorii należy zaliczyć wsie Jaworzniki i Góra Włodowska, występujące pod nazwami Góra Włodowska Kolonia, Bory Kolonia, Jaworzniki Kolonia itp.

Podstawowym materiałem z którego zbudowane są domy mieszkalne i zabudowania gospodarcze, z wyjątkiem stodoł, jest przede wszystkim miejscowy wapień, w najstarszym osadnictwie spajany gliną, w późniejszym zaprawą wapienną. Dotyczy to przede wszystkim wsi położonych na terenie Wyżyny Częstochowskiej. W pasie przejściowym w starym budownictwie przeważają domy drewniane. Na całym opracowanym terenie, budownictwo stare posiada dachy kryte w 60 % słomą, a w 40 % dachówką. W budownictwie najnowszym przeważa cegła, lub połączenie cegły z kamieniem wapiennym. Dachy kryte dachówką są stosunkowo bardzo nieliczne. Domy w przeważającej ilości składają się z 2 do 3 izb, sieni i komory. Zabudowania gospodarcze również murowane, kryte słomą, stoją oddzielnie, stodoły są drewniane. Plan zabudowy poszczególnych gospodarstw jest następujący: całość gospodarstwa zabudowana jest w kwadracie lub prostokącie, na pierwszym planie dom mieszkalny, stojący z reguły frontem do ulicy, drugi bok kwadratu zajmują zabudowania gospodarcze, przede wszystkim obory, trzeci natomiast zajmują stodoły. Jeden z boków kwadratu jest niezabudowany. Wewnątrz znajduje się dziedziniec gospodarczy.

Na terenie opracowanych wsi bardzo silnie rozwinięte jest odkrywkowe wydobycie kamienia wapiennego na swoich polach przez poszczególnych właścicieli, przede wszystkim na własne potrzeby budowlane. W minimalnym stopniu wypala się go w bardzo prymitywnych wapiennikach na własne potrzeby.

W n i o s k i

Przeprowadzone badania terenowe nad mapą użytkowania ziemi pozwoliły na zapoznanie się z jeszcze jednym, występującym na terenie Polski, typem gospodarki rolnej, jak również na wyciągnięcie wniosków.

Najważniejsze z nich to:

1/ silne uzależnienie gospodarki rolnej od warunków środowiska geograficznego,

2/ istnienie na opracowanym terenie przewagi gospodarstw małych, o kierunku produkcji roślinnej zbożowo-okopowej,

3/ słabo rozwinięta hodowla, co odbija się ujemnie na całokształcie gospodarki rolnej,

4/ słaby poziom gospodarki rolnej w większości opracowanych wsi tego terenu.

M A P Y:

1. Powiat Myszków /mapa terenów badań/
2. Użytkowanie ziemi - wieś Wysoka Lelowska
3. Użytkowanie ziemi - wieś Bliżyce
4. Użytkowanie ziemi - kolonia Góra Włodowska
5. Układ pól
6. Kierunki użytkowania gruntów ornych
7. Hodowla w sztukach dużych na 100 ha użytków rolnych
8. Kierunki hodowli
9. Typy lasów
10. Nieużytki
11. Miasto Żarki
12. Osadnictwo

**WYKAZ ZESZYTÓW
DOKUMENTACJI GEOGRAFICZNEJ**

za ostatnie lata

1957

1. T. SZCZĘSNA — **Badania klimatu lokalnego nad środkową Wisłą** (w 1954 roku). (11 wykresów), s. 29, zł 5,—
2. L. STARKEL — **Charakterystyka morfologiczna Regionu Podtatrzńskiego** (2 mapki), s. 26, zł 5,—
3. M. LIBERACKI, T. MURAWSKI, W. NIEWIAROWSKI, J. SZUPRYCZYŃSKI, R. CZARNECKI i E. MYCIELSKA — **Wybrane zagadnienia z badań geomorfologicznych w ośrodkach toruńskim i warszawskim**, s. 78, zł 5,—
- 4 5. F. RYCHLICKI — **Ludność Europy (bez ZSRR)**, s. 162, zł 10,—
6. A. JELONEK — **Ruch naturalny ludności w Polsce w latach 1947—1955**, s. 23 + 30 ilustr., zł 5,—

1958

1. A. WRONA — **Rozmieszczenie i rozwój uprawy roślin przemysłowych w Polsce w latach 1947—1954**, s. 80, zł 7,—
2. PRACA ZBIOROWA — **Monografia. Trzezińsko-Zdrój**, 5 ark., zł 7,—
3. PRACA ZBIOROWA — **Instrukcja do zdjęcia hydrograficznego Polski**, ark. 4, 5, zł 7,—
4. PRACA ZBIOROWA — **Zagadnienia hydrograficzne, morfologiczne i surowcowe**, 5 ark., zł 7,—
5. W. MORAWSKI — **Potoki ładunków (Stan z 1954 r. przewidywanie na rok 1960)**, 4,5 ark., zł 7,—
6. PRACA ZBIOROWA — **Materiały do geografii fizycznej Polski**, 6,8 ark., zł 7,—

1959

1. PRACA ZBIOROWA — **Studia nad użytkowaniem ziemi w powiecie mragowskim** (materiały z badań w latach 1955—56), 6 ark., zł 7,—
2. PRACA ZBIOROWA — **Instrukcja szczegółowego zdjęcia użytkowania ziemi**, ark. 7, zł 7,—
3. PRACA ZBIOROWA — **Bibliografia zagadnień regionalizacji gospodarczej** (Bułgaria, Czechosłowacja, Polska, Związek Radziecki), art. 2, zł 7,—
4. PRACA ZBIOROWA — **Instrukcja do zdjęcia hydrograficznego Polski** (wydanie poprawione), ark. 6, zł 7,—
5. T. LIJEWSKI — **Rozwój sieci kolejowej Polski**, ark. 6, zł 7,—
6. PRACA ZBIOROWA — **Morfologia i hydrografia**, ark. 4, zł 7,—

1960

1. PRACA ZBIOROWA — **Wstępne wyniki badań nad użytkowaniem ziemi**, ark. 5, z. 7,—

Do nabycia:

w Dziale Wydawnictw Instytutu Geografii PAN, Warszawa — Krakowskie Przedmieście 30, pokój 12.

PRACE GEOGRAFICZNE IG PAN *)

1. J. FLIS — Kras gipsowy Niecki Nidziańskiej, 1954, s. 73, zł 10,—
2. W. WALCZAK — Pradolina Nysy i plejstocenijskie zmiany hydrograficzne na przedpolu Sudetów Wschodnich, 1954, s. 51, zł 8,—
3. A. KRZYMOWSKA — Franciszek Szwarzenberg - Czerny Profesor Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego (1847—1917), 1954, s. 69, zł 9,50
4. J. PASZYŃSKI — Opady atmosferyczne dorzecza Odry i ich związek z hipsometrią i zalesieniem. 1955, s. 90, zł 16,50
5. M. KIELCZEWSKA-ZALESKA — O powstaniu i przeobrażaniu kształtów wsi Pomorza Gdańskiego; M. BISKUP — Osady na prawie Polskim na Pomorzu Gdańskim w pierwszej połowie XV w. 1956, s. 224, zł 31,45
6. W. OKOŁOWICZ — Geomorfologia okolic środkowej Wilii. 1956, s. 68, zł 10,—
7. A. JAHN — Wyżyna Lubelska. Rzeźba i czwartorzęd. 1956, s. 460, zł 52,40
8. M. FLESZAR — Studia z dziejów geografii ekonomicznej w Polsce od połowy XVIII w. do r. 1848. 1956, s. 105, zł 20,—
9. PRACA ZBIOROWA — Studia geograficzne nad aktywizacją małych miast. 1957, s. 525, zł 72,—
10. A. WERWICKI — Białostocki okręg przemysłu włókienniczego do 1945 r. 1957, s. 164, zł 32,—
11. L. STARKEL — Rozwój morfologiczny progó Pogórza Karpackiego między Dębicą a Trzcianą. 1957, s. 200 + 54 ilustr., zł 40,—
12. B. OLSZEWICZ — Geografia polska w okresie Odrodzenia. 1957, s. 62, zł 15,50
13. S. GILEWSKA — Rozwój morfologiczny wschodniej części Wyżyny Miechowskiej. 1958, s. 90 + 17 ilustr., zł 25,—
14. J. STASZEWSKI — Vertical Distribution of World Population. 1957, s. 116 + 1 tabl. nlb., z. 40,—
15. K. LOMNIEWSKI — Zalew Wiślany. 1958, s. 106, zł 24,—
16. M. LITTERER — Zmiany w rozmieszczeniu i strukturze Ludności Polski Ludowej w latach 1946—1950; B. WELPA — Zagadnienie struktury wieku ludności Polski Ludowej w r. 1950. 1955, s. 112, zł 20,—
17. A. KUKLIŃSKI — Struktura przestrzenna przemysłu ceglarnianego na Ziemiach Zachodnich w epoce kapitalizmu. 1959, s. 156 + 19 wkładek, zł 49,—
18. Opracowanie zbiorowe pod kierunkiem J. Kondrackiego — Z badań środowiska geograficznego w powiecie mrągowskim. 1959, s. 132 + 6 wkładek (mapy), zł 45,—
19. J. TOBIASZ — Wykorzystanie środowiska geograficznego dla hodowli w województwie białostockim, 1959, s. 160 + 2 wkładki (mapy), zł 33,—
20. Opracowanie zbiorowe — Polskie nazewnictwo geograficzne świata. 1959, s. 857, zł 135,—

*) Do nabycia w księgarniach „Domu Książki”.